

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Sprawozdanie z realizacji
Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa
na lata 2012-2020
za rok 2014

przygotowane w MRiRW we współpracy z innymi ministerstwami

Warszawa, 2016

1. Wstęp	3
2. Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej w 2014 r. w obszarze objętym Strategią (wybrane aspekty)	6
Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.	6
Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.	14
Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe oraz Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.	24
Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich....	29
3. Rola środków finansowych UE w realizacji Strategii	37
4. Omówienie najważniejszych działań (zmian legislacyjnych, zmian instytucjonalnych, interwencji/ programów o charakterze interwencyjnym)	50
Cel 1 Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.....	50
Cel 2 Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.....	53
Cel 3 Bezpieczeństwo żywnościowe.....	56
Cel 4 Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.....	59
Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich--	61
5. Stopień realizacji celów strategicznych określonych w Strategii	66
Ogólna ocena realizacji celu ogólnego (Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju).	67
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	70
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.....	72
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 3. Bezpieczeństwo żywnościowe	77
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.....	79
Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich	83
Stan realizacji strategicznych zadań państwa (według SRK), dla których MRiRW został wskazany jako organ wiodący	87

1. Wstęp

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 (SZRWRiR) została przyjęta w dniu 25 kwietnia 2012 r. przez Radę Ministrów. *Uchwała Rady Ministrów Nr 163 w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa” na lata 2012-2020* została opublikowana w dniu 9 listopada 2012 r. w Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski” i tym samym weszła w życie.

SZRWRiR jest jedną ze strategii rozwoju, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.). Głównym celem Strategii jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2020 r., a tym samym właściwe adresowanie zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i unijnych.

Zdefiniowany w Strategii długookresowy cel główny działań służących rozwojowi obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa to poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju. Dążenie do osiągnięcia celu głównego będzie realizowane poprzez działania przypisane do pięciu celów szczegółowych:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich;
- Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej;
- Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe;
- Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego;
- Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

W dniu 24 stycznia 2013 r. Minister Rozwoju Regionalnego wydał opinię o całkowitej zgodności SZRWRiR ze *Średniookresową strategią rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. SRK 2020 wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe. Zgodnie z *Planem działań służących realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2020*, w ramach SZRWRiR realizowane są dwa strategiczne zadania państwa:

- modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich, wykorzystanie unikatowych zasobów wewnętrznych umożliwiających specjalizację regionów (ujęte w SRK 2020 jako zadanie 14),
- poprawa jakości żywności i zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego poprzez wspieranie wytwarzania żywności metodami integrowanymi, ekologicznymi, tradycyjnymi i regionalnymi oraz z lokalnych surowców (zadanie 15).

Oba te zadania mają charakter systemowy; ponadto na potrzeby *Planu działań...* przydzielono je do obszaru strategicznej interwencji *Konkurencyjna gospodarka*. Jako organ wiodący dla ww. zadań wskazano MRiRW, we współpracy z Ministerstwem Gospodarki (oba zadania), Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwem Sportu i Turystyki (zadanie 14) oraz Ministerstwem Środowiska (zadanie 15).

Zgodnie z postanowieniami SZRWRiR proces monitorowania i oceny bieżącej SZRWRiR będzie odbywać się w przedziale czasowym 2012-2020. W ramach monitorowania ministerstwa przekazują Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi informacje o realizowanych działaniach leżących w ich kompetencji, wpisujących się we wdrażanie SZRWRiR. Jednocześnie Główny Urząd Statystyczny przekazuje każdego roku MRiRW informacje na temat wartości wskaźników monitorowania wg stanu na koniec roku sprawozdawczego (a więc począwszy od stanu na koniec 2012 r. aż do stanu na koniec 2020 r.). Do monitorowania oraz oceny efektów realizacji SZRWRiR będą służyły wskaźniki przypisane do celu ogólnego strategii oraz wskaźniki przypisane do celów szczegółowych.

Przedmiotowy dokument obejmuje rok 2014, a więc uwzględnia wydatki na rozwój obszarów wiejskich w ramach instrumentów zarówno Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, jak i programów operacyjnych Polityki Spójności, zaplanowane w poprzednim okresie programowania (2007-2013). Natomiast w odniesieniu do perspektywy 2014-2020, na obecnym etapie można wskazać wyłącznie powiązania nowych programów ze Strategią na poziomie opisu potrzeb i instrumentów zaplanowanych na rzecz ich realizacji. Sprawozdanie przedstawia więc sposób, w jaki wszystkie działania PROW 2014-2020 wpisują się w realizację poszczególnych celów SZRWRiR, a także instrumenty, poprzez które programy operacyjne Polityki Spójności będą wspierać rozwój obszarów wiejskich. Efekty interwencji instrumentów okresu programowania 2014-2020 będą wykazywane w kolejnych sprawozdaniach ze Strategii za kolejne lata.

Należy przy tym zaznaczyć, iż w celu przedstawienia szerszego kontekstu danych zjawisk, niektóre informacje obejmują dłuższy horyzont czasowy. Ponadto, w sytuacji braku bardziej aktualnych danych statystycznych, niektóre informacje odnoszą się do

okresu sprzed 2014 r. (np. w odniesieniu do danych porównawczych prezentowanych na tle pozostałych państw Unii Europejskiej).

Niniejsze sprawozdanie stanowi drugi raport z realizacji SZRWRiR. Poprzednie sprawozdanie, obejmujące okres 2012-2013, zostało przyjęte uchwałą Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju w dniu 4 marca 2015 r.

2. Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej w 2014 r. w obszarze objętym Strategią (wybrane aspekty)

Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Demografia

Zgodnie z Narodowym Spisem Powszechnym, na dzień 31.03.2011 r. wieś była miejscem zamieszkania 15 106 tys. osób, co stanowiło 39,2% populacji Polski (wzrost z 38,2% w 2002 r., spowodowany w dużej mierze migracjami z dużych ośrodków miejskich na obrzeża miast należące już do terenów administracyjnie wyodrębnianych jako obszary wiejskie)¹. Jednocześnie według danych sprawozdawczości bieżącej GUS na dzień 31.12.2014 r. liczba mieszkańców wsi wynosiła 15 262 tys. (39,7% populacji), co stanowiło wzrost o 24,5 tys. w porównaniu do 2013 r.; w tym samym czasie liczba mieszkańców miast spadła o 42 tys. Mimo to w niektórych województwach (lubelskie, opolskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, zachodniopomorskie) odnotowano w tym okresie spadek liczby mieszkańców wsi. Zarówno odsetek w ludności ogółem, jak i absolutna liczba mieszkańców wsi, wykazują od początku wieku stałą tendencję zwyżkową. Ludność wiejska stanowiła w 2014 r. większość mieszkańców w województwach: podkarpackim (58,7%), świętokrzyskim (55,4%), lubelskim (53,8%) i małopolskim (51,4%); najmniejszy udział mieszkańców wsi w ludności ogółem charakteryzował województwa: śląskie (22,7%), dolnośląskie (30,7%) i zachodniopomorskie (31,3%). Liczba mężczyzn i kobiet na wsi była wówczas mniej więcej równa – przewaga na rzecz kobiet wynosiła 43 tys. Gęstość zaludnienia w 2014 r. na obszarach wiejskich wynosiła 52 osoby/km², będąc ponad dwukrotnie niższą od średniej dla Polski ogółem (123 osoby/km²)².

Przedstawione wyżej dane o terenach miejskich i wiejskich dotyczą administracyjnego podziału kraju, tj. podziału na miasta i wieś zgodnie z administracyjnym nadawaniem praw miejskich obszarowi w określonych granicach. Natomiast, jeśli za podstawę zdefiniowania terenów miejskich i wiejskich przyjmą gęstość zaludnienia poszczególnych obszarów - tak jak to przyjmuje Komisja Europejska jednolicie dla wszystkich krajów - wówczas sytuacja kształtuje się następująco: w 2013 r. obszary wiejskie w Polsce zamieszkiwało 35,9% ludności kraju, co znacznie przewyższało średnią dla UE (22,6%). W stosunku do 2009 r. oznaczało to wzrost o 0,7%, przy czym Polska ogółem odnotowała wzrost o 1%,

¹ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, Główny Urząd Statystyczny.

² Rocznik demograficzny 2015, Główny Urząd Statystyczny.

natomiast obszary wiejskie w UE – spadek o 0,9%. Gęstość zaludnienia w 2012 r. na obszarach wiejskich wyniosła 86,5 mieszk./km², plasując się poniżej wskaźnika dla Polski ogółem (123,2), jednakże znacznie przekraczając średnią dla obszarów wiejskich w UE (51,0). W stosunku do 2008 r. oznaczało to spadek o 0,4 mieszk./km², przy czym Polska ogółem notowała wzrost o 1,3³.

W 2014 r. - jeśli przyjąć administracyjny podział na miasto i wieś - saldo migracji dla terenów wiejskich jest dodatnie w wysokości 25,1 tys., przy czym nadwyżka w zakresie napływu ludności z miast wyniosła 29 tys., a saldo migracji zagranicznych wykazało ujemną wartość -3,8 tys. Saldo dodatnie migracji na wsi obserwuje się od początku wieku, w średniej wysokości 30,9 tys. rocznie⁴.

Obszary wiejskie w Polsce charakteryzują się jedną z najkorzystniejszych struktur demograficznych w UE. W 2013 r. ludność w wieku produkcyjnym (15-64 lat) stanowiła tam 70,5% ogółu, przy średniej dla UE wynoszącej 65,5%, ustępując pod tym względem jedynie Słowacji. W porównaniu do 2008 r. w Polsce zanotowano największy wzrost tej grupy wieku na obszarach wiejskich w UE, tj. o 0,5% (przy średniej UE spadającej o 0,9%). Omawiany wskaźnik dla Polski ogółem charakteryzował się zbliżoną wartością (70,7%), przy czym w tym okresie zanotował spadek o 0,3%. Z kolei ludność w wieku 65 lat i więcej stanowiła na obszarach wiejskich 13,9% populacji, znacząco mniej niż średnia dla UE (19,1%). W efekcie współczynnik obciążenia demograficznego osobami w wieku poprodukcyjnym⁵ wynosił 19,7%, będąc zbliżonym do analogicznego wskaźnika dla Polski ogółem (20,1%), i wyraźnie korzystniejszym od wskaźnika dla obszarów wiejskich w całej UE (29,1%). Ponadto Polska jest jednym z czterech państw UE (obok Irlandii, Słowacji i Belgii) legitymujących się przewagą liczebną młodej populacji nad starszą na obszarach wiejskich: young/old population ratio⁶ wynosi tam 112,3 (średnia dla UE 80,7), przekraczając wskaźnik dla Polski ogółem (105,6)⁷.

W tym przypadku - jeśli wziąć pod uwagę administracyjny podział na miasto i wieś - dane dla Polski są zbliżone do przedstawionych wyżej: w 2014 r. ludność w wieku 15-64 lat na obszarach wiejskich stanowiła 69,8% ogółu, natomiast w wieku powyżej 64 lat – 13,6%. Mediana wieku na wsi wyniosła wówczas 37,7 lat (mężczyźni 36,6, kobiety 38,8), przy średniej dla Polski ogółem wynoszącej 39,4. Współczynnik obciążenia demograficznego⁸ obszarów wiejskich wyniósł 58, co oznaczało istotny spadek w porównaniu do 2000 r. (76), po raz pierwszy będąc niższym niż w miastach

³ CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska.

⁴ Rocznik demograficzny 2015...

⁵ Liczba osób w wieku ponad 65 lat w porównaniu do liczby osób w wieku produkcyjnym.

⁶ Stosunek liczby osób w wieku do 14 lat do liczby osób w wieku powyżej 65 lat.

⁷ CAP Context Indicators...

⁸ Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na każde 100 osób w wieku produkcyjnym.

(59). Spadek ten dotyczył głównie osób w wieku przedprodukcyjnym (do 17 lat) – z 49 do 32⁹.

Dzietność kobiet na wsi cały czas jest relatywnie wysoka - współczynnik dzietności na obszarach wiejskich ukształtował się w 2014 r. na poziomie 1,39, będąc 14,2% wyższym niż w miastach¹⁰. Model dzietności kobiet wiejskich coraz bardziej upodabnia się jednak do modelu dzietności w miastach, co dotyczy zarówno liczby urodzonych dzieci, jak też tendencji do przesuwania się wysokiej płodności kobiet do starszych grup wieku¹¹.

Średnia długość trwania życia¹² na obszarach wiejskich w 2014 r. w przypadku mężczyzn wyniosła 73,1 lata (rok krócej niż w miastach, ale wzrost o 0,7 w stosunku do 2013 r.). Obecnie kobiety na wsi żyją średnio 81,7 lat (minimalnie dłużej niż w miastach), co oznacza wzrost o 0,6 w stosunku do poprzedniego roku¹³.

Rynek pracy, struktura zatrudnienia

Według danych uzyskanych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, współczynnik aktywności zawodowej¹⁴ na wsi w IV kwartale 2014 r. wynosił 56,2%, co stanowiło nieznaczny spadek w stosunku do IV kwartału 2013 r. (56,3%), będąc przy tym nieznacznie niższym niż w miastach (56,3%, wzrost z 56,0%). Wartość wskaźnika zatrudnienia¹⁵ na obszarach wiejskich (51,4%, w miastach 51,9%) nie wskazuje na pełne wykorzystanie zasobów pracy, tym niemniej odnotowano w tym okresie jej wzrost z 50,8%. Stopa bezrobocia¹⁶ na wsi wyniosła 8,5%, co stanowi istotny spadek (rok wcześniej - 9,7%). Porównując ludność bezrolną z ludnością w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego, należy zwrócić uwagę na wyraźnie niższe wskaźniki zarówno aktywności, jak i zatrudnienia, a także ponad dwukrotnie wyższy poziom bezrobocia w tej pierwszej grupie (11,2% do 4,8%)¹⁷. Szczególnie niski poziom zatrudnienia ludności bezrolnej na wsi wiąże się nie tylko z mniejszą w porównaniu z ludnością miejską dostępnością miejsc pracy, lecz także z relatywnie niższym poziomem wykształcenia.

⁹ *Rocznik demograficzny 2015...*

¹⁰ Ibid.

¹¹ *Polska wieś 2012. Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju*, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

¹² Przeciętna liczba lat dalszego trwania życia dla noworodków.

¹³ *Rocznik demograficzny 2015...*

¹⁴ Udział ludności aktywnej zawodowo (osoby pracujące lub bezrobotne) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

¹⁵ Udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

¹⁶ Bezrobotni, według BAEL, są to osoby w wieku 15-74 lat, które spełniały jednocześnie 3 warunki:

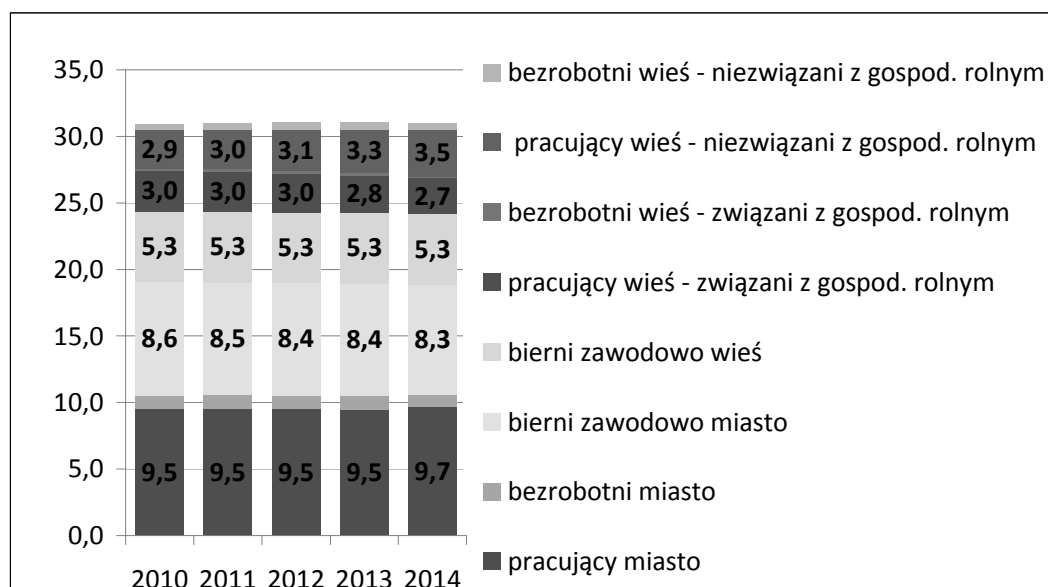
- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,

- aktywnie poszukiwały pracy,

- były gotowe podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym.

¹⁷ *Kwartalna informacja o rynku pracy* [2015.02.24], Główny Urząd Statystyczny.

Rysunek 1. Aktywność ekonomiczna ludności wg BAEL w latach 2010-2014; przeciętnie w roku (w mln osób).

Źródło: GUS BAEL.

Z kolei wg danych KE wskaźnik zatrudnienia na słabo zaludnionych obszarach Polski wyniósł w 2013 r. 58,7%, będąc niższym w porównaniu do Polski ogółem (60%) i analogicznych obszarów UE (63,4%). W porównaniu do 2011 r. odnotowano wzrost o 0,7 p.p., identycznie jak w przypadku Polski ogółem, podczas gdy w UE wzrósł o zaledwie 0,1 p.p. Bezrobocie na słabo zaludnionych obszarach wyniosło w Polsce 10,9%, przekraczając wskaźnik zarówno dla UE jak i dla Polski ogółem (po 10,3%). Oznacza to wzrost o 0,5 p.p. w stosunku do 2011 r., czyli wyższy niż w UE (0,2) i niższy niż w przypadku Polski ogółem (0,7)¹⁸.

Zarówno poziom zatrudnienia w Polsce ogółem, jak i stopa bezrobocia rejestrowanego, są bardzo silnie zróżnicowane regionalnie. Najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się pod koniec 2014 r. województwa: warmińsko-mazurskie (18,7%), kujawsko-pomorskie i zachodniopomorskie (po 15,5%), podkarpackie (14,6%) oraz świętokrzyskie (14,1%). Najniższą stopę bezrobocia wykazywały natomiast województwa: wielkopolskie (7,6%), śląskie i mazowieckie (po 9,6%) oraz małopolskie (9,7%)¹⁹.

¹⁸ CAP Context Indicators...

¹⁹ Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w grudniu 2014 roku, Główny Urząd Statystyczny.

Strukturę gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce odzwierciedlają poniższe tabele, oparte na danych KE.

Tabela 1. Struktura gospodarki (udział sektorów gospodarki w wartości dodanej brutto²⁰) na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w 2011 r.) oraz w Polsce i UE ogółem (w 2013 r.).

Terytorium	Udział sektorów gospodarki w wartości dodanej brutto (%)			Zmiana w stosunku do 2008 r. (p.p.)		
	I sektor (rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo)	II sektor (przemysł i budownictwo)	III sektor (usługi)	I sektor	II sektor	III sektor
Obszary wiejskie w Polsce (2011 r.)	8,8	36,7	54,6	0,5	2,8	-3,3
Obszary wiejskie w UE (2011 r.)	4,6	30,7	64,6	0,2	-0,6	0,5
Polska ogółem (2013 r.)	3,8	31,3	64,9	0,1	-0,4	0,3
UE ogółem (2013 r.)	1,7	24,7	73,6	0,0	-1,7	1,8

Źródło: CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska.

²⁰ Wartość produktów (wyrobów i usług) wytworzona przez jednostki krajowe rynkowe i nierynkowe pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

Tabela 2. Struktura gospodarki (udział sektorów gospodarki w wartości dodanej brutto) na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w okresie 2000-2011) oraz w Polsce i UE ogółem (w okresie 2000-2013).

Region:	obszary wiejskie (PR, R)*			ogółem		
sektor:	I	II	III	I	II	III
2000						
Polska	10,1	30,4	59,5	5,0	31,7	62,5
UE-27	6,8	32,2	61,2	2,4	28,2	69,4
UE-15	6,1	31,9	62,1	2,2	26,1	71,1
2004						
Polska	10,2	31,5	58,3	5,1	30,8	64,1
UE-27	5,7	31,1	63,1	2,2	26,1	71,7
UE-15	5,1	30,9	64,0	2,0	25,8	72,2
2008						
Polska	8,4	33,6	58,0	3,7	31,5	64,7
UE-27	4,5	30,8	64,7	1,9	26,6	71,6
UE-15	3,9	29,8	66,3	1,6	25,7	72,8
	2010			2012		
Polska	8,2	35,4	56,4	3,9	32,5	63,6
UE-27	4,4	30,9	64,6	1,7	24,9	73,4
UE-15	3,9	29,4	66,7	1,5	24,2	74,3
	2011			2013		
Polska	8,8	36,7	54,6	3,8	31,3	64,9
UE-28	4,6	30,7	64,6	1,7	24,7	73,6
UE-15	4,0	29,3	66,7	1,5	24,0	74,5

* PR – predominantly rural; R – rural

Źródło: EC. Rural development report. Wydania z lat 2006-2013; CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska; obliczenia FAPA.

Zarówno w przypadku samych obszarów wiejskich, jak i Polski ogółem, udział sektora I w strukturze gospodarki (wg wartości dodanej brutto) jest znacznie większy w porównaniu do UE, dodatkowo notuje on szybszy wzrost. Tendencja wzrostu udziału sektora II w strukturze gospodarki na obszarach wiejskich, przy

jednoczesnym spadku udziału sektora III, jest odwrotna niż ma to miejsce w większości państw UE, a także w Polsce ogółem.²¹

Udział sektorów gospodarki w strukturze pracujących na obszarach wiejskich w Polsce obrazują poniższe tabele.

Tabela 3. Struktura pracujących wg sektorów gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w 2011 r.) oraz w Polsce i UE ogółem (w 2013 r.).

Terytorium	Udział sektorów gospodarki w strukturze zatrudnienia (%)			Zmiana w stosunku do 2008 r. (p.p.)		
	I sektor (rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo)	II sektor (przemysł i budownictwo)	III sektor (usługi)	I sektor	II sektor	III sektor
Obszary wiejskie w Polsce (2011 r.)	24,6	29,3	46,1	-2,0	0,2	1,8
Obszary wiejskie w UE (2011 r.)	13,3	27,8	59,0	-0,3	-1,5	1,7
Polska ogółem (2013 r.) ²²	12,0	30,3	57,7	-2,0	-1,5	3,4
UE ogółem (2013 r.)	5,1	22,4	72,5	-0,3	-2,4	2,7

Źródło: CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska.

²¹ CAP Context Indicators...

²² Dane za lata 2008 i 2013 nie są w pełni porównywalne ze względu na zmiany metodologiczne w BAEL, na którym opierają się dane European System of Accounts (ESA), tj. przede wszystkim zmianę podstawy uogólniania wyników na populację generalną po NSP 2011; ponadto od III kwartału 2012 r. poza zakresem badania pozostają osoby przebywające poza gospodarstwem domowym.

Tabela 4. Struktura pracujących wg sektorów gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce i UE (w okresie 2000-2011) oraz w Polsce i UE ogółem (w okresie 2000-2013).

Region:	obszary wiejskie (PR, R)*			ogółem		
sektor:	I	II	III	I	II	III
2000						
Polska	39,0	23,7	37,3	29,8	28,6	49,4
UE-27	22,6	27,2	50,2	7,2	26,8	65,9
UE-15	10,2	27,3	62,5	4,2	25,7	70,1
2004						
Polska	27,1	27,4	45,5	19,2	26,9	53,9
UE-27	14,6	28,1	57,3	6,6	25,4	68,1
UE-15	11,4	27,2	61,4	3,8	24,2	72,0
2008						
Polska	26,6	29,1	44,3	14,0	31,8	54,3
UE-27	13,6	29,3	57,3	5,4	24,8	69,8
UE-15	8,3	27,4	64,3	3,1	23,0	74,0
	2010			2012		
Polska	24,7	28,7	46,6	12,6	30,2	57,3
UE-27	13,7	27,6	58,7	5,2	22,6	72,1
UE-15	8,3	26,0	65,7	3,0	20,9	76,1
	2011			2013		
Polska	24,6	29,3	46,1	12,0	30,3	57,7
UE-28	13,3	27,8	59,0	5,1	22,4	72,5
UE-15	8,1	25,8	66,1	2,9	20,6	76,5

* PR – predominantly rural; R – rural

Źródło: EC. Rural development report. Wydania z lat 2006-2013; CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska; obliczenia FAPA.

Polskie obszary wiejskie i Polskę ogółem charakteryzuje – w porównaniu do UE – znacznie większy wskaźnik zatrudnienia w I sektorze i wyraźnie mniejszy w III sektorze. W efekcie obszary wiejskie w Polsce wykazywały się w 2011 r. najmniejszym w UE, obok Rumunii i Bułgarii, wskaźnikiem zatrudnienia w sektorach pozarolniczych. Zatrudnienie w samym rolnictwie wyniosło w Polsce w 2013 r. 1 784,9 tys., co stanowi drugi wynik w UE po Rumunii²³. Z kolei według danych uzyskanych z BAEL, w IV kwartale 2014 r. udział poszczególnych sektorów w strukturze zatrudnienia kształtował się następująco: I - 11,5%, II - 30,8%, III - 57,7%, przy czym w sektorze I pracowało 1 843 tys. osób (minimalny spadek w stosunku do IV kw. 2013 r.), z czego 1 683 tys. w indywidualnych gospodarstwach rolnych²⁴.

Jednocześnie w okresie 2008-2011 na polskich obszarach wiejskich miał miejsce największy w UE spadek liczby pracujących w I sektorze. Także w skali państw

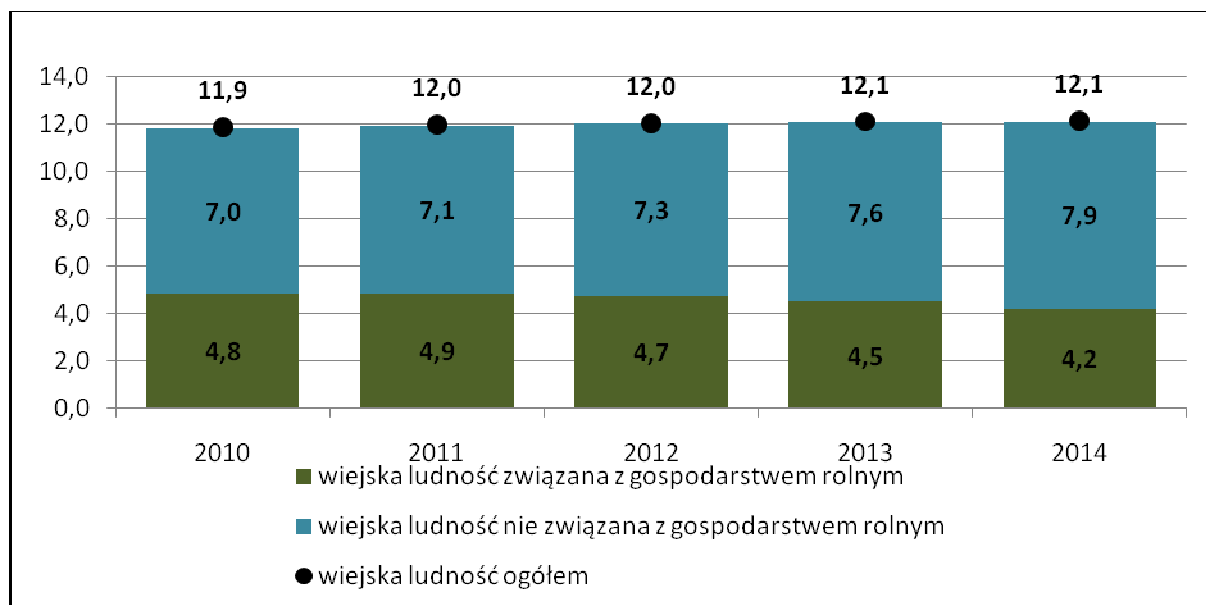
²³ CAP Context Indicators...

²⁴ Kwartalna informacja o rynku pracy...

członkowskich jako całości, w 2013 r. w Polsce zanotowano największy w UE spadek liczby pracujących w rolnictwie, w porównaniu do 2008 r., tj. o 354,8 tys.²⁵

W 2011 r. z pracy najemnej czerpało główne dochody 26,4% mieszkańców obszarów wiejskich, tj. 4 mln osób (ponad 1 mln więcej niż w 2002 r.). Z kolei dla 7,3% mieszkańców wsi (1,1 mln osób) głównym źródłem utrzymania były dochody z pracy na rachunek własny w rolnictwie, a dla 3,3% (460 tys.) – poza rolnictwem²⁶. W konsekwencji dominującym typem gospodarstw domowych na wsi były gospodarstwa domowe pracowników (42,8% w 2011 r.). Ogółem w Polsce w 2011 r. było 535 tys. gospodarstw domowych, dla których głównym źródłem utrzymania była praca na rachunek własny w rolnictwie, przy czym 13,7% z nich utrzymywało się dodatkowo z innego źródła, najczęściej niezarobkowego. Gospodarstwa te stanowiły 3,9% ogółu.²⁷

Rysunek 2. Wiejska ludność związana i niezwiązana z gospodarstwem rolnym wg BAEL przeciętnie w roku, w latach 2010-2014 w Polsce (mln osób).

Źródło: GUS BAEL.

Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.

Dystans rozwojowy w stosunku do średniej UE

Dane KE wskazują na nadrabianie przez polskie obszary wiejskie dystansu rozwojowego wobec średniej UE, przy czym proces ten odbywa się w wolniejszym

²⁵ CAP Context Indicators...

²⁶ Rocznik demograficzny 2014...

²⁷ Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna. Część II. Gospodarstwa Domowe, Główny Urząd Statystyczny.

tempie niż w przypadku całej Polski, lecz znacznie szybciej niż to ma miejsce w przypadku obszarów wiejskich UE. Poniższa tabela pokazuje mierzony w PKB na mieszkańca dystans rozwojowy poszczególnych terytoriów do unijnej średniej obserwowany w latach 2009-2011.

Tabela 5. Dystans rozwojowy polskich obszarach wiejskich, Polski ogółem i obszarów wiejskich UE do średniej UE w latach 2009-2011.

Terytorium	Średni PKB (PPS) na mieszkańca, UE=100	Zmiana w stosunku do lat 2006-2008
Obszary wiejskie w Polsce	45,6	6,2
Obszary wiejskie w UE	72,8	0,9
Polska ogółem	63,1	8,9

Źródło: CAP Context Indicators 2014-2020. Update December 2014, Komisja Europejska.

Sytuacja materialna mieszkańców wsi

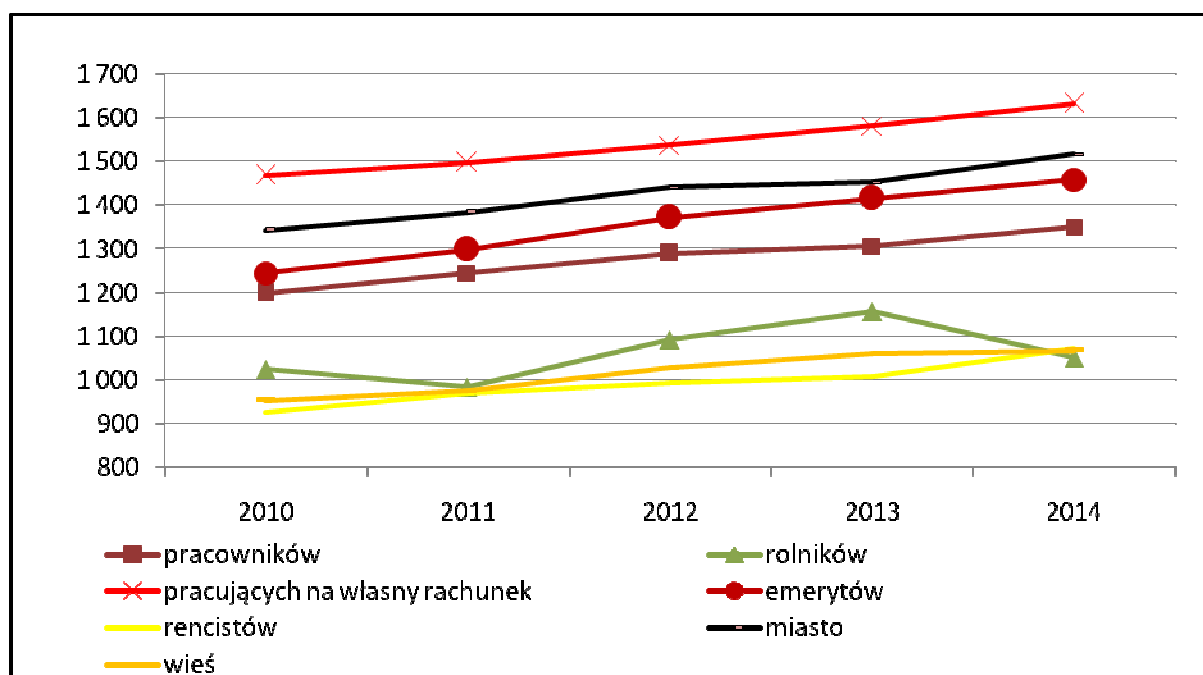
W okresie od momentu akcesji do UE sytuacja ekonomiczna rolników i mieszkańców wsi uległa istotnej poprawie. Mimo to, wciąż utrzymują się różnice w wysokości dochodu rozporządzalnego na osobę między gospodarstwami domowymi w mieście a tymi na wsi. W 2014 r. dochód rozporządzalny na osobę w miejskich gospodarstwach domowych osiągnął poziom 1516 zł (w 2013 r. 1453 zł), natomiast w wiejskich – 1067 zł (w 2013 r. 1060 zł). Przewaga pierwszego nad drugim wynosiła więc 42% (wobec 37% w 2013 r.) i zwiększała się w miarę wzrostu liczby mieszkańców od 15,5% w miastach o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys. do 91,7% w miastach o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej. Różnice te wynikały nie tylko z wysokości dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe, ale były również związane z większą liczbą osób wchodzących w skład gospodarstw domowych na wsi (przeciętna liczba osób w wiejskich gospodarstwach domowych wyniosła 3,1, a w miejskich – 2,5). Dochód rozporządzalny gospodarstw domowych na wsi stanowił 79,6% średniej ogólnopolskiej (wobec 81,6% w 2013 r.). Udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym dla wiejskich gospodarstw domowych (81,9%) był nieco wyższy zarówno w stosunku do miast, jak i średniej ogółem²⁸.

Na podobnym poziomie kształtował się dochód rozporządzalny na osobę gospodarstw domowych rolników. W 2014 r. wynosił on 1051 zł, tym samym była to jedyna grupa społeczno-ekonomiczna gospodarstw domowych notująca spadek w porównaniu do poprzedniego roku (o 8,7%; gospodarstwa domowe ogółem odnotowały wzrost o 3,2%), co przyczyniło się do istotnego zwiększenia różnicy w poziomie dochodów rolników w odniesieniu do średniej krajowej (78,4% średniej

²⁸ Budżety gospodarstw domowych w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

wobec 89% w 2013 r.). Realny dochód na osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie spadł w tym okresie o 14,4%, na co wpłynął ponad 10% realny spadek przychodów z produkcji rolniczej i realny spadek dopłat związanych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego o 18,8% (z drugiej strony odnotowano realny spadek bieżących nakładów na produkcję rolną o 8,6%). Ponadto gospodarstwa domowe rolników były grupą o niższym od pozostałych udziale wydatków w dochodach (76,1% wobec średniej 80,5%), osiągając jednocześnie najniższy udział dochodów z głównego źródła utrzymania (65,9%)²⁹.

Rysunek 3. Średni miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych w Polsce (dane w zł/1 osobę).

Źródło: GUS.

Ewolucję dochodu rozporządzalnego na osobę w poszczególnych kategoriach gospodarstw domowych od 2000 r. odzwierciedla poniższa tabela.

²⁹ Budżety gospodarstw domowych w 2014 r...

Tabela 6. Dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w okresie 2000-2014.

Rok	Gospodarstwa domowe								
	Ogółem	Pra-cowni-ków	rolnikó w	pracują-cych na własny rachunek	emerytów w i rencistów w razem	emerytów w	rencistów w	miast o	wieś
2000	611	657	456	795	617	696	495	695	483
2001	644	683	498	808	674	769	530	732	512
2002	664	698	572	843	699	795	546	755	527
2003	712	761	478	893	762	814	563	819	540
2004	735	743	540	935	779	869	613	848	556
2005	761	770	606	977	800	884	622	866	593
2006	835	829	690	1 103	873	944	685	944	659
2007	929	915	847	1 251	938	999	755	1 044	744
2008	1 046	1 050	887	1 339	1 032	1 097	802	1 176	836
2009	1 114	1 123	884	1 396	1 116	1 181	871	1 255	889
2010	1 193	1 199	1 025	1 468	1 181	1 245	926	1 342	953
2011	1 227	1 244	984	1 497	1 233	1 298	969	1 384	975
2012	1 278	1 289	1 092	1 537	1 298	1 372	994	1 440	1 028
2013	1 299	1 306	1 156	1 581	1 329	1 415	1 007	1 452	1 060
2014	1 340	1 349	1 051	1 632	1 382	1 458	1 072	1 516	1 067

Źródło: GUS: Sytuacja gospodarstw domowych w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych, wydania z kolejnych lat; Sytuacja społeczno-ekonomiczna gospodarstw domowych w latach 2000-2011. Zróżnicowanie miasto – wieś.

Od lat zróżnicowanie dochodów na wsi jest większe niż w miastach, przy czym w 2014 r. współczynnik Giniego³⁰ na wsi znacznie spadł, osiągając wartość najniższą od 2003 r., tj. 0,329 (w 2013 r. 0,352), zaś w miastach wyniósł 0,306. Wśród grup społeczno-ekonomicznych najbardziej zróżnicowane były dochody gospodarstwach domowych rolników, dla których współczynnik Giniego osiągnął wartość 0,544 (w 2013 r. 0,599), wobec średniej 0,326 (w 2013 r. 0,338)³¹.

W 2014 r. postępowała poprawa wyposażenia gospodarstw domowych na wsi w dobra trwałego użytkowania. Mimo że miejskie gospodarstwa domowe wciąż są lepiej wyposażone w nowocześniejszy sprzęt niż wiejskie, w przypadku większości dóbr dynamika wzrostu była większa na wsi niż w mieście. Ponadto samochód osobowy posiadał większy odsetek gospodarstw domowych na wsi (71,6%) niż w mieście (57,3%), co wiązało się z rzadszą siecią komunikacji publicznej i większymi odległościami do pokonania. Jednocześnie zarówno wiejskie jak i rolnicze gospodarstwa domowe charakteryzowały się najwyższą powierzchnią mieszkań wśród odpowiednio klas miejscowości zamieszkania jak i grup społeczno-ekonomicznych (gospodarstwa domowe na wsi – 98,6 m², gospodarstwa domowe

³⁰ Wskaźnik koncentracji dochodów, przyjmuje wartość pomiędzy 0 a 1.

³¹ *Budżety gospodarstw domowych w 2014 r...*

rolników - 122,6 m², wobec średniej ogółem 75,8 m²). Gospodarstwa domowe na wsi dysponowały też największą powierzchnią użytkową przypadającą na 1 osobę (ok. 29 m² wobec średniej 27 m²). Z kolei wiejskie gospodarstwa domowe były gorzej wyposażone w instalacje sanitarno-techniczne niż gospodarstwa w mieście (wyjątkiem były tu instalacje gazowe). Największa różnica w tym zakresie (7 p.p. wystąpiła w przypadku centralnego ogrzewania)³².

Mieszkańcy wsi gorzej oceniali w 2014 r. swoją sytuację materialną niż mieszkańcy miast. Większość (59,9%) wiejskich gospodarstw domowych na wsi zadeklarowało przeciętną ocenę swojej sytuacji materialnej. Zaledwie 16,4% gospodarstw na wsi (w miastach 19,5%) uznało swoją sytuację materialną jako raczej dobrą, a 5% (w miastach 10,3%) – jako bardzo dobrą. Zbliżona liczba wiejskich i miejskich gospodarstw domowych oceniała swoją sytuację materialną jako złą lub raczej złą (18,7% wobec 17,4%)³³.

Transport pasażerski

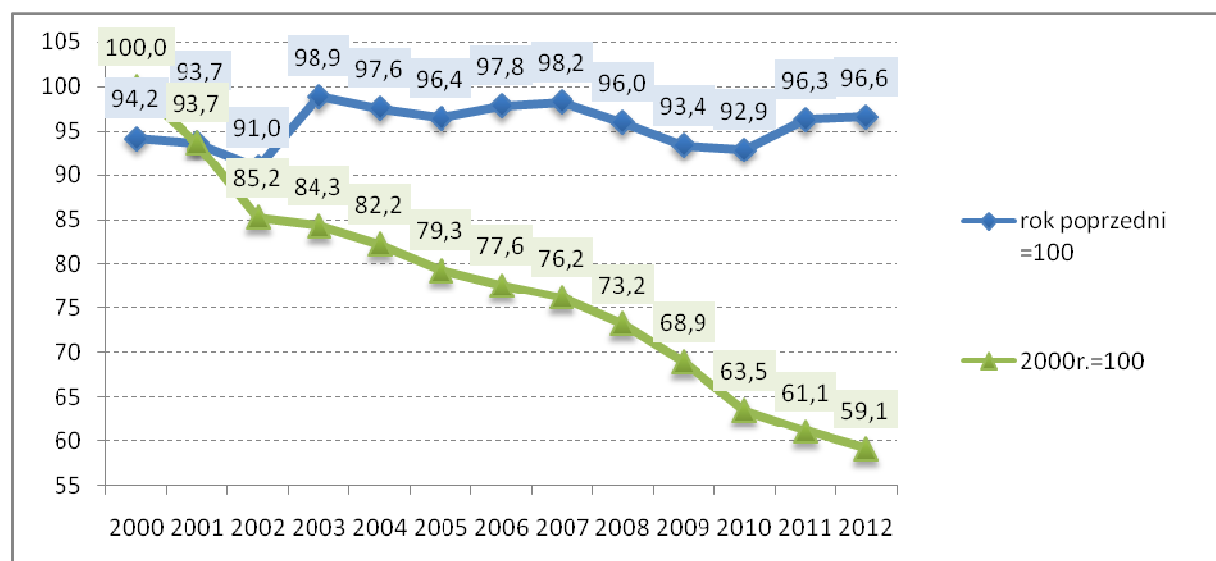
Od 2000 r. corocznie obserwuje się wyraźny spadek w liczbie przewozów pasażerskich ogółem (bez komunikacji miejskiej). Liczba analizowanych przewozów pasażerskich w 2012 r. stanowiła niecałe 60% wartości z 2000 r. Jednocześnie pracujący poza swoją gminą w 2010 r. (3.959 tys.) to w większości mieszkańcy wsi (54,8%, tj. 2.168 tys.) i zgodnie z danymi prezentowanymi przez GUS osoby dojeżdżające do pracy korzystają z różnorodnych środków transportu: od komunikacji miejskiej, poprzez prywatnych przewoźników, pociągi, samochody osobowe po inne, jak np. motocykle czy rowery. Przy czym analiza stopnia wykorzystywania podczas dojazdów do pracy różnorodnych środków transportu prowadzi do wniosku, że na wsi jest bardzo wysoki odsetek korzystających z samochodów osobowych, przy dość niskim korzystaniu z usług przewoźników prywatnych co może to świadczyć o niskiej podaży tych usług przy znacznym na nie popycie³⁴.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ *Dojazdy do pracy w 2010 roku na podstawie BAEL*, Główny Urząd Statystyczny.

Rysunek 4. Zmiana liczby przewozów pasażerskich bez komunikacji miejskiej; w zakresie transportu samochodowego dane dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych zawartych na stronach internetowych GUS w zestawieniu rocznych wskaźników makroekonomicznych.

Internet

Systematycznie rośnie odsetek mieszkańców obszarów wiejskich, którzy regularnie korzystają z Internetu. Corocznie zauważalny jest wzrost wartości odsetka gospodarstw domowych na wsi posiadających dostęp do Internetu, który w 2014 r. wyniósł 71,5%³⁵. Z drugiej strony wartość ta nadal jest na poziomie, który wskazuje na znaczną trudność w stosowaniu telepracy jako jednego ze sposobów na wzrost aktywności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich.

Szkolnictwo

Współczynnik skolaryzacji netto (relacja liczby osób w danej grupie wieku uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania) na obszarach wiejskich w roku szkolnym 2013/2014 wyniósł 81,9% dla szkół podstawowych i 70,1% dla gimnazjów, przy czym należy uwzględnić, iż część uczniów z obszarów wiejskich uczęszcza do szkół w miastach (wskutek czego ww. wskaźniki dla miast przekraczają 100%). Zjawisko to jest powiązane z obserwowanym od lat trendem demograficznym polegającym na ubytku ludności na wiejskich obszarach peryferyjnych przy jednoczesnym silnym przyroście liczby mieszkańców wsi wokół największych miast³⁶.

W związku z obserwowanym od kilkunastu lat niżem demograficznym, od roku szkolnego 2003/2004 wyraźnie zmniejszyła się liczba szkół podstawowych na wsi –

³⁵ Sprawozdanie z realizacji w 2014 r. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

³⁶ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2013/2014, Główny Urząd Statystyczny.

w roku szkolnym 2013/2014 ich liczba wyniosła 8 635³⁷, co oznacza spadek w tym okresie o 16,4%, podczas gdy w miastach spadek wyniósł zaledwie 4,6%. Z kolei na wsi odnotowano mniejszą niż w miastach liczbę uczniów zarówno na jedną szkołę (97, w miastach 319), jak i na jeden komputer przeznaczony do użytku uczniów (6,2, tj. niemal trzykrotnie mniej niż w roku szkolnym 2003/2004; w miastach 12,8). Zbliżony poziom komputeryzacji szkół na wsi i w mieście, przy jednocześnie lepszej dostępności do komputerów dla uczniów na wsi, jest istotnym czynnikiem wyrównywania szans edukacyjnych. Szkoły podstawowe zlokalizowane na wsi charakteryzowały się korzystniejszą niż w mieście sytuacją także pod względem liczebności oddziałów szkolnych (średnio 15 uczniów w oddziale wobec 22 w mieście) i przeciętnej liczby uczniów przypadającej na nauczyciela (11 wobec 14). Z drugiej strony zaledwie ok. 70% szkół wiejskich posiadało salę gimnastyczną (w miastach na szkołę przypadało 1,2 sali), a 27,9% ich uczniów było objętych dowożeniem do szkół (w miastach 4,5%)³⁸.

W przeciwieństwie do szkół podstawowych, liczba gimnazjów na wsi w omawianym okresie wzrosła (do 3 394³⁹, tj. o 8,2%), i to w tempie szybszym niż w miastach (6,8%). Gimnazja na wsi także wykazywały – choć w mniejszym stopniu – korzystniejsze niż w miastach warunki nauczania pod względem liczby uczniów na szkołę i na komputer oraz liczebności oddziałów, przy równej liczbie uczniów przypadającej na nauczyciela (po 11). Salę gimnastyczną posiadało tylko ok. 50% gimnazjów, przy czym dystans do miast (ok. 80%) w tej dziedzinie był mniejszy niż w przypadku szkół podstawowych. Dowożeniem do gimnazjów wiejskich objętych było aż 45,7% uczniów⁴⁰.

Szkoły wiejskie zapewniają swoim podopiecznym zblizoną do placówek w mieście liczbę zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych, także odsetek uczniów uczęszczających na zajęcia pozalekcyjne na wsi i w mieście jest podobny. Z drugiej strony wyniki sprawdzianu szóstoklasistów przeprowadzonego w 2013 r. analizowane w podziale na grupy miejscowości były wprost proporcjonalne do wielkości miejscowości – najniższą średnią ilość punktów zdobyli w nim uczniowie wiejskich szkół (23,0 pkt. w skali od 0 do 40). Podobnie w przypadku egzaminu gimnazjalnego wyniki uczniów z wiejskich gimnazjów plasowały się poniżej średniej w każdej z części egzaminu⁴¹.

³⁷ Wraz ze szkołami specjalnymi 8 923.

³⁸ *Oświata i wychowanie...*

³⁹ Wraz ze szkołami specjalnymi 3 579.

⁴⁰ *Oświata i wychowanie...*

⁴¹ Ibid.

W roku szkolnym 2013/2014 na wsi zlokalizowanych było 10,8% szkół ponadgimnazjalnych (13,9% techników, 12,5% zasadniczych szkół zawodowych, 7,8% liceów ogólnokształcących, 1,2% liceów profilowanych)⁴².

Według danych GUS, struktura wykształcenia mieszkańców wsi w wieku 13 lat i więcej kształtowała się w 2011 r. następująco: wyższe – 9,9%, policealne – 1,6%, średnie – 23,9%, zasadnicze zawodowe – 26,5%, gimnazjalne – 6%, podstawowe ukończone – 25,6%, pozostałe – 6,4%⁴³. W 2014 r. osoby zamieszkujące na wsi i uczące się stanowiły 13,2% populacji w wieku 15-64 lat (%)⁴⁴.

Opieka nad dzieckiem

Na obszarach wiejskich wciąż występują duże deficyty w zakresie kompleksowych usług opieki nad dzieckiem. W roku szkolnym 2013/2014 jedynie 55,7% dzieci na wsi w grupie wiekowej 3-5 lat brało udział w zajęciach przedszkolnych (w miastach 87,6%), w tym: 80% pięcioletków, 50,5% czterolatków i 35,4% trzylatków. Analogiczny wskaźnik dla grupy wiekowej 3-6 lat na obszarach wiejskich osiąga nieco wyższą wartość (58,6%), lecz wciąż wyraźnie odstaje od wartości osiągniętej w miastach (84,4%). Od roku szkolnego 2009/2010 notuje się niewielki, lecz stały wzrost liczby placówek wychowania przedszkolnego na wsi (do 11 370 w roku szkolnym 2013/2014, tj. o 9,2%), wśród których dominują oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych (6 584). Jednocześnie towarzyszył temu na wsi spadek liczby oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o 5%, przy równoległym wyraźnym wzroście liczby punktów przedszkolnych (do 1 338, tj. o 105,8%) i przedszkoli (do 3 448, tj. o 21,8%)⁴⁵.

Nadal kwestie opieki nad dzieckiem na wsi są istotną przeszkodą w zakresie zwiększania zatrudnienia wśród mieszkańców obszarów wiejskich, w tym w szczególności kobiet. Jak wskazują wyniki badania „*Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania*”, przeprowadzonego na zlecenie MRiRW w 2012 r., do barier w rozwoju przedsiębiorczości kobiet z obszarów wiejskich oraz w zwiększaniu ich udziału w rynku pracy, obok niedostatecznych możliwości podejmowania zatrudnienia w elastycznym czasie pracy czy też na odległość (w tym również trudności wynikających z infrastruktury drogowej i komunikacji), zalicza się m.in. niewystarczający dostęp do infrastruktury społecznej, w tym przede wszystkim w zakresie opieki nad osobami starszymi i dziećmi.

⁴² Ibid.

⁴³ *Rocznik demograficzny 2014...*

⁴⁴ *Sprawozdanie z realizacji w 2014 r. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013...*

⁴⁵ Ibid.

Infrastruktura wodociągowa i kanalizacyjna

Stopień zwodociągowania obszarów wiejskich na koniec 2014 r., liczony jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągu zbiorowego do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wynosił 81,5%. Jedynie w czterech województwach (kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim i wielkopolskim) wskaźnik zwodociągowania przekraczał 90%. Natomiast najniższymi wskaźnikami zwodociągowania charakteryzowały się województwa małopolskie i podkarpackie, w których procent zwodociągowania wynosił poniżej 70%.

Znacznie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Mimo że obserwowany jest stały wzrost stopnia skanalizowania obszarów wiejskich, wyrażonego jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do zbiorczej sieci kanalizacyjnej do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wynosił on w 2014 r. 32,3%. Jedynie w woj. podkarpackim większość budynków mieszkalnych na wsi było podłączonych do kanalizacji zbiorczej, natomiast w trzech województwach wskaźnik skanalizowania obszarów wiejskich nie przekraczał 20%, w województwie lubelskim wynosząc zaledwie 16,6%⁴⁶.

Dysproporcja pomiędzy stanem dostępności do zbiorowej sieci wodociągowej i do zbiorowej sieci kanalizacji wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków są dużo bardziej kapitałochłonne i postrzegane są często jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

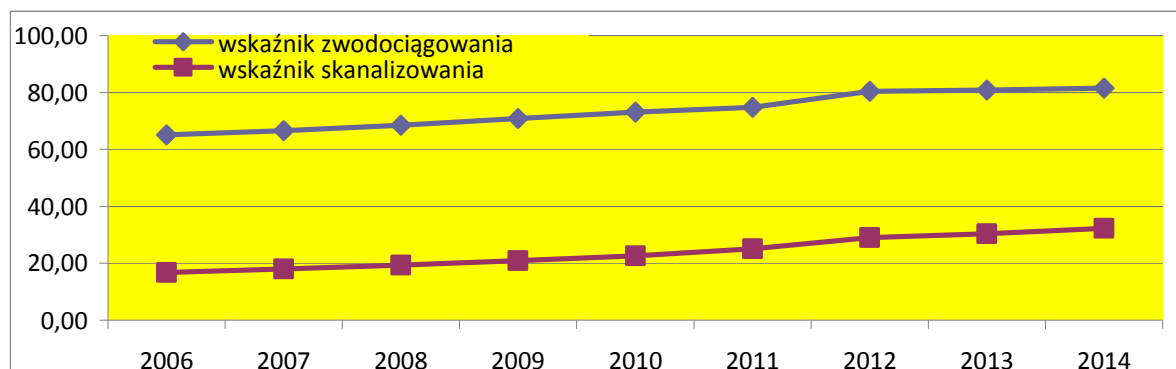
⁴⁶ *Sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2014*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Tabela 7. Stopień zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich w podziale na województwa na koniec 2014 r.

Województwo	Liczba budynków mieszkalnych ogółem	Wodociągi		Kanalizacja	
		Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do wodociągu zbior.	Wskaźnik zwodociągowania	Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do kanalizacji zbiorczej	Wskaźnik skanalizowania
		szt.	%	szt.	%
POLSKA	4 020 448	3 276 044	81,48	1 298 183	32,29
dolnośląskie	202 852	174 905	86,22	75 925	37,43
kujawsko-pomorskie	190 158	175 010	92,03	60 736	31,94
lubelskie	339 947	269 345	79,23	56 449	16,61
lubuskie	85 331	75 914	88,96	26 011	30,48
łódzkie	293 138	266 230	90,82	55 897	19,07
małopolskie	468 280	297 149	63,46	146 037	31,19
mazowieckie	568 495	460 643	81,03	134 379	23,64
opolskie	125 054	117 818	94,21	54 800	43,82
podkarpackie	330 842	218 370	66,00	173 378	52,41
podlaskie	145 919	113 741	77,95	26 092	17,88
pomorskie	173 565	147 676	85,08	86 166	49,64
śląskie	292 782	244 862	83,63	107 552	36,73
świętokrzyskie	204 511	175 726	85,92	57 710	28,22
warmińsko-mazurskie	121 361	103 990	85,69	41 333	34,06
wielkopolskie	369 046	339 477	91,99	148 548	40,25
zachodniopomorskie	109 167	95 188	87,19	47 170	43,21

Źródło: Sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2014 – RRW-2.

Rysunek 5. Wskaźnik zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich (%).⁴⁷

Źródło. Dane MRiRW

⁴⁷ Do 2011 r. oba wskaźniki obliczano na podstawie liczby gospodarstw podłączonych do sieci. Od 2012 r. wskaźnik określa liczbę budynków mieszkalnych podłączonych do sieci.

Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe oraz Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.

Zasoby i struktura użytkowania ziemi rolniczej

Ogólna powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce w 2014 r. wyniosła ok. 16,3 mln ha i zmniejszyła się w porównaniu do 2013 r. o ok. 0,2 mln ha, tj. o 1,1%. Ponad 1,4 mln gospodarstw rolnych dysponowało łączną powierzchnią użytków rolnych (UR) o wielkości 14,6 mln ha, z czego w dobrej kulturze utrzymane było 14,4 mln ha. Na gospodarstwa indywidualne przypadało 90,9% UR (13,2 mln ha)⁴⁸.

Tabela 8. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w 2014 r.

Powierzchnia gospodarstw rolnych ogółem [w tys. ha]	16 307,3
Użytki rolne ogółem	14 558,4
w tym użytki rolne w dobrej kulturze	14 424,2
w tym grunty orne	10 895,1
uprawy trwałe	376 048
w tym sady	341,8
ogrody przydomowe	33 316
łąki	2 634,0
pastwiska	485,8
pozostałe użytki rolne	134,1
Lasy i grunty leśne	902,4
Pozostałe grunty	846,5

Źródło: Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

W 2014 r. ponad połowa gospodarstw rolnych w Polsce posiadających użytki rolne użytkowała nie więcej niż 5 ha UR, a $\frac{3}{4}$ gospodarstw użytkowało do 10 ha. Łączny udział tych małych gospodarstw w użytkach rolnych wynosił 27,8%. Gospodarstwa te z reguły prowadziły produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Następne 30,8% użytków rolnych znajdowało się w gospodarstwach 10-30 hektarowych. Tylko 5,2% gospodarstw użytkowało więcej niż 30 ha, a zaledwie 0,8% - więcej niż 100 ha UR. Ich udział w krajowych zasobach ziemi użytkowanej rolniczo wynosi 41,4%, przy czym ponad 20% przypada na gospodarstwa użytkujące co najmniej 100 ha UR⁴⁹.

⁴⁸ Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

⁴⁹ Ibid.

Tabela 9. Liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne i powierzchnia użytków rolnych w 2014 r.

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]								
	do 1	1-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50-100	ponad 100	razem
Powierzchnia UR [tys. ha]	22,2	1 851,3	2 176,6	1 770,4	2 714,6	1 490,8	1 461,2	3 071,3	14 558,4
Liczba gospodarstw [tys.]	28,2	719,0	309,6	147,3	133,0	39,6	21,6	11,5	1 409,9
UR/gospodarstwo [ha]	0,8	2,6	7,0	12,0	20,4	37,6	67,7	267,5	10,3

Źródło: Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

Stopniowo postępuje proces koncentracji użytków rolnych. Średnia powierzchnia UR przypadająca na 1 gospodarstwo w 2014 r. wyniosła 10,3 ha użytków rolnych, co stanowi minimalny wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim (10,2 ha), a w stosunku do 2002 r. (5,8 ha) – o ponad 75%⁵⁰. Ponadto liczba gospodarstw w przedziale 1-15 ha UR spadła w stosunku do 2013 r. o 1,1%, przy jednoczesnym minimalnym spadku liczby gospodarstw użytkujących 30-100 ha UR⁵¹.

Tabela 10. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha według powierzchni użytków rolnych.

Grupy obszarowe	2012	2013	2014
1-2 ha	286755	277572	261 698
2-5 ha	472169	455268	457 278
5-10 ha	349367	315227	309 644
10-15 ha	143832	141295	147 295
Ponad 15 ha	204279	205269	205 729
z tego 30-100 ha	59293	61478	61 209
≥ 100 ha	9777	11077	11 481

Źródło: Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny.

Wartość produkcji rolniczej i relacje cen

Pod względem wartości produkcji rolnej Polska zajmuje siódme miejsce w Unii Europejskiej, przy czym jej udział w produkcji rolniczej UE wynosi 5,8%⁵². Polska od kilku lat jest największym producentem jabłek w UE, drugim w Europie (tuż za Turcją) i trzecim na świecie. Równocześnie produkuje najwięcej w całej UE zagęszczonego soku z jabłek i jest drugim producentem tego produktu na świecie tuż po Chinach. W

⁵⁰ W 2010 r. nastąpiła zmiana definicji gospodarstwa rolnego w GUS, w związku z czym nie można bezpośrednio porównywać danych związanych z liczbą gospodarstw po 2010 r. z latami poprzednimi. Dane z Powszechnego Spisu Rolnego dla 2010 zostały przeliczone wg nowej definicji gospodarstwa rolnego.

⁵¹ Użytkowanie gruntów...

⁵² Economic accounts for agriculture, Eurostat.

przypadku porzeczki czarnej Polska jest największym producentem w Europie oraz największym eksporterem tego produktu na świecie. Jednocześnie zajmuje trzecie miejsce (po Francji i Holandii) w eksporcie mięsa drobiowego na rynki poza unijne. Polska ponadto produkuje najwięcej w całej Europie pieczarek, a także jest liczącym się eksporterem tego produktu na rynki światowe (35% importowanych pieczarek na świecie pochodzi z Polski).

W 2014 r. wartość globalnej produkcji rolniczej (w ujęciu nominalnym) była o 1,4% mniejsza niż w 2013 r. i wyniosła ok. 106 mld zł. Przyczynił się do tego spadek produkcji roślinnej o 5,8%, do 54,4 mld zł, przy jednoczesnym wzroście produkcji zwierzęcej o 3,6%, do 51,6 mld zł. W ujęciu realnym dynamika zmian charakteryzowała się wzrostem obu rodzajów produkcji - zwierzęcej o 7,3%, roślinnej o 4,9%, natomiast ogółem produkcja rolnicza wzrosła o 6,1%⁵³.

Na wzrost produkcji roślinnej wpłynęło zwiększenie produkcji większości ziemiopłodów, tj. zbóż ogółem, strączkowych jadalnych, rzepaku i rzepiku, ziemniaków, buraków cukrowych, warzyw gruntowych oraz owoców z drzew. Z kolei poziom produkcji zwierzęcej wynikał ze zwiększenia produkcji wszystkich podstawowych gatunków żywca oraz jaj kurzych i mleka krowiego.

Warto zaznaczyć, że w roku 2014 została powstrzymana tendencja wzrostu udziału wartości produkcji towarowej w produkcji globalnej rolniczej – udział ten w przypadku produkcji ogółem zmniejszył się z 74,4% w 2013 r. do 73,1%. Spadek dotyczył głównie udziału produkcji towarowej w globalnej roślinnej (z 62,3% do 58,9%), w mniejszym zaś stopniu w zwierzęcej (z 88,5% do 88,2%)⁵⁴.

Wartość dodana brutto sektora rolniczego (łącznie rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo) stale rośnie - w 2014 r. osiągnęła poziom 52 mld zł (w cenach bieżących) i jest to najwyższa wartość od momentu akcesji Polski do UE⁵⁵.

Rok 2014 był kolejnym rokiem, w którym rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się. Miało to negatywny wpływ na opłacalność działalności rolniczej ogółem. Wskaźnik relacji cen produktów rolnych sprzedanych do towarów i usług zakupionych na cele bieżącej produkcji rolniczej i inwestycyjne oraz konsumpcję („nożyce cen”) wyniósł 94,8 (przyjmując, że 2013 r. = 100). Dynamika spadku cen produktów rolnych sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne (93,5) była wyższa od dynamiki spadku przeciętnych cen towarów i usług zakupywanych (98,6). Niemniej, w perspektywie członkostwa w UE, lata 2005-2014 można uznać za korzystne dla rolnictwa, bowiem ceny sprzedawanych produktów

⁵³ *Rolnictwo w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny.

⁵⁴ Ibid.

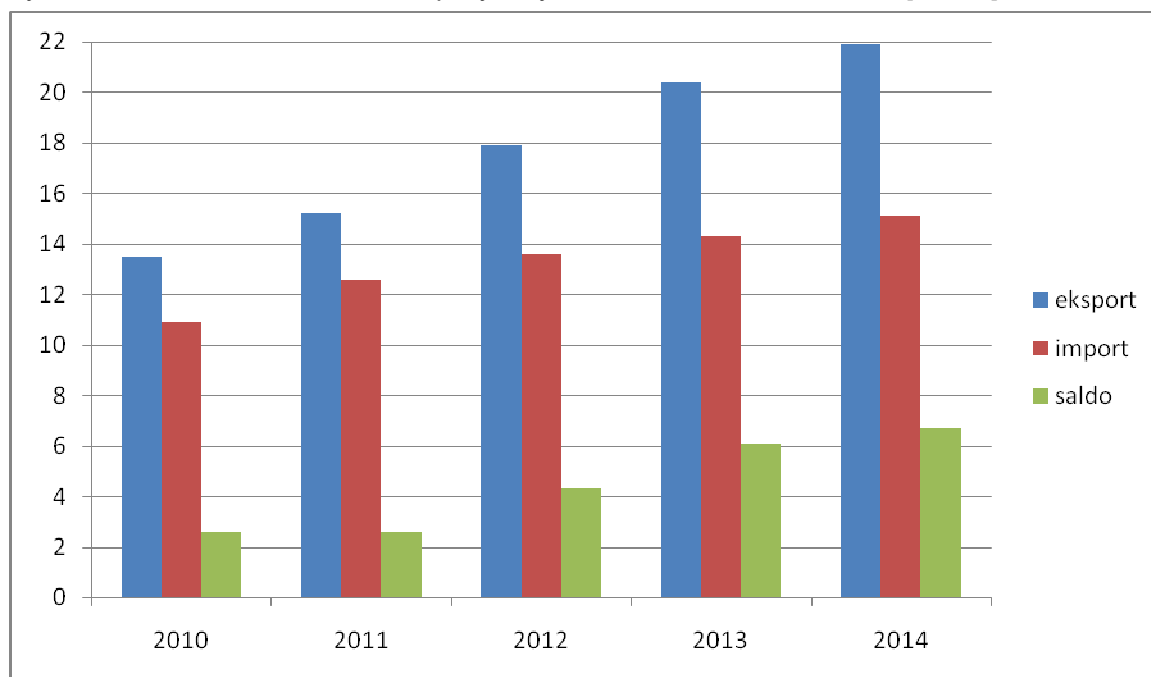
⁵⁵ *Polska – wskaźniki makroekonomiczne*, Główny Urząd Statystyczny (<http://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>).

rolnych w Polsce rosły w tym czasie szybciej (151,5, przyjmując, że 2005 r. = 100) niż ceny środków bieżącej produkcji (147,9). Z drugiej strony przyjmując za punkt wyjścia rok 2010, mamy do czynienia z odwrotną relacją (wskaźnik dla cen środków produkcji 118,3, natomiast cen sprzedanych produktów – 116,1)⁵⁶.

Handel zagraniczny

Wyniki handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w 2014 r. potwierdzają rosnącą orientację proeksportową tej branży. Wartość eksportu tych artykułów wyniosła 21,9 mld euro (wg Scalonej Nomenklatury Towarowej Handlu Zagranicznego), o 7,1% więcej niż w roku poprzednim i ponad 4-krotnie więcej niż w 2004 r. Dodatkowo saldo w handlu w wysokości 6,7 mld euro było o 10,3% większe niż w 2013 r. i 8-krotnie większe niż dziesięć lat wcześniej. Udział eksportu art. rolno-spożywczych w eksporcie Polski ogółem wyniósł 13,2% wobec 8,8% w 2004 r.⁵⁷ Należy zwrócić uwagę, iż dużą dynamikę wzrostu eksportu i nadwyżkę w handlu rolnym udało się utrzymać mimo wprowadzenia przez Rosję restrykcji handlowych, które nałożyło się na ogólne pogorszenie sytuacji na rynku rolnym UE i rynkach pozaunijnych. Było to związane z faktem, że spadek eksportu na rynki wschodnie został zrekompensowany przez wzrost eksportu na rynek UE.

Rysunek 6. Handel towarami rolno-spożywczymi Polski w latach 2010-2014 [mld zł].

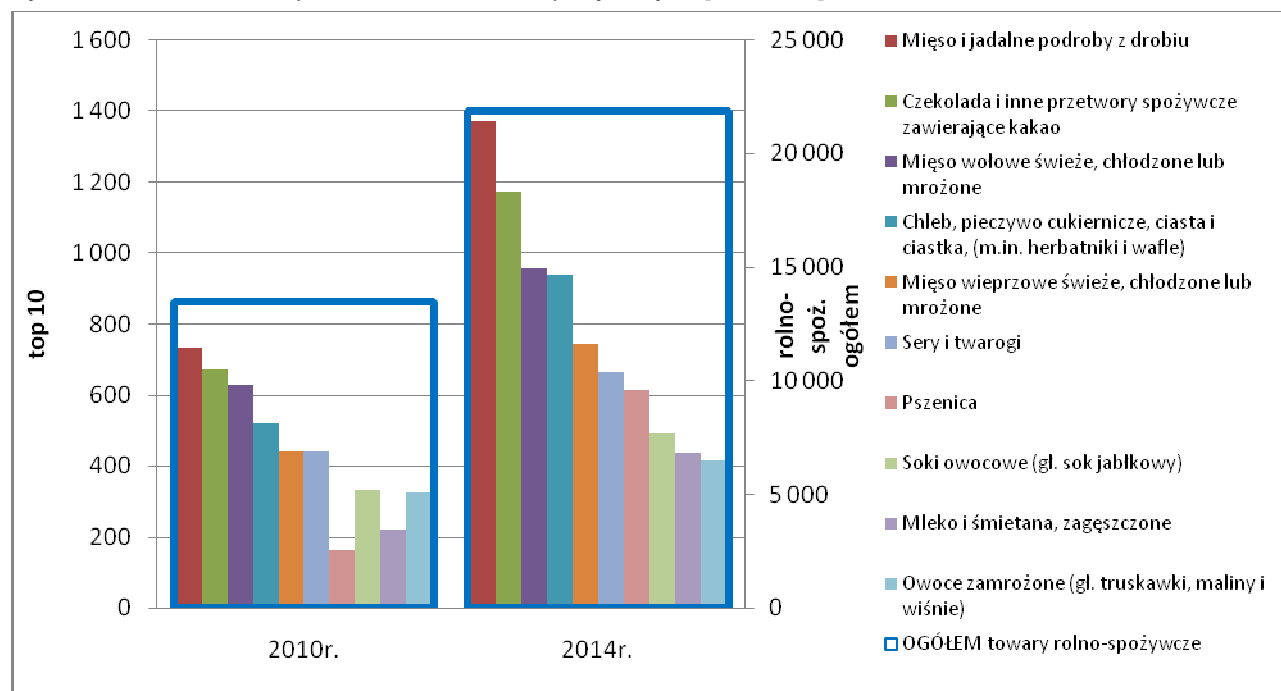

Źródło: Dane MRiRW.

⁵⁶ Rolnictwo w 2014 r...

⁵⁷ Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2014 roku, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

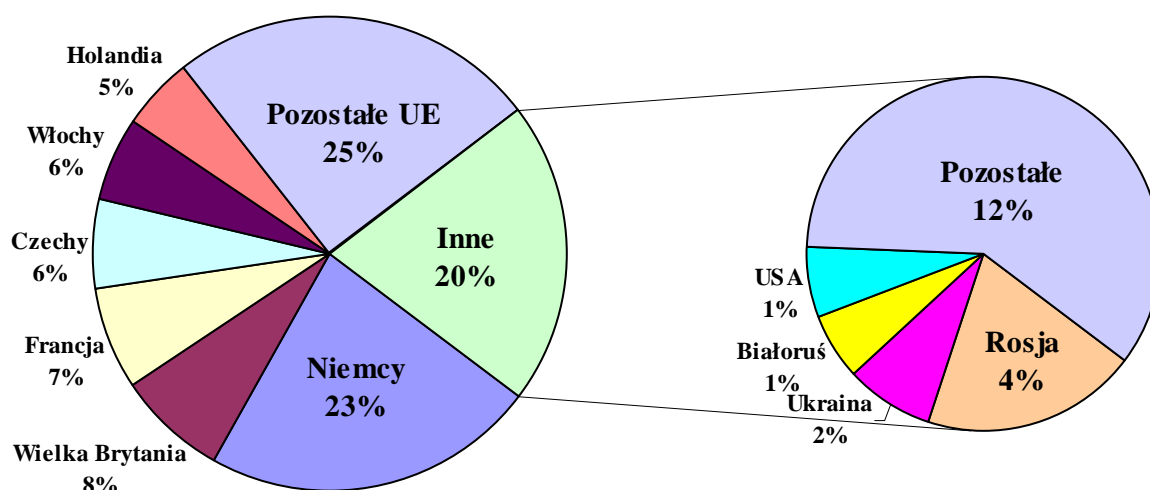
Rysunek 7. Wartość eksportu towarów rolno-spożywczych [mln EUR] w latach 2010 i 2014.

Źródło: Dane MF.

Blisko 80% artykułów rolno-spożywczych Polska wyeksportowała do państw UE, przy czym ponad 20% wywozu trafiło do Niemiec. Największym odbiorcą polskich towarów rolno-spożywczych spoza UE była Rosja, na którą przypadło 4% eksportu⁵⁸. Kierunki eksportu tych artykułów wskazuje poniższy wykres.

Rysunek 8. Kierunki eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w 2014 r.

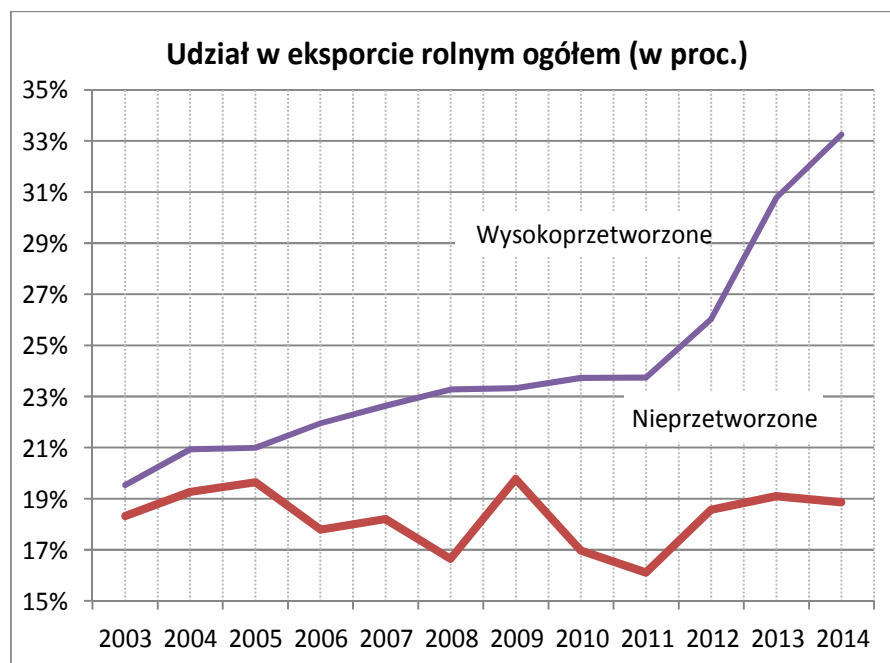

Źródło: dane MF.

⁵⁸ Ibid.

W eksporcie maleje udział surowców rolnych, a zwiększa się artykułów wysoko przetworzonych, co odzwierciedla rozwój przetwórstwa spożywczego.

Rysunek 9. Udział produktów nieprzetworzonych i wysoko przetworzonych w polskim eksporcie rolnym ogółem w latach 2003-2014.

Źródło: opracowanie FAMMU/FAPA na podstawie danych MF i CIHZ.

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Klimat

Panujący w Polsce klimat umiarkowany charakteryzuje się m.in. dużą zmiennością charakterystyk meteorologicznych w cyklu rocznym i wieloletnim. Zmiany klimatu Ziemi obserwowane są również w Polsce. Rośnie średnia roczna temperatura powietrza i przewiduje się, że do roku 2050 okres wegetacyjny roślin wydłuży się o 16 dni. Nastąpi przyśpieszenie rozwoju roślin, np. dojrzałość pszenicy ozimej będzie wcześniejsza o 7 dni. Jednocześnie nastąpi pogorszenie bilansu wody. Wymaga to z jednej strony dostosowań w terminach i technologii upraw, z drugiej zaś prowadzi do zmiany struktury upraw. W dłuższej perspektywie czasu zmiany klimatu mogą powodować zmiany równowagi ekologicznej tj. przekształcenia niektórych siedlisk i zanik związanych z nimi gatunków roślin i zwierząt oraz napływ gatunków inwazyjnych.

Rozdrobnienie i tradycyjny charakter znacznej części polskiego rolnictwa stanowią jego atut z punktu widzenia celów klimatycznych. Mozaikowaty krajobraz z miedzami, szpalerami drzew oraz kępami zadrzewień i śródpolnymi oczkami wodnymi sprzyja

nie tylko różnorodności biologicznej, ale i przeciwdziałaniu i ograniczaniu skutków zmian klimatu.

W Polsce jest już obecnie realizowany szereg działań w zakresie adaptacji do zmian klimatycznych. Działania te zgodne są z polityką energetyczno-klimatyczną Unii Europejskiej. Obecnie ustanowione cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych uwzględniają także aspekty rolnicze, lecz ich osiągnięcie w perspektywie do 2020 r. nie stanowi wyzwania z uwagi na to, iż poziom emisji w Polsce znacznie obniżył się w okresie transformacji.

Kolejne lata to jednak prawdopodobnie okres dużo ambitniejszych zobowiązań. Pod koniec 2014 r. przyjęte zostały założenia ram polityki energetyczno-klimatycznej do 2030 r., które wstępnie określają oczekiwania odnośnie większego niż dotychczas poziomu ambicji, niemniej jednak szczegółowe cele w zakresie działań mitygacyjnych w sektorze rolnym nie zostały dotychczas ustanowione.

Niezależnie od powyższego, podkreślić należy, że w odniesieniu do wdrażanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej instrumentów wsparcia, powszechne są działania oddziałujące na procesy mitygacyjne i adaptacyjne poprzez wpływanie na zakres realizowanych praktyk rolniczych (m.in. działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne, rolnictwo ekologiczne, zalesienia w ramach PROW 2014-2020, a także płatności za zazielenienie oraz niektóre z płatności związanych z produkcją w ramach I filaru WPR).

Jakość powietrza

Równoległe do polityki klimatycznej toczą się prace nad unijnymi rozwiązaniami legislacyjnymi w zakresie polityki ochrony powietrza. Zgodnie z projektem *Dyrektywy parlamentu i Rady w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczenia atmosferycznego* (tzw. dyrektywa NEC), ustalane będą cele szczegółowe dla państw członkowskich w zakresie redukcji emisji względem dwutlenku siarki (SO₂), amoniaku (NH₃), tlenków azotu (NO_x), niemetanowych lotnych związków organicznych (NMLZO) oraz cząstek stałych (PM_{2,5}) traktowanych jako gazy mające wpływ na zanieczyszczenie powietrza. Z punktu widzenia sektora rolnego, ważne znaczenie w przyszłości może mieć wdrożenie nowych lub poprawa efektywności obecnie stosowanych praktyk rolniczych pozwalających ograniczyć emisję tych gazów. Chodzi o niskoemisyjne praktyki w zakresie gospodarki nawozowej oraz strategii żywienia zwierząt. Należy zauważyć, iż szczególnie redukcja emisji amoniaku w rolnictwie nie może powodować wzrostu kosztów prowadzenia produkcji rolniczej (a przez to cen żywności), jak i ograniczenia wielkości produkcji żywności (poprzez ograniczanie rozwoju chowu zwierząt, czy też nawożenia mającego znaczenie dla właściwego plonowania i produkcji roślinnej).

Stan jakości powietrza na terenie Polski w ostatnich latach ulegał sukcesywnej poprawie dzięki zmniejszeniu emisji głównych zanieczyszczeń. Emisja SO₂ w 2013 r.

spadła względem 2010 r. o 90 tys. ton, NO_x o 63 tys. ton, pyłów o 42 tys. ton, a CO₂ o 13 795 tys. ton. Polskie rolnictwo w 2013 r. odpowiadało za emisję 543,51 tys. ton metanu (spadek o 0,4% w stosunku do 2012 r.) oraz 52,45 tys. ton podtlenku azotu (spadek o 35,5%) oraz 883,46 tys. ton dwutlenku węgla (od roku 2015 w sektorze rolnictwa szacowana jest także emisja CO₂ z wapnowania i stosowania mocznika), co przekładało się na 7,6% udział w emisji gazów cieplarnianych⁵⁹.

Nakłady na środki trwałe służące redukcji zanieczyszczeń w zakresie ochrony powietrza wyniosły w 2014 r. 2 130 mln zł, zaś w zakresie ochrony klimatu i warstwy ozonowej - 341,7 mln zł. Środki te przełożyły się na wzrost zdolności urządzeń i instalacji do redukcji zanieczyszczeń pyłowych (o 31,9 tys. ton/rok) oraz gazowych (o 14,7 tys. ton/rok)⁶⁰.

Jedną z dróg poprawy jakości powietrza i minimalizacji negatywnych skutków emisji gazów cieplarnianych może być wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE). Według danych GUS udział energii ze źródeł odnawialnych w pozyskaniu energii pierwotnej w 2014 r. wyniósł 11,8% (utrzymując się mniej więcej na poziomie sprzed roku)⁶¹, a udział energii elektrycznej wytworzonej z odnawialnych nośników energii w zużyciu energii elektrycznej brutto⁶² wyniósł 12,3% (wzrost z 10,7% w 2013 r.).

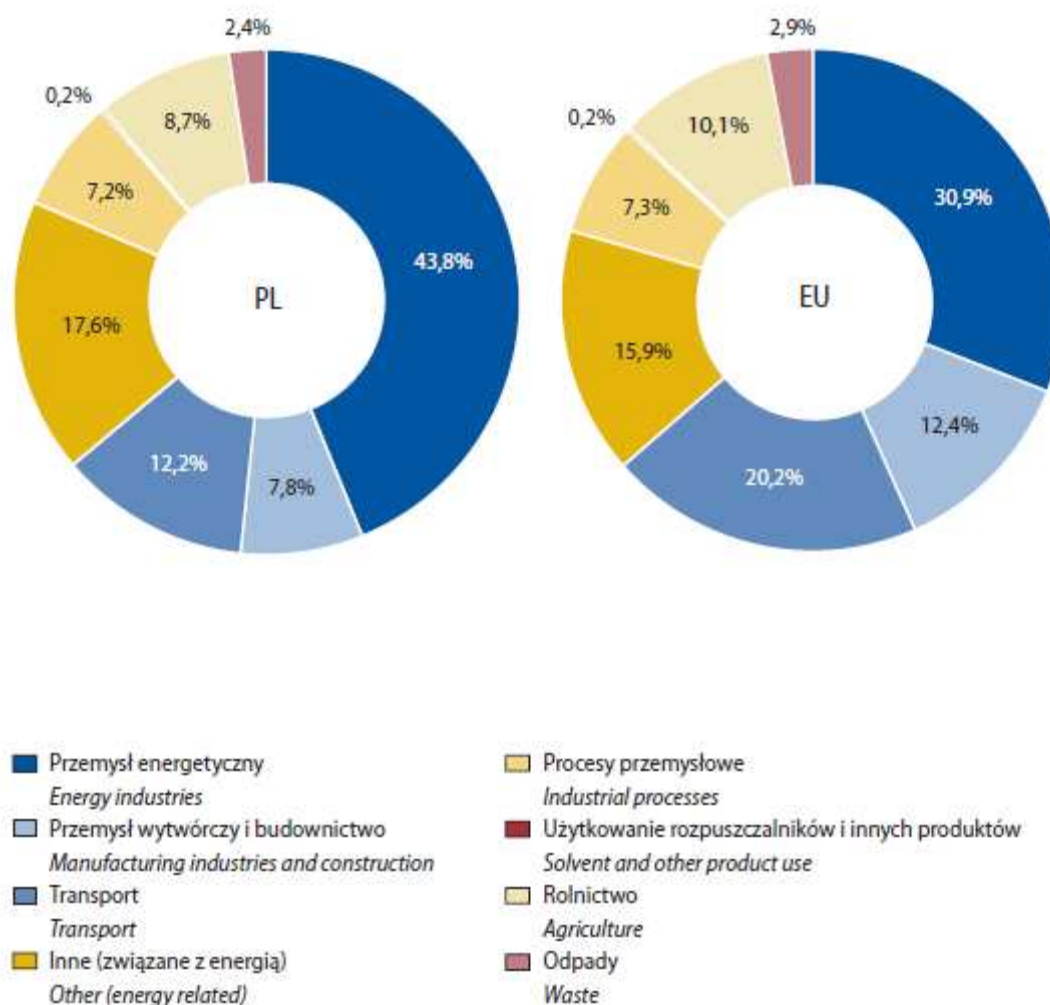
⁵⁹ Dane Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami zatwierdzone przez Ministerstwo Środowiska.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Tj. wraz ze stratami i różnicami bilansowymi.

Rysunek 10. Źródła emisji gazów cieplarnianych według sektorów w 2011 r. – na podstawie klasyfikacji IPCC.

Źródło: Polska w Unii Europejskiej 2004-2014, Główny Urząd Statystyczny

Różnorodność biologiczna

Polska charakteryzuje się stosunkowo dużym zróżnicowaniem siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt oraz i naturalnego krajobrazu, także kształtowanych przez działalność rolniczą. Szacuje się, iż w Polsce występuje ok. 70 tys. gatunków organizmów żywych, w tym ok. 3 tys. gatunków roślin naczyniowych oraz 33-47 tys. gatunków zwierząt. Na stan różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich ma wpływ m.in.: gospodarka rolna. Zachowaniu różnorodności biologicznej służą różnorodne formy ochrony przyrody, ale ogromne znaczenie ma także prowadzenie zrównoważonej gospodarki. Ekstensywny sposób gospodarowania ma szczególne znaczenie w regionach o mozaikowatej strukturze rolnictwa oraz w regionach, które cechuje wysoki udział trwałych użytków zielonych i występowanie obszarów półnaturalnych w tym mokradłowych, których duża część położona jest na obszarach Natura 2000. Blisko połowa typów zespołów roślinnych występujących w

Polsce posiada swoje siedliska na obszarach wiejskich, a główną ostoję dla różnorodności biologicznej stanowią ekstensywne łąki, pastwiska, stawy i lasy.

Szacuje się, że około 24% powierzchni kraju to grunty rolne użytkowane w sposób sprzyjający zachowaniu różnorodności biologicznej – to tereny gospodarstw o ekstensywnej produkcji, obszary rolne z udziałem mozaiki pól i nieproduktywnych elementów krajobrazu (miedz, śródpolnych zadrzewień, oczek wodnych itp.), a także półnaturalne siedliska i ostoje gatunków zagrożonych⁶³. W całkowitej powierzchni obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych dominujący udział stanowią grunty użytkowane rolniczo.

Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione zajmowały w Polsce w 2014 r. 32,5% powierzchni kraju, obejmując: 23 parki narodowe, 1481 rezerwy przyrody, 122 parki krajobrazowe, 385 obszary chronionego krajobrazu 165 stanowisk dokumentacyjnych, 7029 liczne użytki ekologiczne, 335 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i 36417 pomniki przyrody. 31,3% powierzchni parków krajobrazowych stanowiły użytki rolne o łącznej powierzchni 816 tys. ha. Ponadto użytki rolne stanowiły 36,3% powierzchni obszarów chronionego krajobrazu. Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 stanowiły wówczas 15,8% powierzchni ogólnej kraju, a specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 - 11,2%⁶⁴. Na podstawie danych z CORINE land cover 2000, obecności obszarów Natura 2000, ważnych obszarów występowania ptaków (IBA) i podstawowych obszarów występowania motyli (PBA) oraz narodowych danych o różnorodności biologicznej określono prawdopodobieństwo występowania gruntów rolnych o wysokiej wartości przyrodniczej - dla obszaru Polski oszacowano je na poziomie 23,8%. Najwyższą wartość oszacowano dla województwa podlaskiego – 35,8%, najniższą dla warmińsko–mazurskiego – 18,2%.

Obiekty stawowe, których powierzchnia ewidencyjna w Polsce na początku roku 2014 wynosiła 78 656 ha⁶⁵, dzięki swojej stabilności istnienia oraz powtarzalności i ekstensywności metod produkcji odgrywają ogromną rolę w utrzymaniu różnorodności biologicznej. Stawy dają możliwość rozwoju zróżnicowanej i bujnej roślinności, która zapewnia siedliska dużej liczbie zwierząt, tworząc warunki sprzyjające bogactwu fauny i flory. Stawy stanowią ostoję wielu gatunków roślin i zwierząt, którym grozi wyginięcie z powodu zaniku lub zniszczenia ich naturalnych siedlisk. Pośród 174 wytypowanych w Polsce międzynarodowych obszarów ptasich (IBA), na 29 z nich zlokalizowane są kompleksy stawów rybnych mające istotne znaczenie dla ptaków wodno-błotnych⁶⁶. Świadczy to o ogromnej roli jaką stawy rybne odgrywają w ochronie zasobów przyrody w ramach *Konwencji o obszarach*

⁶³ Mirosław Gwiazdowicz, *Środowisko przyrodnicze na obszarach wiejskich – zagrożenia i szanse*, Studia BAS Nr 4(24) 2010.

⁶⁴ *Ochrona środowiska 2015*, Główny Urząd Statystyczny.

⁶⁵ Dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, stan na 1 stycznia 2014 r.

⁶⁶ Konrad Turkowski, Andrzej Lirski, *Funkcje pozaprodukcyjne stawów rybnych i próba ich ekonomicznej wyceny*, Komunikaty Rybackie nr 5/2011.

wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego (Konwencji Ramsarskiej). Stawy stanowią również istotny element krajobrazotwórczy, zwłaszcza na obszarach, na których nie występują jeziora.

O różnorodności biologicznej kraju decydują też lasy. Są one silnie zróżnicowane pod względem przyrodniczym. W końcu 2014 r. lasy zajmowały powierzchnię 9,2 mln ha, obejmując 29,4 % powierzchni kraju. Od roku 1995 nastąpił wzrost powierzchni lasów o ponad 400 tys. ha. Prowadzone projekty zalesiania gleb najsłabszych pod względem przydatności rolniczej przyczyniają się do wzrostu powierzchni lasów, powstawania korytarzy ekologicznych, sprzyjają naturalnej sukcesji dzikiej roślinności i zwierząt i wpływają na regulację stosunków wilgotnościowych. Pod względem struktury własności dominowały lasy publiczne stanowiące 81% łącznej powierzchni; jednocześnie wzrastał udział lasów prywatnych, który w niektórych województwach stanowił ponad 40%⁶⁷.

Zasoby wodne

W latach 1980-2014 całkowite zasoby wód płynących w Polsce wyniosły średnio 62,2 km³/rok, co odpowiada odpływowi jednostkowemu 5,0 l/s/km², a więc były mniejsze niż średnio w krajach Europy, gdzie wartość ta wyniosła 9,5 l/s/km². Warunki atmosferyczne Polski charakteryzują okresowe niedobory i nadmiary opadów, które wpływają na niski poziom zasobów wodnych. W 2014 r. suma opadów wyniosła 201,5 km³, zaś odpływ wód ogółem 52 km³. Zasoby eksploatacyjne ogółem wód podziemnych oceniano na 17 598,7 hm³, przy wydajności ujęć wodnych przekazanych do użytku inwestycji gospodarki wodnej 57 dam³/dobę. Pobór wody na potrzeby nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz na napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych wyniósł wówczas 1056,6 hm³, natomiast powierzchnia nawodnień obiektów małej retencji wodnej wynosiła 166 501,3 ha⁶⁸. Niemal połowa (49,4%) średniego odpływu rzeczno-podziemnego pochodziła z drenażu wód podziemnych. Druga połowa to szybki spływ powierzchniowy powodujący zagrożenia powodziowe. Wielkość zasobów wodnych w Polsce charakteryzuje się także dużą zmiennością przestrzenną (najmniejsze zasoby wodne w pasie środkowej Polski) i czasową (w okresach mokrych występują powodzie i lokalne podtopienia, a w suchych występują niedobory wody).

Znaczącą rolę w retencjonowaniu wody, a także w poprawie jej jakości, odgrywają ziemne stawy rybne. Dodatkowo istotnym jest, iż zlokalizowane są one w głównej mierze na obszarach, na których brak jest naturalnych zbiorników wodnych. Szacując powierzchnię użytkową stawów na około 60 000 ha a głębokość zalewu na 1 m, ich pojemność retencyjna wynosi ok. 600 mln m³ wody. Ilość tę należy powiększyć o

⁶⁷ Ochrona środowiska 2015...

⁶⁸ Ibid.

około połowę ze względu na pojemność retencyjną dna stawowego⁶⁹, co łącznie daje kubaturę 900 mln m³ gromadzonej rocznie wody, czyli dwukrotną objętość największego zbiornika retencyjnego w kraju, jakim jest Jezioro Solińskie⁷⁰.

Z badań jakości wód podziemnych wynikało, że ok. 63% badanych punktów pomiarowych charakteryzował dobry stan chemiczny wód podziemnych (klasa I, II, III), natomiast w ok. 37% punktów stwierdzono słaby stan chemiczny (klasa IV, V). Analiza jakości wód podziemnych pod kątem występowania azotanów w 2014 r. wykazała, że w 82,8% stanowisk pomiarowych występowały niskie wartości stężeń, w 6,4% stanowisk zanotowano średnie wartości stężeń, a w 10,6 % stanowisk wysokie stężenia⁷¹. Źródłem przekroczeń poziomu substancji biogennych mogą być zarówno zanieczyszczenia bytowe, jak i działalność rolnicza. Stąd też w Polsce w latach 2012-2016 ustanowiono 48 obszarów szczególnie wrażliwych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (tzw. OSN). Zajmują one 4,46% powierzchni kraju, co stanowi ok. 7,36% użytków rolnych. Obszary OSN wyznaczone są tam, gdzie wyraźnie stwierdza się zagrożenie dla jakości wód ze strony gospodarki rolnej i gdzie niezbędne jest podjęcie specjalnych działań, wykraczających poza przepisy prawa powszechnie obowiązującego, które dla mają na celu ograniczenie dopływu związków azotu ze źródeł rolniczych.

Świadomość ekologiczna społeczeństwa

Według badań przeprowadzanych przez Ministerstwo Środowiska⁷² dotyczących świadomości ekologicznej mieszkańców Polski, stosunkowo wysoko oceniane jest poczucie indywidualnej odpowiedzialności za stan środowiska, które nie przekłada się jednak na wzrost popularności zachowań konsumenckich wspierających jego ochronę.

Korzyści ekonomiczne stanowią jednak główną przesłankę do podejmowania indywidualnych zachowań prośrodowiskowych. Pośród najbardziej pilnych wyzwań dla administracji państwowej respondenci wskazywali m.in. kwestie gospodarcze (w tym problemy związane z pracą, wskazane przez ponad połowę badanych), podczas gdy ochrona środowiska została wskazana jako problem państwowy jedynie przez 8% respondentów.

Pośród największych problemów polskiego środowiska naturalnego respondenci wskazywali odpady (45% wskazań), zanieczyszczenia powietrza (39%) i zanieczyszczenia wód (35%). Czołowa pozycja kwestii odpadów w tym rankingu prawdopodobnie ma związek z planowaniem i wdrożeniem reformy w tym zakresie –

⁶⁹ Augustyn D. 2001. *Hydrological importance of carp ponds in the upper Vistula River catchment basin. Ecohydr. And Hydrobiol. 1*, 401-411.

⁷⁰Strategia Karp 2020

⁷¹ *Ochrona środowiska 2015...*

⁷² *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski. Badanie trackingowe – pomiar: październik 2014, Raport TNS Polska dla Ministerstwo Środowiska.* (https://www.mos.gov.pl/g2/big/2014_12/3cd08e737106bd35c7a6e3128e9abbbd.pdf).

zmiana przepisów w tym konkretnym przypadku wymogła na wielu ludziach zmianę ich dotychczasowych zachowań i przyzwyczajeń. Ponad połowa respondentów pozytywnie ocenia gospodarkę odpadami w Polsce.

W istotny sposób zmniejszył się odsetek respondentów wskazujących zmiany klimatu jako największy problem środowiska naturalnego w Polsce (22% wskazań wobec 34% w 2013 r.). W tym okresie zmniejszył się także odsetek osób uważających, że redukcja emisji gazów cieplarnianych powinna nastąpić jak najszybciej (z 43% do 32%).

O ile zanieczyszczenie wód stanowi dla respondentów jeden z ważniejszych problemów środowiskowych, to niskie zasoby wody są postrzegane jako problem środowiskowy przez coraz mniejszy odsetek ankietowanych (spadek z 18% w 2012 r. do 13% w 2014 r.).

Istotny wkład rolnictwa w świadomość ekologiczną społeczeństwa miało wprowadzenie mechanizmu wzajemnej zgodności (*cross-compliance*). Wiązało się to także z długofalowym szkoleniem rolników w zakresie dobrych praktyk rolniczych oraz propagowaniem edukacji ekologicznej na obszarach wiejskich. Dodatkowo korzystny wpływ w tym zakresie miał program rolnośrodowiskowy PROW, którym objęta powierzchnia stanowi około 13% ogółu powierzchni UR w Polsce, a w okresie 2007-2013 wzrosła o ponad 100%.

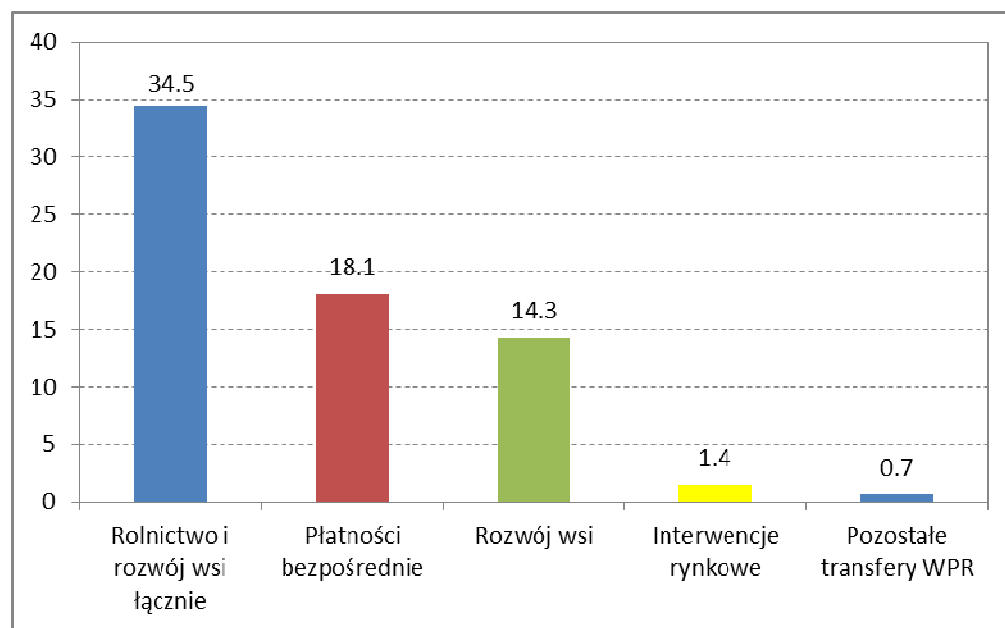
3. Rola środków finansowych UE w realizacji Strategii

W SZRWIR przewiduje się, że środki wydatkowane w związku ze wdrażaniem polityk unijnych będą stanowiły blisko 48% całkowitego budżetu strategii. SZRWIR zakładała tym samym kontynuację w latach 2014-2020 dotychczasowego poziomu wsparcia finansowego dla obszarów wiejskich w Polsce z budżetu UE.

Środki finansowe w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

Polska jest jednym z największych beneficjentów Wspólnej Polityki Rolnej. Według danych Ministerstwa Finansów, od 1 maja 2004 r. do końca 2014 r. w ramach WPR, Polska otrzymała ok. 34,5 mld euro, z czego 18,1 mld euro na płatności bezpośrednie, 14,3 mld euro na programy rozwoju obszarów wiejskich oraz ponad 1,4 mld euro na interwencje rynkowe.

Rysunek 11. Transfery środków z budżetu UE związane ze wsparciem rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce w okresie 1 maja 2004 – 31 grudnia 2014 r. (mld euro, ceny bieżące, bez wsparcia z budżetu krajowego).

Pozycja „Pozostałe transfery WPR” obejmuje transfery związane z Europejskim Funduszem Rybackim, wydatkami weterynaryjnymi, rachunkowość rolną (FADN).

Źródło: opracowanie SAEPR/FAPA „na podstawie danych MF.

Instrumentem wsparcia WPR o największym wymiarze finansowym, do którego dostęp uzyskali polscy rolnicy od 2004 r., są płatności bezpośrednie, które są realizowane corocznie i trafiają do ok. 1,4 mln rolników, posiadających gospodarstwa o minimalnej powierzchni 1 ha użytków rolnych (UR)⁷³. Powierzchnia objęta tym wsparciem wynosi ok. 14 mln ha. Łącznie w latach 2004-2014 na płatności bezpośrednie przeznaczono (z budżetu UE i krajowego) ok. 119 mld zł. Warunkiem

⁷³ Od 2015 r. nie ma już bezwzględnego wymogu posiadania 1 ha - rolnik posiadający zwierzęta może ubiegać się o wsparcie, jeżeli otrzyma minimum 200 euro płatności.

otrzymania pełnych płatności bezpośrednich jest przestrzeganie przez rolników norm dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (DKR) i podstawowych wymogów z zakresu zarządzania (SMR), które służą m.in. ochronie środowiska czy dobrostanowi zwierząt (zasada wzajemnej zgodności, ang. *cross-compliance*).

Tabela 11. Zrealizowane płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego za kampanie 2014.

Wyszczególnienie	Kwota wypłacona w 2014 (w mln zł)	Liczba wniosków do których przyznano płatności (naliczone płatności)
Ogółem	14165,8	
System Jednolitej Płatności Obszarowej	12656,2	1 343 902
Płatność do krów	154,0	114477
Płatność cukrowa	651,5	59499
Płatność obszarowa do roślin strączkowych i motylkowatych	151,9	135547
UPO Chmiel historyczny	2,08	1016
Płatność do pomidorów	27,6	1923
Płatność do owoców miękkich (zł/ha)	45,6	29468
Płatność do owiec	9,9	2138
Płatność do surowca tytoniowego (wsparcie specjalne)	119,9	8253
Uzupełniająca płatność do skrobi	35,9	4672
Uzupełniająca płatność dla producentów surowca tytoniowego	159,3	12980

Źródło: dane ARiMR

W 2014 roku ze środków unijnych wypłacane były: jednolita płatność obszarowa, płatność cukrowa (od 2006 r.), płatność do pomidorów (od 2008 r.), płatność do owoców miękkich (od 2008 r.) oraz (od 2010 r.) wsparcie specjalne w postaci: płatności do krów, płatności do owiec, specjalnej płatności obszarowej do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych oraz (od 2012 r.) płatności do surowca tytoniowego wysokiej jakości. Z budżetu krajowego

wypłacano płatności uzupełniające, które obejmują: sektor chmielu, sektor skrobi ziemniaczanej, sektor tytoniu.

Drugim filarem WPR jest polityka rozwoju obszarów wiejskich, której Polska była największym beneficjentem wśród państw UE w perspektywie programowania 2007-2013 (ok. 15% budżetu UE na II filar). Na realizację polskiego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przeznaczono w budżecie UE 13,4 mld euro (ceny bieżące). Łącznie z wymaganym współfinansowaniem krajowym wartość publicznego wsparcia w ramach tego Programu sięga ponad 17,4 mld euro.

W ramach trzech osi PROW 2007-2013 zaplanowano 19 zróżnicowanych działań o charakterze strukturalnym. Wdrażany Program przyspiesza modernizację gospodarstw rolnych, rozbudowę wiejskiej infrastruktury, wpływa na poprawę jakości życia na wsi, ochronę środowiska naturalnego i unowocześnianie przetwórstwa spożywczego w Polsce. Program ten daje szansę polskim rolnikom na skuteczniejsze konkurowanie na wspólnym rynku.

Tabela 12. Zestawienie zrealizowanych płatności w ramach PROW 2007-2013 za 2014 r. (w mln zł)

Oś	Płatności zrealizowane w 2014 r.		Zrealizowane płatności od momentu rozpoczęcia realizacji Programu do 2014r.	
	Środki publiczne	EFROW	Środki publiczne	EFROW
Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	4192,2	3142,5	27615,3	20748,4
Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	2413,3	1942,7	19911,7	15945,9
Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	2186,6	1503,2	11101,7	7621
Oś 4 LEADER	738,1	533,4	2298,9	1636,8
Pomoc techniczna	199	149,2	798,5	598,9
Ogółem	9729,2	7271	61726,1	46551,1

Źródło: MRiRW

Rola środków Polityki Spójności dla rozwoju obszarów wiejskich

Instrumenty WPR nie obejmują wszystkich działań niezbędnych dla modernizacji wsi. Znaczna ich część umiejscowiona jest również w ramach Polityki Spójności i realizowana w oparciu o cel horyzontalny nr 6 (*Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich*) Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 poprzez programy operacyjne: 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) oraz programy o zasięgu krajowym: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIŚ), Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG), Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PORPW) oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL). Wynika to

zarówno z rozporządzeń wspólnotowych 1698/2005 i 1083/2006, jak i rozstrzygnięć zawartych w tzw. linii demarkacyjnej pomiędzy obszarami interwencji NSRO, PROW 2007-2013.

Jednym z głównych zadań w ramach Polityki Spójności na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jest wspieranie tworzenia miejsc pracy, w tym poprzez przeznaczenie środków finansowych na: zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich i pozyskiwanie zewnętrznych inwestorów, zwiększenie wahadłowej mobilności przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich, wsparcie edukacji ogólnej i kształcenia zawodowego, w tym ustawicznego, mieszkańców obszarów wiejskich. W ramach RPO zakres przedmiotowy instrumentów obejmuje wsparcie dla rozwoju obszarów wiejskich m.in. poprzez: rozwój i poprawę lokalnej i regionalnej infrastruktury, rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich, poprawę jakości i zwiększenia dostępności usług publicznych na obszarach wiejskich, inwestowanie w kapitał ludzki i wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców wsi, rozwój infrastruktury dla potrzeb społeczeństwa informacyjnego.

Według stanu na koniec 2014 r., na terenie gmin wiejskich⁷⁴ realizowane były projekty w ramach Polityki Spójności o łącznej wartości 106,4 mld PLN, w tym 57,2 mld PLN w części wkładu UE. Pod względem łącznej wartości zaangażowanego wsparcia UE przeważały projekty realizowane w ramach PO liŚ (27,3 mld PLN), a spośród RPO – w województwach mazowieckim (2,5 mld PLN), lubelskim (1,9 mld PLN) i podkarpackim (1,7 mld PLN). Najwięcej środków unijnych na obszarze gmin wiejskich wspierało realizację projektów w ramach kategorii interwencji w zakresie transportu (łączna wartość 46,2 mld PLN, w tym 28,1 mld PLN wkład UE). Pod względem wartości zaangażowanych środków unijnych na obszarze gmin wiejskich występowały trzy grupy beneficjentów – przedsiębiorstwa (19,3 mld PLN), jednostki samorządu terytorialnego (17,9 mld PLN) i organy władzy/administracji rządowej (17 mld PLN)⁷⁵.

Budżet krajowy

Napływowi środków unijnych towarzyszył wzrost krajowych wydatków budżetowych na rolnictwo, rynki rolne i rozwój wsi, m.in. ze względu na konieczność współfinansowania niektórych programów unijnych. Notowany od przystąpienia do UE realny i trwały wzrost wydatków budżetowych na sektor rolny ma duże znaczenie dla poprawy sytuacji dochodowej krajowych producentów rolnych oraz dalszych procesów modernizacyjnych w tych gospodarstwach.

⁷⁴ Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż chodzi tu o lokalizację projektów, a niekoniecznie o bezpośrednie wsparcie obszarów wiejskich jako takich.

⁷⁵ *Sprawozdanie z realizacji w 2014 r. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013...*

Z budżetu krajowego, poza środkami przeznaczonymi na uzupełnienie płatności bezpośrednich oraz współfinansowanie programów, rolnictwo było wspierane w ramach pomocy krajowej poprzez:

- programy istniejące przed akcesją oraz te z maja 2007 r., dostosowane do *Wytycznych Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013*, które umożliwiają finansowanie przede wszystkim:
 - dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych;
 - dopłat do oprocentowania kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wstąpiły szkody spowodowane przez niekorzystne zjawiska;
 - dotacji do kosztów zbioru, transportu i unieszkodliwiania padłych zwierząt gospodarskich;
 - dotacji do programów hodowlanych w produkcji roślinnej i zwierzęcej;
 - zadań z zakresu ochrony roślin i rolnictwa ekologicznego;
- programy notyfikowane w Komisji Europejskiej, umożliwiające przede wszystkim finansowanie:
 - dopłat do paliwa rolniczego;
 - dopłat do składek ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich;
 - reasekuracji ubezpieczenia od skutków suszy w uprawach rolnych;
- programy zgłoszone do Komisji Europejskiej na podstawie tzw. rozporządzenia wyłączeniowego, umożliwiającego realizację doraźnego wsparcia producentów rolnych, np. w formie zasiłków socjalnych w związku z wystąpieniem niekorzystnych zjawisk atmosferycznych w latach 2006, 2008, 2009, 2010 i 2011;
- programy pomocy *de minimis*, dla których łączna kwota pomocy dla jednego gospodarstwa rolnego nie może przekroczyć w okresie trzech lat równowartości 15 tys. euro. W tej formie są realizowane m.in.:
 - dopłaty do kwalifikowanego materiału siewnego;
 - dopłaty do upraw energetycznych;
 - ulgi i umorzenia w podatku rolnym i od nieruchomości;
 - ulgi w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
 - ulgi w spłacie czynszu dzierżawnego na rzecz Agencji Nieruchomości Rolnych.

Znaczny strumień środków finansowych skierowanych z UE i budżetu krajowego dla polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich jest ważnym elementem w rozwoju i dalszej

modernizacji tego sektora, na równi z możliwościami wynikającymi ze swobodnego dostępu do dużego rynku UE. Wysokość całkowitego wsparcia tego sektora w okresie 2003-2014 wzrosła niemal 8-krotnie (z 4,1 mld zł w 2003 r. do 32,2 mld zł w 2014 r.). Porównując natomiast średnioroczne dotacje państwa dla sektora rolnego przed (2003 r.) i po akcesji do UE (w latach 2004-2013) należy stwierdzić, iż wielkość wsparcia finansowego polskiego rolnictwa wzrosła ponad 5-krotnie. Łącznie w ramach środków krajowych i unijnych, w okresie od 2004 do 2013 r., w budżetach na sektor rolny została przyznana kwota prawie 200 mld zł na realizację wsparcia rolnictwa i rozwoju wsi. Wykonanie wydatków w 2014 r. przedstawia poniższa tabela.

Tabela 13. Najważniejsze wydatki z budżetu krajowego i Unii Europejskiej w 2014 r. (bez KRUS, w tys. zł).

Wyszczególnienie	2014
Ogółem wydatki (I+II)	32 209 550
I. Budżet krajowy, z tego:	9 620 706
1. Rolnictwo, w tym:	854 159
- postęp biologiczny	112 377
- rolnictwo ekologiczne	4 419
- dopłaty do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich	161 363
2. Rozwój wsi, w tym:	5 328 234
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	5 149 127
3. Rynki rolne, w tym:	442 426
- Agencja Rynku Rolnego	412 379
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	20 732
4. Rybołówstwo, w tym:	220 906
PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	178 134
5. Inne wydatki, w tym:	2 774 981
- dopłaty do paliwa rolniczego	791 855
- zwalczanie chorób zakaźnych	137 000
II. Środki z Unii Europejskiej, z tego:	22 588 844
1. Rolnictwo, w tym:	4 211
- szkoły zawodowe	4 211
2. Rozwój wsi, z tego:	21 310 689
- finansowanie Wspólnej Polityki Rolnej (I filar) przez ARiMR	13 654 662
- finansowanie PROW 2007-2013 przez ARiMR	7 235 696
- finansowanie PROW 2014-2020 przez ARiMR	420 331
3. Rynki rolne, z tego:	188 414
- finansowanie Wspólnej Polityki Rolnej przez ARR	188 414
4. Rybołówstwo, z tego:	527 618
- finansowanie PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	527 618
5. Budżety wojewodów, w tym:	557 912
- melioracje wodne – refundacja z budżetu środków europejskich	187 002

Źródło: opracowanie MRiRW.

Wsparcie unijne na lata 2014-2020 – główne założenia

Wysokość wsparcia

Porozumienie dotyczące Wieloletnich Ram Finansowych UE na okres programowania 2014-2020, zawarte na posiedzeniu Rady Europejskiej w dniu 8 lutego 2013 r., daje możliwość aktywnego wspierania i utrzymania dotychczasowych pozytywnych trendów rozwojowych w sferze obszarów wiejskich i rolnictwa w Polsce. Zgodnie z zawartymi wówczas ustaleniami, potwierdzonymi w późniejszych unijnych rozporządzeniach⁷⁶, Polska w latach 2014-2020 otrzyma w ramach WPR środki unijne w wysokości **21,15 mld euro** na płatności bezpośrednie oraz **10,94 mld euro** na rozwój obszarów wiejskich (kwoty w cenach bieżących). Łączna kwota wsparcia wynosi w cenach bieżących **32,09 mld euro**.

Polska skorzystała z możliwości przesunięcia do 25% koperty krajowej na lata 2015-2020 z II do I filara WPR, przysługującej państwu ze stawką płatności niższą niż 90% średniej UE. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,34 mld euro do **23,49 mld euro**. Dodatkowo wkład krajowy do płatności bezpośrednich (płatności do chmielu, skrobi ziemniaczanej i tytoniu) w łącznej wysokości 0,23 mld euro zwiększa kopertę I filara do **23,72 mld euro**.

„Ubytek” środków na rozwój obszarów wiejskich, powstały wskutek przesunięcia części z nich do I filara, został „zrekompensowany” przez wkład krajowy w wysokości 4,91 mld euro. Łącznie koperta II filara wyniesie **13,51 mld euro**.

Uwzględniając powyższe, łączna kwota wsparcia polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2014-2020, biorąc pod uwagę środki unijne i krajowe, wyniesie **37,23 mld euro**.

Płatności bezpośrednie

W dniu 31 lipca 2014 r. Polska notyfikowała Komisji Europejskiej główne założenia dotyczące sposobu wdrożenia w latach 2015-2020 zreformowanego systemu wsparcia bezpośredniego. Zaprezentowane przez MRiRW rozwiązania wykorzystują możliwości, jakie dają nowe unijne ramy prawne w zakresie uwzględnienia krajowych celów rozwojowych. Jest to istotne, ponieważ prawie $\frac{3}{4}$ środków unijnych dla Polski w ramach WPR 2014-2020 stanowią środki na płatności bezpośrednie. Projektując

⁷⁶ Załącznik I do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&rid=2>) oraz Załącznik II do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0608:0670:PL:PDF>).

nowy system płatności bezpośrednich dążono do jak najlepszego wykorzystania płatności bezpośrednich do realizacji krajowych celów strategicznych, w tym celów SZRWRiR, w szczególności w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego, wzrostu produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, a także ochrony środowiska i adaptacji do zmian klimatu.

W ramach nowego systemu na kwotę wsparcia w poszczególnych gospodarstwach będą składały się następujące rodzaje płatności:

- 1) jednolita płatność obszarowa,
- 2) płatność za zazielenienie,
- 3) płatność dla młodych rolników,
- 4) płatność dodatkowa,
- 5) płatności związane z produkcją,
- 6) przejściowe wsparcie krajowe.

Nowy system płatności bezpośrednich będzie **komplementarny z pozostałymi formami unijnego wsparcia** rolnictwa i obszarów wiejskich, w tym z:

- działaniami restrukturyzacyjnymi w PROW 2014-2020, m. in. wsparciem rolników przekazujących małe gospodarstwa, wsparciem dla młodych rolników i na rzecz restrukturyzacji;
- działaniami środowiskowymi (Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, Działanie Rolnictwo ekologiczne, Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW) oraz Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów) nowego PROW 2014-2020 (komplementarność z wymogami zazielenienia);
- zmianami w ramach wspólnej organizacji rynków rolnych, ze szczególnym wsparciem tworzenia organizacji producentów rolnych i ich zrzeszeń, mającym na celu wzmacnianie pozycji rolników w łańcuchu marketingowym oraz rozbudowanie instrumentów zarządzania rynkami w sytuacjach kryzysowych;
- planowanym w programach operacyjnych Polityki Spójności wsparciem reorientacji zawodowej rolników i członków ich rodzin.

PROW 2014-2020

Niniejsze sprawozdanie z realizacji SZRWRiR obejmuje rok 2014, a więc uwzględnia wydatki na rozwój obszarów wiejskich w ramach instrumentów PROW 2007-2013. Natomiast w odniesieniu do perspektywy 2014-2020, na obecnym etapie (a więc zanim uruchomione zostały instrumenty nowego programu) można wskazać wyłącznie powiązania obu dokumentów na poziomie opisu potrzeb i instrumentów zaplanowanych na rzecz ich realizacji. Tym niemniej, efekty interwencji PROW 2014-2020 będą wykazywane w kolejnych sprawozdaniach ze strategii za kolejne lata.

Prace związane z przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) trwały w Ministerstwie Rozwoju Wsi i Rolnictwa od połowy 2012 roku. W kwietniu 2013 r. opracowany został „Wstępny zarys Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”, na bazie którego w okresie od 24 kwietnia 2013 roku do 14 lutego 2014 roku przeprowadzono konsultacje społeczne.

Projekt PROW 2014-2020, uzgodniony ostatecznie z Komisją Europejską w dniu 12 grudnia 2014 r., zakłada realizację 14 działań oraz 30 poddziałań. Wsparcie polityki rozwoju obszarów wiejskich realizowane będzie poprzez wszystkie sześć unijnych priorytetów dot. tej polityki. PROW 2014-2020 ukierunkowany został na wzrost konkurencyjności rolnictwa z uwzględnieniem celów środowiskowych. (szczegółowe informacje oraz projekt PROW 2014-2020 znajdują się na stronie internetowej www.minrol.gov.pl).

W PROW 2014-2020 zapisano wprost, iż Program jest jednym z najważniejszych narzędzi realizujących cele SZRWRiR. Pokazano także szczegółowe relacje pomiędzy zdiagnozowanymi potrzebami dla obszarów wiejskich, które zostaną uwzględnione w Programie, a odpowiadającym im kierunkiem interwencji Strategii. Wszystkie działania PROW 2014-2020 wpisują się w realizację poszczególnych celów SZRWRiR w następujący sposób:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich:

- *7.2 Transfer wiedzy i działalność informacyjna,*
- *7.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw,*
- *7.7 Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej;*

- Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej:

- *7.8 Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich,*
- *7.15 LEADER;*

Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe:

- *7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych,*
- *7.6 Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych,*
- *7.13 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami;*

Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego:

- 7.2 Transfer wiedzy i działalność informacyjna,
- 7.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw,
- 7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych,
- 7.5 Inwestycje w środki trwałe,
- 7.7 Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej,
- 7.10 Tworzenie grup i organizacji producentów,
- 7.12 Rolnictwo Ekologiczne,
- 7.14 Współpraca;

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich:

- 7.9 Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów,
- 7.11 Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne,
- 7.12 Rolnictwo Ekologiczne,
- 7.13 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami.

PO RYBY 2014-2020

W związku z późniejszym niż w przypadku pozostałych funduszy EFSI przyjęciem przepisów UE w zakresie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (Publikacja ww. przepisów miała miejsce w dniu 11 czerwca 2014 r. i od tego momentu można było podjąć prace nad ostateczną wersją PO RYBY 2014-2020), obecnie w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi trwają intensywne prace związane z przygotowaniem Programem Operacyjnego „Rybacktwo i Morze”.

W dniu 21 października 2014 r. Rada Ministrów przyjęła projekt PO RYBY 2014-2020, co otworzyło drogę do podjęcia oficjalnych negocjacji tego dokumentu z Komisją Europejską. Warunkiem przekazania PO RYBY 2014-2020 do KE jest uprzednie przedłożenie KE zmienionej Umowy Partnerstwa. Zmiany wiążą się z późnym przyjęciem przez PE i Radę *rozporządzenia nr 508/2014 w sprawie EFMR*, które nastąpiło już po zatwierdzeniu przez KE Umowy Partnerstwa. Przedmiotowa Umowa została uzupełniona o część dotyczącą EFMR. Zmieniona UP została w dniu 20 listopada br. przekazana Ministerstwu Infrastruktury i Rozwoju, które zobowiązane jest przesłać ją do KE. Następnie MRiRW przedłoży KE projekt PO RYBY 2014-2020.

Umowa Partnerstwa

W dniu 23 maja 2014 r. Komisja Europejska zatwierdziła **Umowę Partnerstwa**, będącą najważniejszym dokumentem określającym strategię wykorzystania przez Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (w ramach

Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa) w perspektywie programowania 2014-2020. Polska jest jednym z pierwszych państw UE, które zakończyły negocjacje tego strategicznego dokumentu.

W Umowie Partnerstwa uwzględniono wyzwania rozwojowe stojące przed obszarami wiejskimi, w ramach zarówno Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, jak i programów operacyjnych Polityki Spójności. W efekcie Umowa Partnerstwa zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa, na których działania będą prowadzone z uwzględnieniem zapisów SZRWRiR⁷⁷. Wśród wyodrębnionych w Umowie obszarów strategicznej interwencji (OSI), wskazano „obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe”.

Poza wskazaniem w Umowie Partnerstwa głównych kierunków wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Obszarów Wiejskich (EFRROW), dokument ten przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (ok. 1,7 mld euro; na dwa ww. rodzaje infrastruktury zostaną ukierunkowane środki w wysokości odpowiednio 1,2 mld euro i 0,5 mld euro).

Oprócz dedykowanych instrumentów zakłada się wsparcie obszarów wiejskich w ramach pozostałych dziedzin, będących przedmiotem horyzontalnych działań Polityki Spójności, wdrażanych bez rozróżniania pomiędzy poszczególnymi typami obszarów. Należy w tym kontekście wskazać takie (przykładowe) zagadnienia, jak: wyodrębnienie i wspieranie inteligentnych specjalizacji związanych z rolnictwem, rybactwem oraz przemysłem rolno-spożywczym; działania dotyczące technologii komunikacyjno-informacyjnych; wsparcie dla odnawialnych źródeł energii oraz termomodernizacji budynków; działania o charakterze horyzontalnym dotyczące wspierania przedsiębiorczości; wspieranie inwestycji w zakresie gospodarki odpadami, wspieranie przedszkoli na obszarach wiejskich, a także inne działania

⁷⁷ W Umowie Partnerstwa w odniesieniu do obszarów wiejskich wskazano, iż „wyznaczanie szczegółowych celów, przygotowanie koncepcji działań zintegrowanych oraz delimitacja obszarów zostanie dokonana na poziomie wojewódzkim (zarząd województwa) na podstawie zarówno dokumentów strategicznych województw (strategie rozwoju województw, Plany Zagospodarowania Przestrzennego Województw – aktualnych bądź w opracowaniu), 9 strategii zintegrowanych w tym przede wszystkim KSRR oraz Strategii Zintegrowanego Rozwoju Wsi i Rolnictwa i Rybactwa oraz innych dokumentów, np. KPOŚK.

adresowane do placówek edukacyjnych; wspieranie usług społecznych oraz ekonomii społecznej itp.

Zatwierdzenie Umowy Partnerstwa przez Komisję Europejską otworzyło drogę do uzgodnień regionalnych i krajowych programów operacyjnych Polityki Spójności, PROW 2014-2020 oraz PO RYBY 2014-2020.

4. Omówienie najważniejszych działań (zmian legislacyjnych, zmian instytucjonalnych, interwencji/programów o charakterze interwencyjnym)

Cel 1 Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Na obszary życia społecznego będące przedmiotem interwencji celu 1 oddziałują polityki objęte m.in. takimi działaniami administracji rządowej, jak: oświata i wychowanie, praca, zabezpieczenie społeczne, sprawy rodziny. W perspektywie programowania 2007-2013 sfery edukacji i zatrudnienia były przedmiotem wsparcia Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na poziomie krajowym, a także Regionalnych Programów Operacyjnych; w perspektywie 2014-2020 wsparcie na szczeblu krajowym jest udzielane poprzez Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (zarówno na lata 2007-2013, jak i na lata 2014-2020) wspiera m.in. doskonalenie zawodowe rolników, rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz aktywizację mieszkańców wsi.

a) Zmiany legislacyjne

Aby przeciwdziałać zjawisku rezygnacji z zakupu wszystkich potrzebnych podręczników, który to problem dotyka 5,7% gospodarstw rodzinnych wiejskich z co najmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu, ustawą z dnia 21 lutego 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (Dz. U. poz. 290) umożliwiono ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania zlecenie opracowania i wydania podręcznika lub jego części, zaś ustawą z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty i niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r. poz.811) wprowadzono obowiązek zapewnienia uczniom szkół podstawowych i gimnazjów bezpłatnego dostępu do podręczników. W roku szkolnym 2014/2015 bezpłatnym dostępem do podręczników zostali objęci uczniowie I klasy szkoły podstawowej.

Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw od 1 października 2014 r. wprowadziła zmiany mające na celu przede wszystkim zapewnienie lepszej jakości kształcenia, dostosowanie funkcjonowania uczelni do skutków niżu demograficznego, dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy i otwarcie uczelni na współpracę ze środowiskiem gospodarczym, a także ułatwienie dostępu do studiów wyższych osobom dojrzałym w ramach uczenia się przez całe życie. Także mieszkańcy obszarów wiejskich mają dzięki tym rozwiązaniom lepszy, łatwiejszy dostęp do kształcenia na poziomie wyższym. Ponadto niezwykle ważnym rozwiązaniem przewidzianym w tej nowelizacji jest ułatwienie dostępu do studiów wyższych osobom dojrzałym w ramach procesu uczenia się przez całe życie, które ma na celu umożliwienie im ukończenia studiów w specjalnym trybie uwzględniającym wcześniej uzyskaną wiedzę, umiejętności i kompetencje.

Z dniem 1 stycznia 2015 r. weszła w życie ustawa z dnia 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1831), przewidująca wprowadzenie zmian m.in. w ustawie z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zmiany te mają na celu rozszerzenie zakresu podmiotowego ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników o osoby (rolników i domowników), którzy równoległe z prowadzeniem działalności rolniczej podejmą, jako dodatkową, pracę na podstawie umowy zlecenia.

Ustawą z dnia 19 grudnia 2014 r. o zmianie ustawy z dnia 11 października 2013 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z ochroną miejsc pracy (Dz. U. z 2015 r. poz. 150) zostały wprowadzone rozwiązania umożliwiające skorzystanie z pomocy określonej w ww. ustawie przedsiębiorcom dotkniętym ograniczeniem wwozu produktów na terytoria innych krajów, w szczególności wskutek ogłoszenia w sierpniu 2014 r. rosyjskiego embarga, skutkującego wstrzymaniem od tego dnia importu produktów rolnictwa i ogrodnictwa z państw UE. Celem ustawy jest umożliwienie przedsiębiorcom skorzystania ze wsparcia polegającego na sfinansowaniu części wynagrodzeń (świadczenia na rzecz ochrony miejsc pracy) pracownikom zagrożonym zwolnieniami wskutek tej sytuacji.

b) Zmiany instytucjonalne

W dniu 12 sierpnia 2014 r. Rada Ministrów przyjęła Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), który ma usystematyzować działania w obszarze ekonomii społecznej w Polsce, wyznaczyć ścieżki rozwoju sektora i spowodować, że ów rozwój będzie widoczny w wymiarze społecznym i ekonomicznym. W 2014 r. prowadzono prace nad powołaniem Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej, który będzie odpowiedzialny m.in. za monitorowanie wdrażania KPRES.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Działaniami mającymi na celu wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży z obszarów wiejskich jest udzielanie stypendiów za wyniki w nauce i osiągnięcia sportowe dla uczniów szkół rolniczych podległych Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz zapewnianie wsparcia uczniom tych szkół w formie dofinansowania zakupu podręczników w ramach rządowego programu pomocy uczniom „Wyprawka szkolna”, a także coroczne udzielanie dotacji na realizację zadań publicznych dla jednostek niezaliczanych do sektora finansów publicznych, przeznaczanych na organizację m.in. wyjazdów, warsztatów, szkoleń, seminariów i zawodów sportowych dla młodzieży.

Minister RiRW wspiera szkoły prowadzone przez JST poprzez udzielanie pomocy materialnej na zakup nowoczesnych maszyn, urządzeń, narzędzi lub sprzętu, niezbędnych do realizacji praktycznej nauki zawodu. Doskonaleniem nauczycieli przedmiotów zawodowych, zarówno w szkołach rolniczych podległych ministrowi rolnictwa, jak też szkołach prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego,

zajmuje się Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie (KCER), prowadzone przez Ministra RiRW.

Nabywanie i uzupełnianie przez osoby dorosłe kwalifikacji zawodowych, zgodnie z potrzebami regionalnego rynku pracy, umożliwiają przede wszystkim kwalifikacyjne kursy zawodowe organizowane przez Centra Kształcenia Ustawicznego działające w strukturach Zespołów Szkół prowadzonych przez MRiRW. Oferta kierunków nauczania w resortowych szkołach wraz z centrami kształcenia ustawicznego jest corocznie różnicowana w dostosowaniu do potrzeb regionu oraz predyspozycji i zainteresowań kandydatów.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet IX *Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach*, Poddziałanie 9.1.2 *Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych*, Poddziałanie 9.1.3 *Pomoc stypendialna dla uczniów szczególnie uzdolnionych*) realizowano wsparcie tworzenia kompleksowych programów rozwojowych szkół i placówek oświatowych, których celem jest m.in. zmniejszanie nierówności w jakości edukacji na terenach miejskich i wiejskich. Jednocześnie Poddziałanie 9.1.1 *Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej* umożliwiała m.in. wsparcie tworzenia ośrodków wychowania przedszkolnego oraz miejsc wychowania przedszkolnego w istniejących ośrodkach, w szczególności na obszarach wiejskich.

Działania w zakresie upowszechniania opieki nad dziećmi do lat 3 (m.in. wsparcie tworzenia i funkcjonowania żłobków i klubów dziecięcych) realizowano natomiast w ramach Działania 1.5 *Wspieranie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego*. Z kolei wsparcie na rzecz adaptacji mieszkańców obszarów wiejskich do pozarolniczych rynków pracy realizowane było przede wszystkim w ramach Poddziałania 8.1.2 *Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie* i obejmowało działania ukierunkowane na przekwalifikowanie oraz zdobycie nowych umiejętności zawodowych niezbędnych do podjęcia zatrudnienia poza rolnictwem. Dodatkowo celem Działania 6.3 *Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia poziomu aktywności zawodowej na obszarach wiejskich* było zwiększenie możliwości zatrudnienia oraz mobilności przestrzennej i zawodowej osób zamieszkujących obszary wiejskie poprzez działania służące przygotowaniu do podjęcia pracy poza sektorem rolniczym, a także uczące wykorzystywania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. O wsparcie w ramach Działania 6.2 *Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia* i Poddziałania 6.1.3 *Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych*), których celem była promocja samozatrudnienia oraz wsparcie przedsiębiorczości uczestników projektów, mogli ubiegać się również mieszkańcy obszarów wiejskich pod warunkiem, że uruchamiali działalność gospodarczą w obszarach niezwiązanych z rolnictwem.

W ramach „Gwarancji dla Młodzieży” realizowanej w okresie od 16 sierpnia 2014 r. do 31 grudnia 2015 r. w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Komenda Główna Ochotniczych Hufców Pracy realizuje 4 ogólnopolskie projekty skierowane w szczególności do osób zaniedbujących obowiązek szkolny, niepracujących lub nieszkolących się. Projekty skierowane są do osób z terenów wiejskich w proporcji co najmniej takiej samej, jak proporcja osób z terenów wiejskich w wieku 15-24 lata zarejestrowanych w danym województwie w stosunku do ogólnej liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych w wieku 15-24 lata.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w 2014 r. kontynuowane było wdrażanie działania 111 *Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie* PROW, w ramach którego doskonaleniem zawodowym zostali objęci rolnicy i posiadacze lasów na zasadzie dobrowolności, oraz działania 114 *Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*. Operacje, które powodują powstawanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, są wspierane przez działania 311 *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*, 312 *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw*, 413 *Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju*. Rozwojowi przedsiębiorczości na obszarach wiejskich służą działania 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*, 312 oraz 413. Kapitał społeczny jest wspierany w ramach PROW 2007-2013 w szczególności poprzez podejście przekrojowe LEADER, którego celem jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi. Wsparcie udzielane jest tu w ramach działań 421 *Wdrażanie projektów współpracy* oraz 431 *Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja*.

W 2014 r. Ośrodki Doradztwa Rolniczego organizowały szkolenia i wyjazdy studyjne, których celem było podnoszenie pozarolniczych kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich. Dodatkowo oddziały ODR realizowały zadania dotyczące edukacji cyfrowej osób dorosłych na obszarach wiejskich i zapewnienia szerokiego dostępu do wiedzy w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w formie szkoleń, spotkań i warsztatów.

Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, w szczególności osób z grupy wiekowej 50+, zamieszkałych przede wszystkim w małych miejscowościach i wsiach, jest celem komponentu edukacyjnego tzw. Latarników Polski Cyfrowej, realizowanego przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji w ramach „Projektu Systemowego – działania na rzecz szerokopasmowego dostępu do Internetu”.

Cel 2 Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej

Cel 2 obejmuje szerokie spektrum dziedzin mających wpływ na jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich, takich jak: bezpieczeństwo energetyczne, sanitarne i wodne, infrastruktura transportowa, technologie informacyjne i

komunikacyjne, infrastruktura społeczna, melioracje wodne, czy też bezpieczeństwo weterynaryjne. W 2014 r. realizacji celów w tym zakresie służyły m.in. środki programów operacyjnych Polityki Spójności oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

a) Zmiany legislacyjne

W dniu 28 listopada 2014 r. uchwalono ustawę o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 87), która wprowadziła pakiet najpilniejszych zmian w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi, niezbędnych dla uniknięcia rozbieżności interpretacyjnych przy stosowaniu ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz usunięcia problemów utrudniających stosowanie ustawy, a także zapewniających jej prawidłowe funkcjonowanie.

W roku 2014 Ministerstwo Środowiska prowadziło prace związane z nowelizacją ustawy Prawo wodne. Założenia do projektu ustawy zostały zaakceptowane przez Radę Ministrów w październiku 2014 r. Jednym z celów powyższej nowelizacji jest poprawa funkcjonowania spółek wodnych.

b) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013 wsparcie wskazanych w SZRWRiR obszarów możliwe jest m.in. w ramach Priorytetu I *Gospodarka wodno-ściekowa*, działanie 1.1. *Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM*. W ramach Priorytetu IX *Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna* realizowane są m.in. inwestycje z zakresu produkcji energii (w tym energii elektrycznej) z odnawialnych źródeł energii oraz skojarzona produkcja ciepła i energii elektrycznej w instalacjach kogeneracyjnych. Co do zasady obiekty takie realizowane są na terenach pozamiejskich. Ponadto, w ramach Priorytetu X POLiŚ zrealizowany został szereg projektów z zakresu bezpieczeństwa energetycznego obejmujących: rozwój systemów przesyłowych i dystrybucyjnych energii elektrycznej i gazu ziemnego, budowę i rozbudowę podziemnych magazynów gazu ziemnego oraz budowę systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych.

Środki na realizację w 2014 r. przez marszałków województw zadań z zakresu gospodarki wodnej w rolnictwie (melioracje wodne) zapewniono w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w działaniu 125 *Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa przez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi*. Na powyższy cel są również pozyskiwane środki z rezerwy celowej budżetu państwa na współfinansowanie projektów realizowanych z udziałem środków europejskich.

W ramach PROW 2007-2013, do końca 2014 r. nabory wniosków o przyznanie pomocy w ramach działania 321 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności

wiejskiej PROW 2007-2013 zostały przeprowadzone we wszystkich województwach. Podpisane umowy dotyczyły m.in. inwestycji związanych z zaopatrzeniem w wodę oraz odprowadzaniem i oczyszczaniem ścieków, w tym budowy lub rozbudowy systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej. Do dnia 31 grudnia 2014 r. dzięki zrealizowanym operacjom wybudowano 18,75 tys. km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej z wyłączeniem przyłączy, wykonano 42 781 szt. kanalizacji zagrodowych oraz wybudowano 485 oczyszczalni ścieków. Dzięki tym operacjom z udoskonalonych usług gospodarki wodno-ściekowej (zaopatrzenie w wodę oraz odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, w tym systemy kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej) korzysta 3 827 054 osoby.

Ponadto, w ramach PROW 2007-2013, realizowano projekty w ramach działania *321 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej PROW 2007-2013*, m.in. przyznawana była pomoc dot. tworzenia systemu zbierania i odbierania oraz przetwarzania odpadów komunalnych. Do dnia 31 grudnia 2014 r. dzięki zrealizowanym operacjom utworzono system, który umożliwia zagospodarowanie 251,84 tys. ton odpadów. Dzięki tym operacjom z udoskonalonych usług tworzenia systemu zbierania i odbierania oraz przetwarzania odpadów komunalnych korzystają 2 101 271 osoby.

W zakresie rozwoju dostępności transportowej obszarów wiejskich, realizowano wdrażanie drugiego etapu (2012-2015) *Narodowego Programu Przebudowy Dróg Lokalnych*. Ponadto w 2014 r. przygotowany został projekt Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023, w którym zakłada się, że rozwój sieci połączeń drogowych wpłynie korzystnie m.in. na funkcjonowanie regionów, w tym również obszarów wiejskich. Dodatkowe wsparcie dla obszarów wiejskich w tym zakresie było realizowane poprzez działania inwestycyjne narodowego zarządcy infrastruktury kolejowej, tj. PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., realizowane także na poziomie regionalnym, w ramach kategorii interwencji określonych w poszczególnych Regionalnych Programach Operacyjnych perspektywy 2007-2013. Spodziewanym, bezpośrednim efektem działań podejmowanych w ramach RPO jest zwiększenie spójności terytorialnej w skali regionalnej, przez rozwój kolejowych powiązań komunikacyjnych między ośrodkami wojewódzkimi a ich otoczeniem regionalnym.

W dniu 8 stycznia 2014 r. Rada Ministrów przyjęła Narodowy Plan Szerokopasmowy (NPS), którego celem jest przede wszystkim zapewnienie każdemu gospodarstwu domowemu możliwości dostępu do szybkiego Internetu do roku 2020. Największe nakłady dla zapewnienia Internetu będą musiały być poniesione dla kilkunastu procent populacji zamieszkującej obszary wiejskie. Ponadto celem działania *8.4. Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”* w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013 jest stworzenie możliwości bezpośredniego dostarczania usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu na etapie tzw. ostatniej mili dla grupy docelowej (bezpośrednio do

użytkownika) na obszarach, na których prowadzenie tej działalności na zasadach rynkowych jest nieopłacalne finansowo.

Jednym z priorytetowych obszarów objętych w 2014 r. wsparciem była turystyka na obszarach wiejskich - MRiRW w 2014 r. realizowało w tym zakresie projekty *Promocja turystyki wiejskiej i agroturystyki* oraz *Hity Turystyki Wiejskiej*. Natomiast na mocy porozumienia z Ministrem Sportu i Turystyki oraz Marszałkiem Województwa Świętokrzyskiego organizowane są od 2009 roku w Kielcach Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL, mające na celu kreowanie wizerunku obszarów wiejskich jako turystycznego rynku oferującego zróżnicowane i całoroczne atrakcje. Ponadto w ramach programów dofinansowanych przez MSiT ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej wspierana była budowa obiektów sportowych na obszarach wiejskich.

W roku 2014 rozpoczęto trzecią edycję programu wieloletniego pn. „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego” (na lata 2014-2018). Organem odpowiedzialnym za nadzór nad realizacją ww. programu jest minister właściwy do spraw rolnictwa zaś wykonawcą zadań realizowanych w tym programie i zleconych przez MRiRW jest Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach. Realizacja zadań programu wieloletniego ma charakter ciągły i służy określeniu statusu Polski w zakresie ważnych chorób zakaźnych zwierząt i zoonoz oraz określeniu statusu występowania zanieczyszczeń żywności zwierzęcego pochodzenia i środków żywienia zwierząt substancjami toksycznymi, co warunkuje możliwość prowadzenia handlu zwierzętami i żywnością pochodzenia zwierzęcego wewnątrz Unii Europejskiej, a także eksportu tych towarów do państw trzecich.

Cel 3 Bezpieczeństwo żywnościowe

Problematyka bezpieczeństwa żywnościowego jest przedmiotem interwencji prowadzonej w ramach działów administracji rządowej „rolnictwo” i „rynki rolne”. Realizacji celów w tym zakresie służą płatności bezpośrednie (przyczyniając się do utrzymania bazy produkcyjnej w rolnictwie), a także takie działania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, jak 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych* czy 132 *Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności* oraz Krajowy plan działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2013-2017.

a) Zmiany legislacyjne

W 2014 r. trwały prace nad projektem ustawy o Funduszu Wzajemnej Pomocy w Stabilizacji Dochodów Rolniczych, ze środków którego będą wypłacane rekompensaty producentom rolnym, zbywającym swoje produkty rolne, w przypadku m.in. obniżenia dochodów w gospodarstwie rolnym, rybackim lub dziale specjalnym produkcji rolnej powyżej 30 % w stosunku do średniego rocznego dochodu z ostatnich trzech lat lub trzech lat w ramach ostatnich pięciu lat, z wyłączeniem wartości najwyższej i najniższej; z uwzględnieniem otrzymanych odszkodowań i

rekompensat. Projekt został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 7 stycznia 2015 r., zaś do Sejmu RP wpłynął w dniu 14 stycznia br.

W dniu 5 grudnia 2014 r. przyjęto ustawę o zmianie ustawy o rolnictwie ekologicznym, której celem było w szczególności wprowadzenie ułatwień i uproszczeń dla rolników prowadzących produkcję ekologiczną, upoważnionych jednostek certyfikujących oraz organów administracji publicznej odpowiedzialnych za ten sektor rolnictwa.

W 2014 r. trwały prace nad założeniami do ustawy o zmianie ustawy o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy o Agencji Rynku Rolnego i organizacji niektórych rynków rolnych oraz niektórych innych ustaw, a także prace nad zmianą ustawy o organizacji rynku rybnego.

W 2014 r. trwały prace nad projektami programów wieloletnich *Tworzenie naukowych podstaw postępu biologicznego i ochrona roślinnych zasobów genowych źródłem innowacji i wsparcia zrównoważonego rolnictwa oraz bezpieczeństwa żywnościowego kraju, Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska, Działania na rzecz poprawy konkurencyjności i innowacyjności sektora ogrodniczego z uwzględnieniem jakości i bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska naturalnego, oraz Wspieranie działań w zakresie ochrony i racjonalnego wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej w Polsce oraz kształtowania jakości surowców roślinnych na lata 2016-2020.*

b) Zmiany instytucjonalne

W 2014 roku zakończyły się prace nad systemem elektronicznej identyfikowalności ryb i produktów akwakultury realizowane przez MRiRW wspólnie z Instytutem Logistyki i Magazynowania. Powstało opracowanie obejmujące założenia funkcjonowania zewnętrznego systemu elektronicznej identyfikowalności ryb i produktów akwakultury w Polsce.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Podstawowym narzędziem Wspólnej Polityki Rolnej służącym utrzymaniu żywotnych ekonomicznie gospodarstw rolnych oraz utrzymaniu gruntów w dobrej kulturze rolnej rozumianej jako zachowanie gruntów w gotowości do produkcji przy równoczesnym uwzględnieniu wymogów środowiska, jest system wsparcia bezpośredniego. Na realizację tych celów wpływały także działania PROW 2007-2013, w szczególności 112 *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*, 211, 212 *Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)* oraz 214 *Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)*.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2014 r. kontynuowała wsparcie w ramach budżetu krajowego (tzw. pomoc krajowa) m.in. w formie dopłat do oprocentowania i częściowej spłaty kredytów inwestycyjnych oraz dopłat do oprocentowania kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej (kredyty kłękowe), a także poręczeń spłaty kredytów studenckich dla młodzieży wiejskiej. Ponadto kontynuowano dopłaty z budżetu państwa do składek należnych od producentów rolnych z tytułu zawarcia z zakładami ubezpieczeń umów ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich.

W obszarze jakości żywności w ramach PROW 2007-2013 wdrażano działanie 132 *Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności*, które ma na celu poprawę jakości produkcji przez wsparcie rolników uczestniczących w dobrowolnych systemach dotyczących jakości żywności w systemach wspólnotowych (System Chronionych Nazw Pochodzenia, System Chronionych Oznaczeń Geograficznych, System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, system rolnictwa ekologicznego) i krajowych (Integrowana Produkcja Roślin, Jakość Tradycja, System QMP, System Gwarantowanej Jakości Żywności QAFF, System Jakości Wieprzowiny PQS). W 2014 r. wdrażano także działanie 133 *Działania informacyjne i promocyjne*, mające na celu m.in. zwiększenie popytu na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności oraz wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności. Ponadto MRiRW realizuje Program Poznaj Dobrą Żywność, którego celem jest ułatwienie konsumentom dokonania wyboru produktów żywnościowych poprzez promowanie żywności o wysokiej i stabilnej jakości. Jednocześnie MRiRW w 2014 r. finansowało projekty badawcze w zakresie rolnictwa ekologicznego.

W obszarze optymalizacji bazy genetycznej produkcji rolnej w 2014 r. udzielano dotacji przedmiotowych z budżetu państwa na dofinansowanie kosztów postępu biologicznego w produkcji zwierzęcej i roślinnej. W celu zapewnienia stabilnych warunków do realizacji tematów badawczych wspomagających postęp biologiczny zarówno w produkcji zwierzęcej jak i roślinnej niektóre instytuty badawcze nadzorowane przez MRiRW realizowały szereg programów wieloletnich. Z kolei ochrona zasobów genetycznych organizmów wodnych realizowana była poprzez wiele różnych działań, w tym poprzez Program ochrony zasobów genetycznych ryb.

W dziedzinie kontroli bezpieczeństwa i jakości produktów rolno-spożywczych w 2014 r. kontynuowano kontrole Inspekcji Weterynaryjnej, Krajowego Centrum Hodowli Zwierząt, Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa oraz Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Ponadto poszczególne instytuty naukowe prowadziły badania na rzecz bezpieczeństwa żywności, jej jakości i potrzeb konsumentów.

Działania MRiRW w obszarze upowszechniania wiedzy na temat zasad żywienia koncentrują się na m.in. upowszechnieniu informacji w zakresie wpływu diety na zdrowie, pogłębianiu wiedzy konsumentów na temat produktów rolno-spożywczych wytwarzanych metodami ekologicznymi i tradycyjnymi, oraz pogłębianiu wiedzy w zakresie przeciwdziałania marnotrawieniu żywności. Ponadto w 2014 r. wdrażano unijne programy „Owoce i warzywa w szkole” i „Mleko w szkole”, a także finansowaną z Funduszu Promocji Ryb kampanię „Ryba wygrywa”. Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego promują wiedzę na temat zdrowego żywienia i kształtowania odpowiednich nawyków żywieniowych oraz upowszechniają metody produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznego dla środowiska poprzez organizację szkoleń, konferencji i konkursów, czy uczestnictwo w targach. Projekty w tym zakresie realizuje także Ministerstwo Zdrowia, m.in. w ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy.

Cel 4 Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego

Kwestie związane z rozwojem sektora rolno-spożywczego są przedmiotem interwencji prowadzonej w ramach działań administracji rządowej „rolnictwo” i „rynki rolne”. Rozwój tej dziedziny gospodarki wspierany był głównie poprzez działania Osi 1 *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego* Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

a) Zmiany legislacyjne

W celu wykonania przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych, zakładających wzmocnienie pozycji producentów w łańcuchu dostaw żywności, przygotowano projekt zmiany ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o Agencji Rynku Rolnego i organizacji niektórych rynków rolnych (Dz. U. z 2012 r. poz. 633, z późn. zm.), a także innych ustaw bezpośrednio lub pośrednio regulujących poszczególne rynki rolne. Wskazano w nim, że organem właściwym do uznawania organizacji producentów, zrzeszeń organizacji producentów oraz organizacji międzybranżowych, w tym organizacji międzynarodowych (na ich wnioski), są właściwi ze względu na siedzibę tych organizacji lub zrzeszeń dyrektorzy oddziałów terenowych Agencji.

b) Zmiany instytucjonalne

MRiRW prowadzi Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej, zapewniający uczestnikom rynku rolnego w Polsce dostęp do informacji o poziomie cen na rynku rolnym. Z kolei Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy na zlecenie MRiRW prowadzi System Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce oraz serwis informacyjny pn. „Racjonalna gospodarka nawozami”.

Z inicjatywy MRiRW utworzono komórki ds. rolnictwa w placówkach dyplomatycznych w: Algierii, ChRL, Indiach i ZEA.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

Modernizację technicznej infrastruktury produkcyjnej w rolnictwie wspierały takie działania PROW 2007-2013, jak 112 *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*, czy też 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*, a w rybnictwie - środek 2.1 *Inwestycje w chów i hodowlę ryb* w ramach PO RYBY 2007-2013.

Innowacyjne rozwiązania w sektorze rolno-spożywcym wdrażano m.in. poprzez realizację działania 111 *Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie* w ramach PROW 2007-2013. Profesjonalne doradztwo w celu podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności rolników stosujących nowe technologie w produkcji roślinnej i zwierzęcej zapewniają Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ponadto nadzorowane przez MRiRW Instytuty realizują szereg działań, mających na celu wdrożenie i promocje innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywcym.

Wsparcie przekształceń strukturalnych w rolnictwie realizowano w ramach PROW 2007-2013 poprzez działania: 112, 113 *Renty strukturalne*, 121, 125 *Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa, schemat I - scalanie gruntów*, 311 *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*, 413 *Wdrażanie LSR - operacje odpowiadające warunkom przyznania pomocy w ramach działania 311*.

W obszarze poprawy warunków pracy, bezpieczeństwa i jakości zarządzania w sektorze rolno-spożywcym Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego prowadzi działania, które mają na celu zapobieganie wypadkom przy pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Przedsięwzięcia mające na celu podnoszenie świadomości zagrożeń w rolnictwie realizują MRiRW, KRUS, Państwowa Inspekcja Pracy i Centrum Doradztwa Rolniczego.

W zakresie rozwoju doradztwa i upowszechniania informacji rynkowych w sektorze rolno-spożywcym w ramach PROW 2007-2013 wdrażano działanie 114 *Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*. Porad w zakresie informacji rynkowej udzielają Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Upowszechnianie informacji rynkowych w sektorze rybnym odbywa się głównie poprzez fachowe pisma oraz różnego typu wydarzenia branżowe.

Badania na rzecz zrównoważonego rozwoju sektora rolno-spożywczego są prowadzone przez Instytuty nadzorowane przez MRiRW (m.in. IUNG-PIB, Instytut Zootechniki - PIB, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB, Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - PIB w Radzikowie, Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu, Instytut Technologiczno -Przyrodniczy w

Falentach, Instytut Ochrony Roślin - PIB w Poznaniu, Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach). W 2014 r. rozpoczęła się realizacja Strategicznego Programu badań naukowych i prac rozwojowych *Środowisko naturalne, rolnictwo i leśnictwo* (BIOSTRATEG), będącego jednym z siedmiu strategicznych, interdyscyplinarnych kierunków badań naukowych i prac rozwojowych wskazanych w Krajowym Programie Badań, ustanowionym uchwałą Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2011 r. Jego celem głównym jest rozwój wiedzy w obszarach Programu, prowadzący do wzrostu międzynarodowej pozycji Polski w badaniach naukowych i pracach rozwojowych w tej dziedzinie oraz transfer do otoczenia społeczno-gospodarczego innowacyjnych rozwiązań opracowanych w ramach programu. Ponadto szereg projektów oraz działań w obszarze nauk rolniczych był finansowany w 2014 r. ze środków MNiSW.

Oprócz utrzymywania stałych kontaktów z dyplomatami oraz służbami weterynaryjnymi i fitosanitarnymi krajów trzecich w celu poprawy pozycji polskiego sektora rolno-spożywczego na rynkach zagranicznych, w 2014 r. podjęto szereg działań na forum międzynarodowym będących reakcją na zamknięcie rynków niektórych krajów trzecich dla importu mięsa wieprzowego. Jednocześnie, w związku z zamknięciem rynku rosyjskiego dla polskiej żywności, MRiRW we współpracy z Ministerstwem Gospodarki i Ministerstwem Spraw Zagranicznych podjęło natychmiastowe działania w celu znalezienia nowych rynków zbytu dla polskich produktów rolno-spożywczych. Dodatkowo MRiRW prowadziło akcje promocyjne polskich produktów rolno-spożywczych poprzez udział w zagranicznych i krajowych wydarzeniach wystawienniczo-targowych i promocyjnych. Działania promocyjno-akwizycyjne, ukierunkowane na intensyfikację eksportu polskich produktów rolno-spożywczych, były prowadzone także przez MG, np. Program Promocji Polskich Specjalności Żywnościowych (w latach 2012-2015) realizowany w ramach projektu systemowego pn. „Promocja polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych” Podziałania 6.5.1. Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013. Ponadto w 2014 r. trwały prace negocjacyjne w odniesieniu do umów między UE a państwami trzecimi, które to umowy w różnym stopniu są istotne dla polskiego sektora rolnego: umowy stowarzyszeniowe z Ukrainą, Mołdawią i Gruzją (wszystkie podpisane 27 czerwca 2014 r.), umowa handlowa z USA (TTIP), umowa handlowa z Japonią, a także negocjacje w ramach WTO.

Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Działania w zakresie realizacji celu 5 SZRWiR były realizowane przez MRiRW głównie poprzez wdrażanie *Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007-2013*. Ponadto, cel 5 był realizowany w ramach programów wieloletnich oraz inicjatyw podejmowanych przez resort rolnictwa w zakresie upowszechniania wiedzy o konsekwencjach zmian klimatycznych oraz odnawialnych źródłach energii.

a) Zmiany legislacyjne

W dniu 11 lipca 2014 r. uchwalono ustawę o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r. poz. 1101), m.in. porządkującą i doprecyzowującą przepisy z zakresu ochrony powierzchni ziemi. Ustawą tą wprowadzone zostały również zmiany w ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych, zgodnie z którymi przepisów dotyczących ograniczania przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolnicze nie stosuje się do wszystkich gruntów rolnych położonych w granicach administracyjnych miast.

W dniu 21 marca 2014 r. została przyjęta przez Sejm ustawa o zmianie ustawy o biokomponentach i biopaliwach ciekłych oraz niektórych innych ustaw. Zmiany w dotychczas obowiązujących przepisach dotyczą w szczególności kwestii wynikających z wprowadzonego przez dyrektywę 2009/28/WE obowiązkowego celu w zakresie 10% udziału energii odnawialnej w transporcie w 2020 r. oraz kwestii dotyczących wprowadzenia kryteriów zrównoważonego rozwoju dla biokomponentów i biopaliw ciekłych. Ponadto ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o systemie monitorowania i kontrolowania jakości paliw oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 1088) dokonano wdrożenia do polskiego porządku prawnego dyrektywy 2009/30/WE zmieniającej dyrektywę 98/70/WE odnoszącą się do specyfikacji benzyny i olejów napędowych oraz wprowadzającą mechanizm monitorowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych oraz zmieniającą dyrektywę Rady 1999/32/WE odnoszącą się do specyfikacji paliw wykorzystywanych przez statki żeglugi śródlądowej oraz uchylającą dyrektywę 93/12/EWG.

Przez cały rok 2014, począwszy od końca 2013 r., miały miejsce intensywne prace legislacyjne nad ustawą o odnawialnych źródłach energii. Zaproponowane w ustawie rozwiązania umożliwią rozwinięcie mechanizmów konkurencji oraz wzrost stabilności prowadzenia działalności gospodarczej polegającej na wytwarzaniu energii z OZE. Ustawę tą uchwalono w dniu 20 lutego 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 478).

W 2014 r. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju opracowało projekt założeń nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która jest odpowiedzią na potrzebę dokonania szybkich zmian, rozwiązujących najpilniejsze problemy związane z kształtowaniem przestrzeni, a jednocześnie nie powodujących po stronie gmin dodatkowych obciążeń. Regulacja ta ma umożliwić gminom efektywne gospodarowanie przestrzenią.

b) Zmiany instytucjonalne

W uzupełnieniu do Państwowego Monitoringu Środowiska, wdrożono system specjalistycznego monitoringu azotu mineralnego w glebie do głębokości 90 cm pod powierzchnią terenu na obszarze użytków rolnych w Polsce oraz monitoringu azotu i fosforu w wodach.

c) Interwencje/programy o charakterze inwestycyjnym

W ramach PROW 2007-2013 kontynuowano wdrażanie *Programu rolnośrodowiskowego*, którego realizacja ma się przyczynić do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zachowania na nich cennej różnorodności biologicznej. Ponadto, zachowanie unikalnych form krajobrazu rolniczego jest celem pośrednio uzyskiwanym dzięki działaniu 211, 212 *Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)*, którego celem jest zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi oraz utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych w rolnictwie i całym łańcuchu rolno-żywnościowym oraz zwiększenie sekwestracji węgla w glebie i biomasy wytwarzanej w rolnictwie odbywało się m.in. poprzez działanie 221, 223 *Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne*. Z kolei odbudowa drzewostanów po zniszczeniach spowodowanych katastrofami naturalnymi realizowana była poprzez działanie *Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych*, a o dofinansowanie prac scaleniowych, wraz z zagospodarowaniem poscaleniowym, jako beneficjenci mogli ubiegać się starostowie w ramach działania *Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem Rolnictwa i Leśnictwa Schemat I Scalanie gruntów*.

W ramach PROW 2014-2020 także zaplanowano do realizacji działania adaptacyjne, jak również działania na rzecz ograniczania emisji gazów cieplarnianych, takie jak: działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, działanie ONW, działania zalesieniowe i działania doradcze i szkoleniowe. [PROW 2014-2020: Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami; Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów itd.]

Wsparcie opłacalności produkcji ryb w gospodarstwach rybackich, umożliwiając tym samym zachowanie tradycyjnego charakteru produkcji, a poprzez to utrzymanie walorów przyrodniczych stawów karpionych zapewnia środek 2.2 *Działania wodno-środowiskowe* wdrażany w ramach PO RYBY 2007-2013. W związku z wykorzystaniem limitu środków w latach poprzednich, w 2014 r. działania w ramach Środka 2.2 były realizowane z dofinansowania w latach poprzednich. Ponadto duże znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej wód ma realizacja programów restytucji ryb.

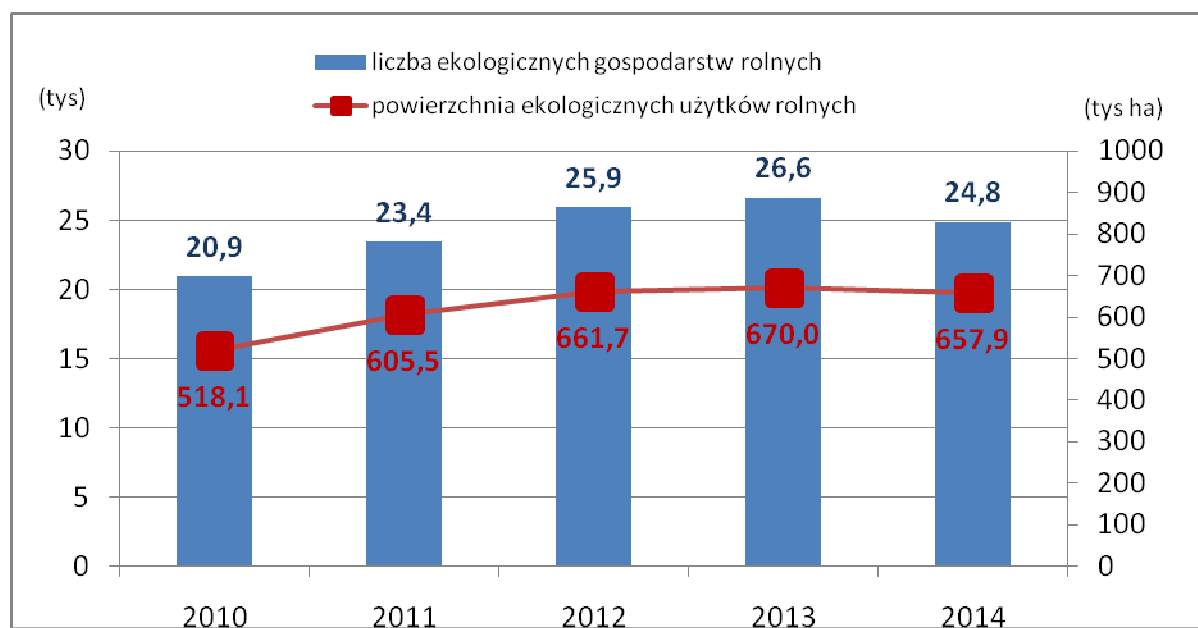
W roku 2014 Główny Inspektor Ochrony Środowiska kontynuował realizację programu monitoringu ptaków. Na podstawie danych uzyskanych z monitoringu, został wyliczony coroczny wskaźnik ptaków krajobrazu rolniczego FBI 23 (*Farmland Bird Index*), który odwzorowuje ogólne zmiany różnorodności biologicznej. Opracowano również wskaźnik pospolitych ptaków krajobrazu leśnego FBI 34 (*Forest Bird Index*), gdzie do analiz wykorzystano dane o występowaniu

rozpowszechnionych ptaków lęgowych. Rok 2014 był także czwartym rokiem badań monitoringowych zimujących ptaków nad Morzem Bałtyckim (MZPM). Ponadto kontynuowano w GIOŚ realizację projektu pt. *Monitoring roślin, zwierząt i siedlisk przyrodniczych ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000*, w ramach którego wykonano badania terenowe oraz opracowano wyniki prac przeprowadzonych w roku 2013 i 2014.

W ramach monitoringu jakości wód powierzchniowych wojewódzkie inspektoraty ochrony środowiska realizowały w 2014 r.: badania i ocenę jakości wód w rzekach i zbiornikach zaporowych, badania i ocenę jakości wód w jeziorach, badania jakości wód przejściowych i przybrzeżnych oraz Morza Bałtyckiego, a także badania i ocenę osadów dennych w rzekach i jeziorach.

W ramach działań prośrodowiskowych i promowanej przez MRiRW koncepcji zrównoważonego rozwoju rolnictwa w 2014 r. prowadzona była ogólnokrajowa kampania informacyjna pn.: *Racjonalna gospodarka nawozami*. Dla potrzeb właściwego zarządzania m.in. azotanami w środowisku rolniczym Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza oraz podległe jej okręgowe stacje chemiczno-rolnicze kontynuowały agrochemiczną obsługę rolnictwa w zakresie doradztwa nawozowego dla różnych kierunków produkcji roślinnej. Wsparcie i propagowanie działań nakierowanych na rozwój rolnictwa ekologicznego i w konsekwencji zmniejszanie zużycia nawozów i środków ochrony roślin miało miejsce w ramach Obszaru 4 *Ogrodnictwo ekologiczne* programu wieloletniego pn. *Rozwój zrównoważonych metod produkcji ogrodniczej w celu zapewnienia wysokiej jakości biologicznej i odżywczej produktów ogrodniczych oraz zachowania bioróżnorodności środowiska i ochrony jego zasobów*.

Rysunek 12. Liczba i powierzchnia ekologicznych gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2007-2014.

Źródło: Dane MRiRW.

W hodowli zwierząt gospodarskich ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich zapewniana jest m.in. poprzez ochronę fauny związanej z gospodarką rolną. W ramach programu wieloletniego *Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania* realizowane są badania w ramach obszaru tematycznego *Zrównoważone użytkowanie i ochrona bioróżnorodności zwierząt gospodarskich*. Efektem badań w ramach tego obszaru tematycznego jest ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i racjonalne ich wykorzystanie.

Na upowszechnienie rozwiązań w zakresie odnawialnych źródeł energii wśród mieszkańców obszarów wiejskich wpływ wywierały programy priorytetowe Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej: *Poprawa efektywności energetycznej, Wspieranie rozproszonych, odnawialnych źródeł energii, System zielonych inwestycji (GIS – Green Investment Scheme)*. Ponadto w 2014 r. kontynuowano upowszechnianie wiedzy oraz dobrych praktyk związanych z wykorzystaniem do produkcji biogazu rolniczych produktów ubocznych produkcji rolnej oraz pozostałości z przetwórstwa produktów pochodzenia rolniczego poprzez wdrażanie projektu pt. „*Biogazownie szansą dla rolnictwa i środowiska*” realizowanego przez Fundację na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA) oraz kampanii informacyjnej na temat biogazowni rolniczych, skierowanej do przedstawicieli samorządów.

5. Stopień realizacji celów strategicznych określonych w Strategii

Do monitorowania oraz oceny efektów realizacji SZRWRiR służą wskaźniki przypisane do celu ogólnego Strategii oraz do celów szczegółowych. Prezentowane poniżej wartości poszczególnych wskaźników w większości zostały zaczerpnięte z bazy danych systemu STRATEG, wspierającego proces monitorowania rozwoju.

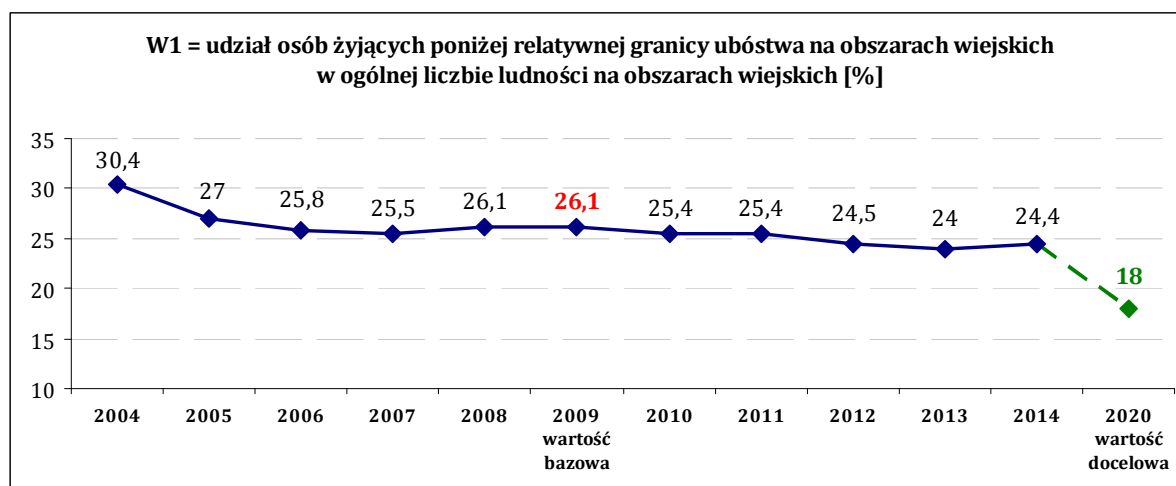
W przypadku niektórych wskaźników (W_3 , W_{23} , W_{24} , W_{25} , W_{32} , W_{51} , W_{52} , W_{53}), uzyskane z GUS zweryfikowane dane implikują konieczność zmiany ich wartości bazowej, przy czym wartości docelowe tych wskaźników nie uległy zmianie. Szczegółowe objaśnienia w tym zakresie zamieszczono w opisie poszczególnych wskaźników. Formalna zmiana tych wielkości w samej strategii będzie miała miejsce przy okazji nowelizacji/aktualizacji SZRWRiR.

Ogólna ocena realizacji celu ogólnego (Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju).

Wskaźnik W_1 - udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym na obszarach wiejskich W_1 , obliczany na podstawie informacji uzyskanych z badania budżetów gospodarstw domowych, jako relatywną granicę ubóstwa przyjmuje 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych. Wskaźnik cechuje powolne tempo spadku, przy czym w 2014 r. odnotowano jego nieznaczny wzrost.

Rysunek 13. Zmiany wartości wskaźnika W_1 – udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich [%].

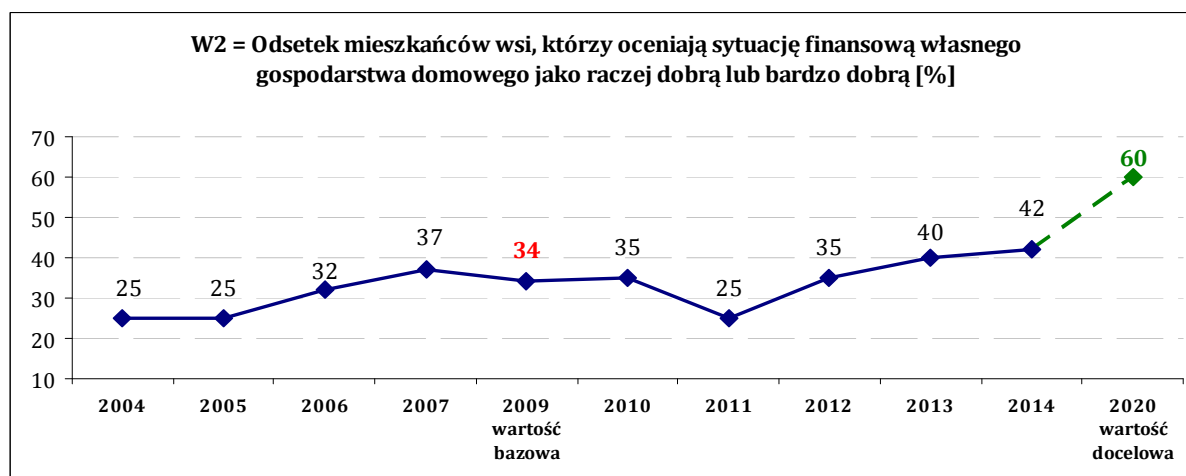

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie budżetów gospodarstw domowych).

Wskaźnik W_2 - Odsetek mieszkańców wsi, którzy oceniają sytuację finansową własnego gospodarstwa domowego jako raczej dobrą lub bardzo dobrą

Wskaźnik W_2 jest obliczany na podstawie badania "Polska wieś i rolnictwo", realizowanego na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencji Nieruchomości Rolnych oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Istotny spadek tego odsetka w 2011 r. miał jedynie epizodyczny charakter, przez co wskaźnik ten osiągnął w 2014 r. rekordowy wynik 43%.

Rysunek 14. Zmiany wartości wskaźnika W_2 – odsetek mieszkańców wsi, którzy oceniają sytuację finansową własnego gospodarstwa domowego jako raczej dobrą lub bardzo dobrą [%].

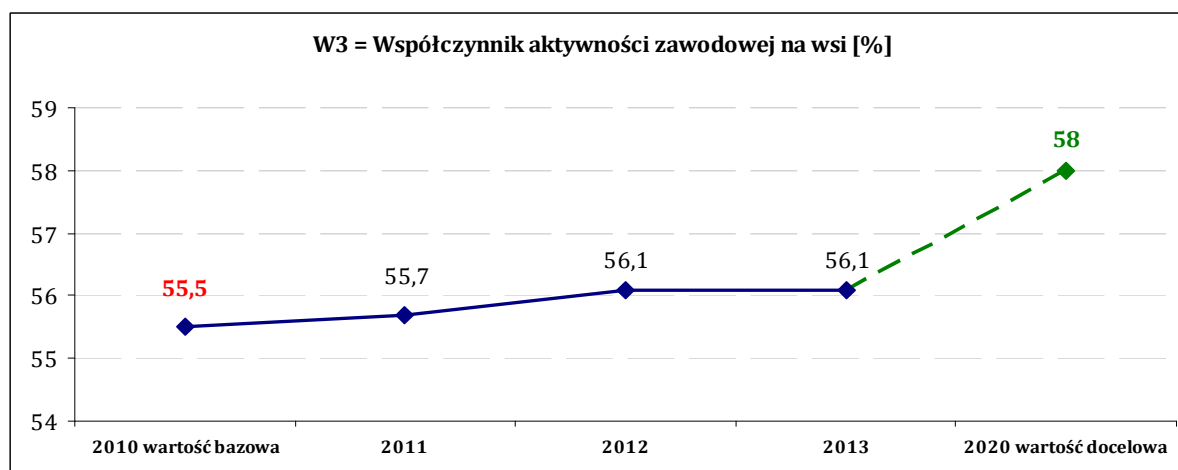

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych z badania „Polska wieś i rolnictwo 2014”.

Wskaźnik W_3 - współczynnik aktywności zawodowej na wsi

Wskaźnik W_3 , dotyczący osób w wieku 15 lat i więcej, obliczany jest na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. Populację aktywnych zawodowo stanowią pracujący i bezrobotni. Biorąc pod uwagę, że ujęta w SZRWIR wartość bazowa wskaźnika za 2009 r. (55,2%) nie jest w pełni porównywalna z danymi za lata 2010-2013 (ze względu na zmiany metodologiczne, które miały miejsce w tym okresie)⁷⁸, **za wartość bazową przyjęto wartość z 2010 r. – 55,5%**. Trend stopniowego wzrostu tego wskaźnika został zatrzymany w 2013 r.

Rysunek 15. Zmiany wartości wskaźnika W_3 – współczynnik aktywności zawodowej na wsi [%].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności).

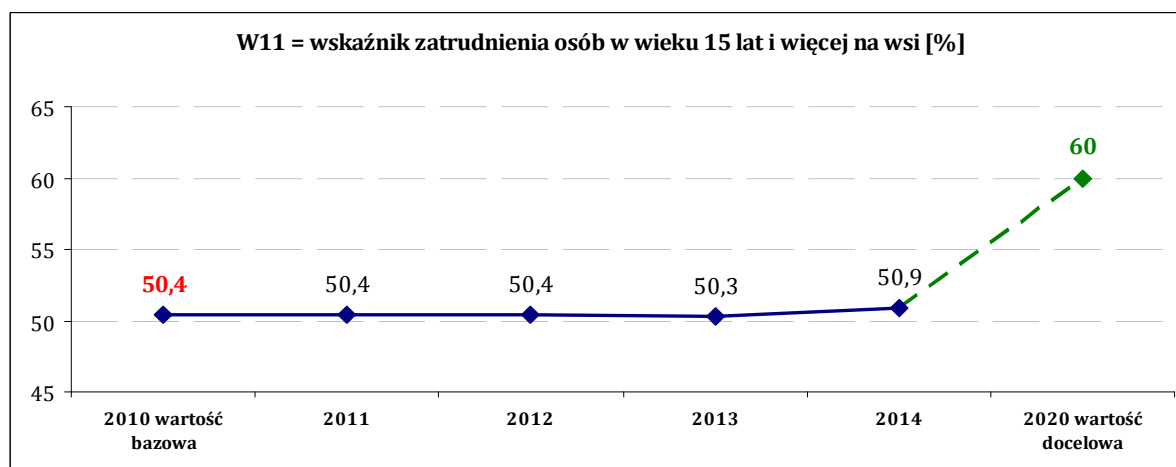
⁷⁸ Chodzi przede wszystkim o zmiany podstawy uogólniania wyników na populację generalną po spisach powszechnych, które są podstawą opracowywania bilansów ludności.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Wskaźnik W_{11} - wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi

Wskaźnik W_{11} , mierzący udział pracujących w liczbie ludności, obliczany jest na podstawie BAEL. W 2014 r. po raz pierwszy odnotowano pozytywną zmianę wskaźnika, niemniej jednak odległość do jego docelowego poziomu pozostaje znacząca.

Rysunek 16. Zmiany wartości wskaźnika W_{11} – wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi.

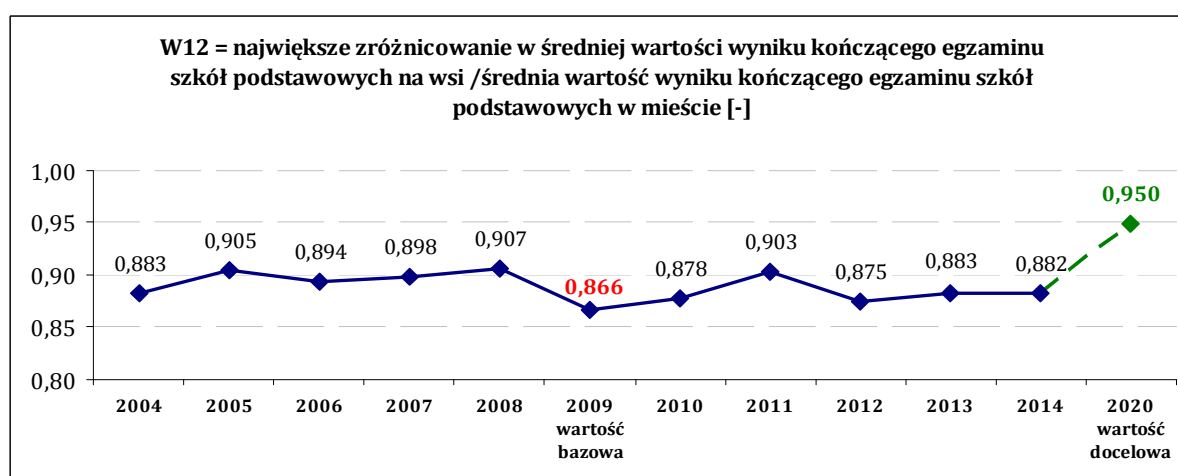
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (BAEL).

Wskaźnik W_{11} jest silnie zróżnicowany regionalnie. Rozpiętość między województwami o najniższej i najwyższej wartości tego wskaźnika wynosiła w 2014 r. niemal 10 p.p. (44,9% w warmińsko-mazurskim, 54,6% w wielkopolskim).

Wskaźnik W_{12} - największe zróżnicowanie w średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych na wsi/średnia wartość wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych w mieście

Poziom zatrudnienia na obszarach wiejskich niezmiennie zależy w znacznej mierze od wykształcenia mieszkańców. Tymczasem jak wynika z analizy wskaźnika W_{12} , występuje duże zróżnicowanie średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych, tak w układzie miasto/wieś jak i w porównaniu międzyregionalnym. Wartość wskaźnika podlega nieznacznym wahaniom, przy czym w ostatnich trzech latach ustabilizowała się nieco powyżej wartości bazowej.

Rysunek 17. Zmiany wartości wskaźnika W_{12} – największe zróżnicowanie w średniej wartości wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych na wsi/średnia wartość wyniku kończącego egzaminu szkół podstawowych w mieście [-]

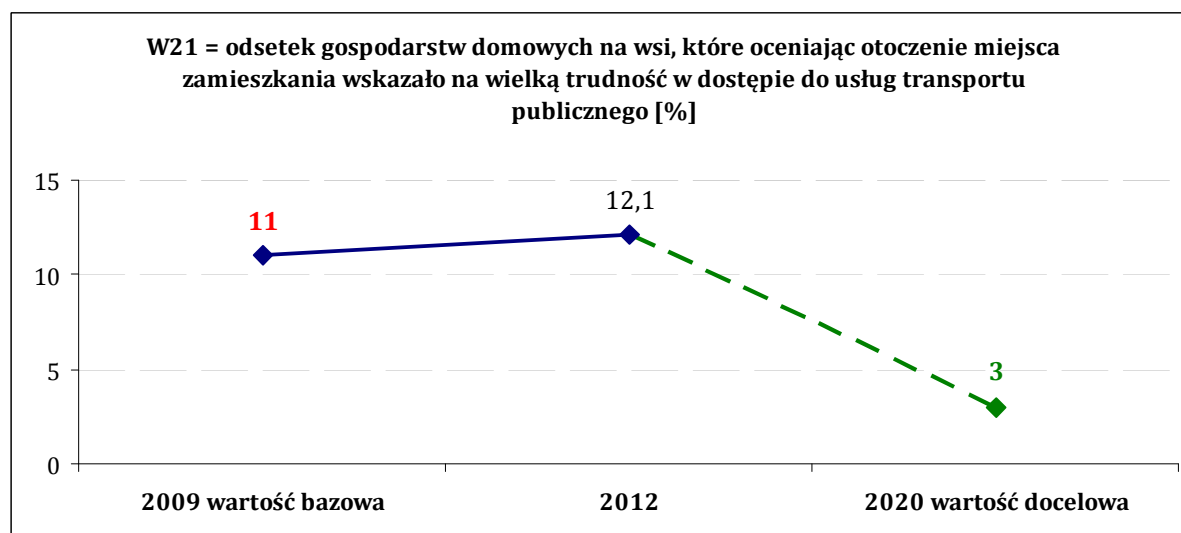
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej

Wskaźnik W_{21} – odsetek gospodarstw domowych na wsi, które oceniając otoczenie miejsca zamieszkania, wskazały na wielką trudność w dostępie do usług transportu publicznego

Wskaźnik W_{21} ilustruje dostępność przestrzenną obszarów wiejskich mierzoną poziomem ich skomunikowania z najbliższymi miastami wojewódzkimi i powiatowymi. Pochodzi on z badania EU-SILC (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia) - w 2009 r. z modułu "Niedostatek materialny", a w 2012 r. z modułu "Warunki mieszkaniowe".

Rysunek 18. Zmiany wartości wskaźnika W_{21} – odsetek gospodarstw domowych na wsi, które oceniając otoczenie miejsca zamieszkania, wskazały na wielką trudność w dostępie do usług transportu publicznego.

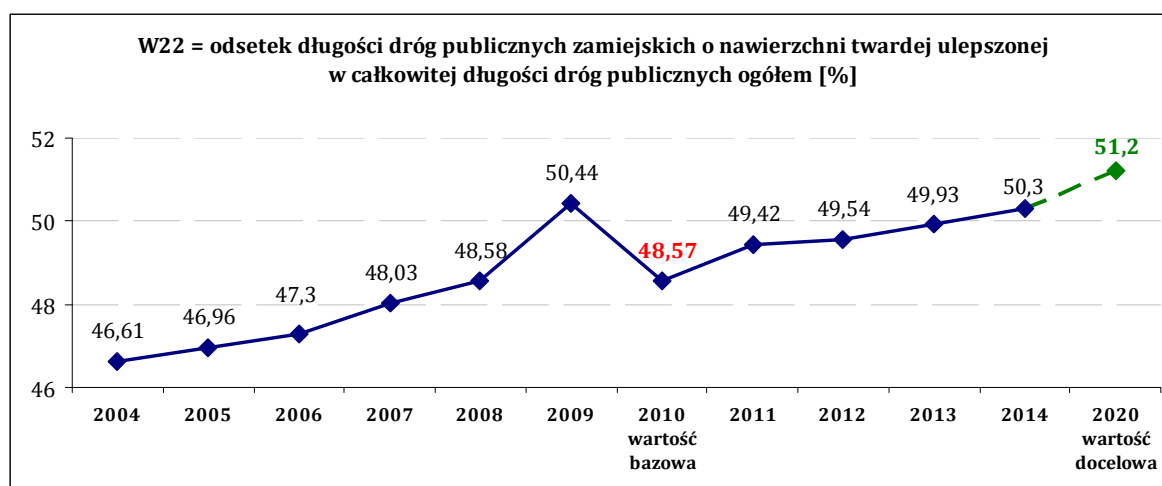

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia).

Wskaźnik W_{22} – odsetek długości dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej ulepszonej w całkowitej długości dróg publicznych ogółem

Wskaźnik W_{22} mierzy postęp realizacji inwestycji infrastrukturalnych w zakresie dróg lokalnych. Do dróg o nawierzchni twardej ulepszonej zalicza się drogi o nawierzchni z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamienno-betonowych i bitumu. Dynamika wskaźnika wskazuje na duże prawdopodobieństwo osiągnięcia zakładanej wartości docelowej, przy założeniu utrzymania obecnego poziomu realizacji inwestycji infrastrukturalnych w zakresie dróg lokalnych ze środków krajowych oraz przy jednoczesnej alokacji środków na cel w zakresie budowy i modernizacji dróg lokalnych ze środków europejskich na lata 2014-2020.

Rysunek 19. Zmiany wartości wskaźnika W_{22} – odsetek długości dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej ulepszonej w całkowitej długości dróg publicznych ogółem [%].

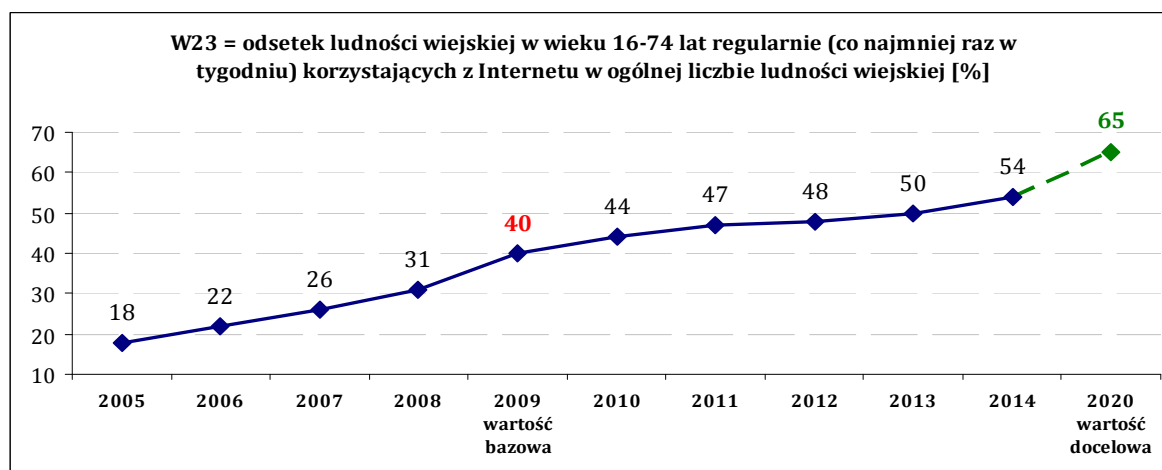

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{23} – odsetek ludności wiejskiej w wieku 16-74 lat regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystających z Internetu w ogólnej liczbie ludności wiejskiej

Wskaźnik W_{23} obliczany jest na podstawie badania "Wskaźniki społeczeństwa informacyjnego", którego sposób przeprowadzenia określony jest wymogami zawartymi w rozporządzeniach Komisji Europejskiej. Wartość bazowa wskaźnika została zmieniona na skutek informacji uzyskanych z GUS, tj. **przyjęto nową wartość bazową z 2009 r. – 40%** (w strategii było 47%). Mając na uwadze, że zmiana ta nie zaburzyła szeregu historycznego, na podstawie którego została zaprojektowana wartość docelowa, nie zmieniono zakładanej w strategii wartości docelowej w 2020 r. Utrzymanie dotychczasowego średniorocznego tempa wzrostu wskaźnika zagwarantuje osiągnięcie jego wartości docelowej.

Rysunek 20. Zmiany wartości wskaźnika W_{23} – odsetek ludności wiejskiej w wieku 16-74 lat regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystających z Internetu w ogólnej liczbie ludności wiejskiej [%].

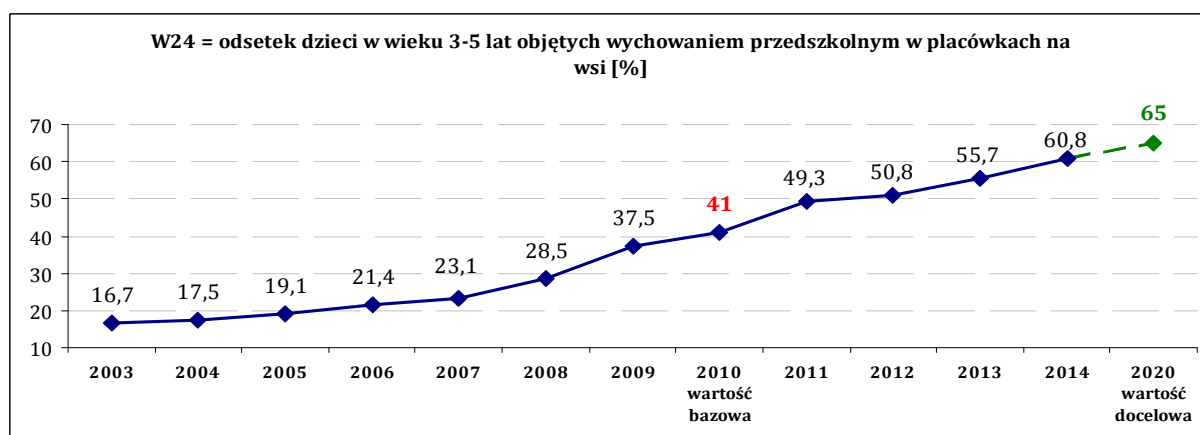

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS/Eurostatu (badanie "Wskaźniki społeczeństwa informacyjnego").

Wskaźnik W_{24} – odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w placówkach na wsi

Wartość bazowa wskaźnika W_{24} została wskazana w SZRWRiR w ślad za danymi prezentowanymi w *Banku danych regionalnych* GUS za lata 2003-2010. Między innymi w oparciu o tę wartość została oszacowana wartość docelowa tego wskaźnika. Jednakże GUS zweryfikował dane za 2010 r. (zmiana z 43% do 41%), dlatego też w monitoringu strategii **przyjmuje się nową wartość bazową wskaźnika 41%**, nie zmieniając przy tym wartości docelowej. Obserwowany stały wzrost wartości wskaźnika czyni wysoce prawdopodobnym osiągnięcie wartości docelowej przed czasem.

Rysunek 21. Zmiany wartości wskaźnika W_{24} – odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w placówkach na wsi [%]

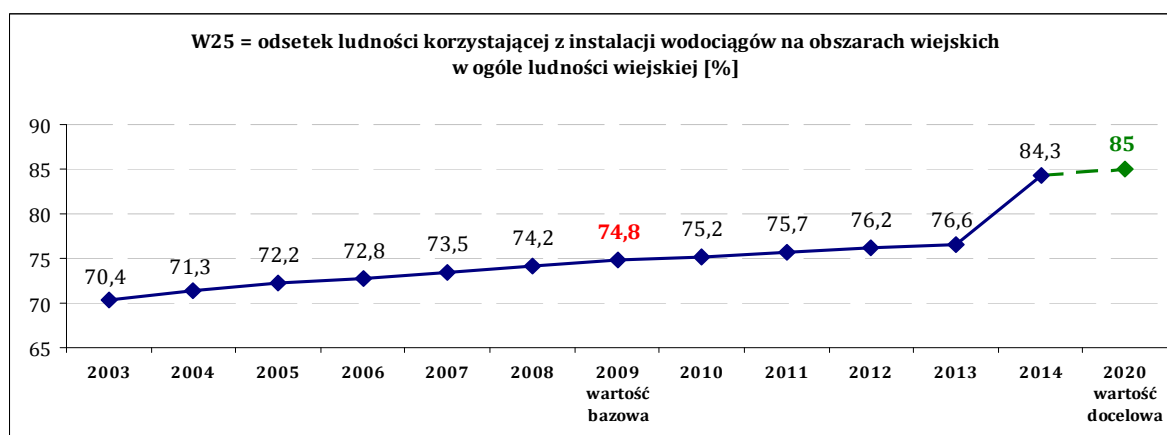

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Wskaźnik W_{25} – odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogóle ludności wiejskiej

Wartość bazowa wskaźnika W_{25} w SZRWIR (74,7%) została przywołana za danymi prezentowanymi w *Banku danych regionalnych* GUS za lata 2002-2009. Od momentu przyjęcia strategii przez Radę Ministrów dane zostały zweryfikowane i uzupełnione, dlatego **dla celów monitorowania i oceny wdrażania strategii przyjmuje się zaktualizowaną wartość bazową wskaźnika wynoszącą 74,8%**, a zmiana ta nie powoduje zmiany docelowej wartości wskaźnika. W 2014 r. miał miejsce skokowy wzrost wartości wskaźnika, przez co niemal osiągnął on już wartość docelową.

Rysunek 22. Zmiany wartości wskaźnika W_{25} – odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogóle ludności wiejskiej [%]

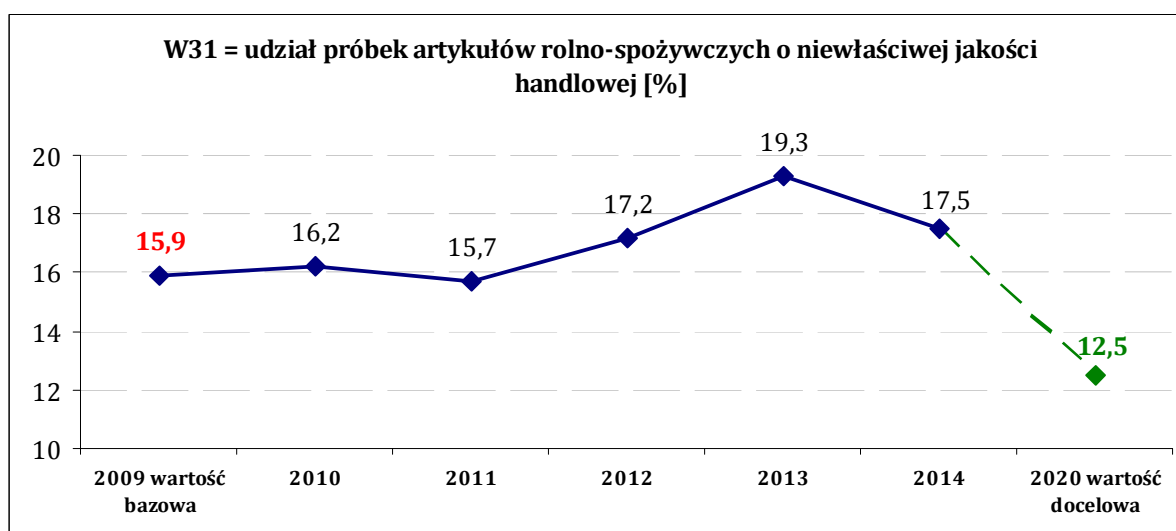
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 3. Bezpieczeństwo żywnościowe

Wskaźnik W_{31} – udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej

Wskaźnik W_{31} określa udział próbek artykułów rolno-spożywczych o jakości handlowej niezgodnej z wymaganiami lub deklaracją producenta w stosunku do liczby próbek poddanych kontroli przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. W 2014 r. tendencja wyraźnego wzrostu wskaźnika została odwrócona, jednakże wciąż znajduje się on powyżej wartości bazowej.

Rysunek 23. Zmiany wartości wskaźnika W_{31} – udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej [%].

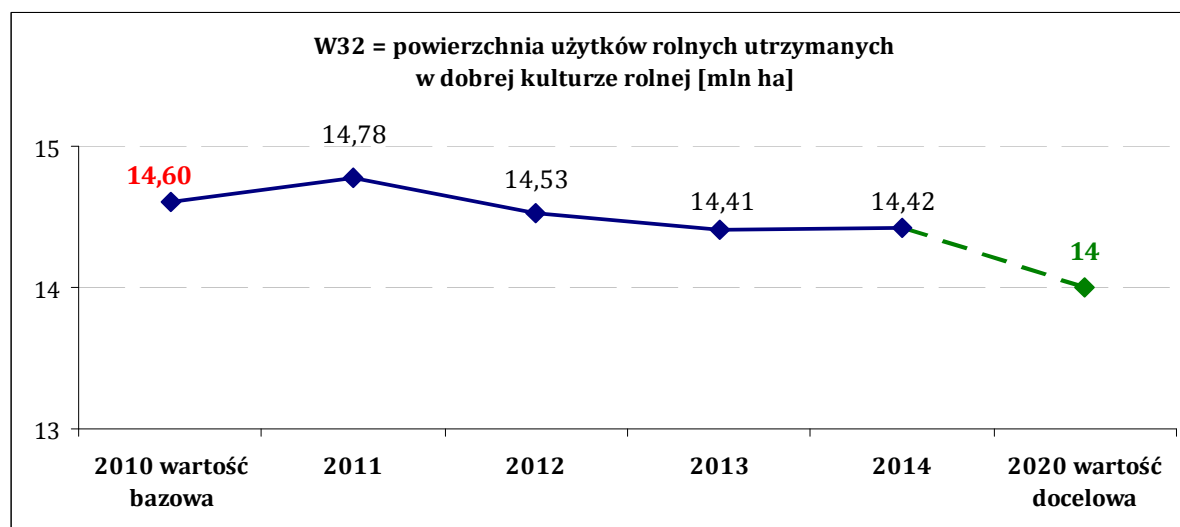
Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Wskaźnik W_{32} – powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej [mln ha]

Użytki rolne w dobrej kulturze rolnej to użytki utrzymywane zgodnie z normami, określonymi w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 III 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 39, poz. 211) z późniejszymi zmianami. Powierzchnia użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej obejmuje: powierzchnię pod zasiewami, grunty ugorowane, uprawy trwałe (w tym sady), ogrody przydomowe, łąki trwałe i pastwiska trwałe. Wskutek informacji uzyskanych z GUS **skorygowano wartość bazową tego wskaźnika z 14 mln ha na 14,60 mln ha**. W 2014 r. wskaźnik W_{32} ustabilizował się nieznacznie poniżej wartości bazowej.

Od 2010 r. dane GUS o liczbie gospodarstw rolnych i powierzchni użytków rolnych nie obejmują posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy poniżej 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali (poniżej określonych progów), nie są więc w pełni porównywalne z danymi dla lat poprzednich.

Rysunek 24. Zmiany wartości wskaźnika W_{32} – powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej [mln ha].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego

Wskaźnik W_{41} – udział powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach rolnych powyżej minimalnej efektywnej skali produkcji w powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą ogółem w Polsce

Kluczowy dla efektywności sektora rolnego oraz możliwości konkurencyjności polskich gospodarstw rolnych na jednolitym rynku jest proces przekształceń struktury obszarowej gospodarstw związany ze wzrostem liczby największych z nich. Na potrzeby wskaźnika W_{41} za gospodarstwo rolne o minimalnej efektywnej skali produkcji uznano gospodarstwo o powierzchni użytków rolnych 30 ha. Do powierzchni użytków rolnych zalicza się powierzchnię: pod zasiewami, gruntów ugorowanych, upraw trwałych (w tym sadów), ogrodów przydomowych, łąk trwałych i pastwisk trwałych oraz użytków rolnych pozostałych. W 2014 r. tendencja wzrostowa wskaźnika została powstrzymana, co stawia pod znakiem zapytania osiągnięcie wartości docelowej omawianego wskaźnika.

Od 2010 r. dane GUS o liczbie gospodarstw rolnych i powierzchni użytków rolnych nie obejmują posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy poniżej 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali (poniżej określonych progów), nie są więc w pełni porównywalne z danymi dla lat poprzednich.

Rysunek 25. Zmiany wartości wskaźnika W_{41} – udział powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach rolnych powyżej minimalnej efektywnej skali produkcji w powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą ogółem w Polsce [%].

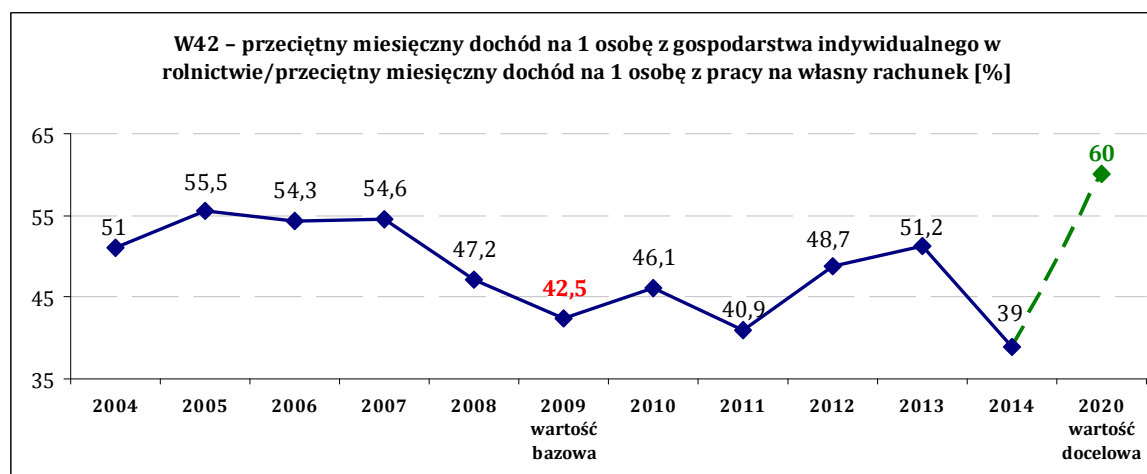

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{42} – przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z pracy na własny rachunek

Relacja przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwie domowym otrzymywanego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie do dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwie domowym otrzymywanego z pracy na własny rachunek, badana corocznie od 2003 r. w ramach badania budżetów gospodarstw domowych, podlega częstym wahaniom. Mimo wyraźnego wzrostu wskaźnika W_{42} w okresie 2011-2013 r., w 2014 r. wskaźnik spadł poniżej wartości bazowej, na co wpływ miały realny spadek przychodów z produkcji rolniczej i realny spadek dopłat związanych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego.

Rysunek 26. Zmiany wartości wskaźnika W_{42} – przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z pracy na własny rachunek [%].

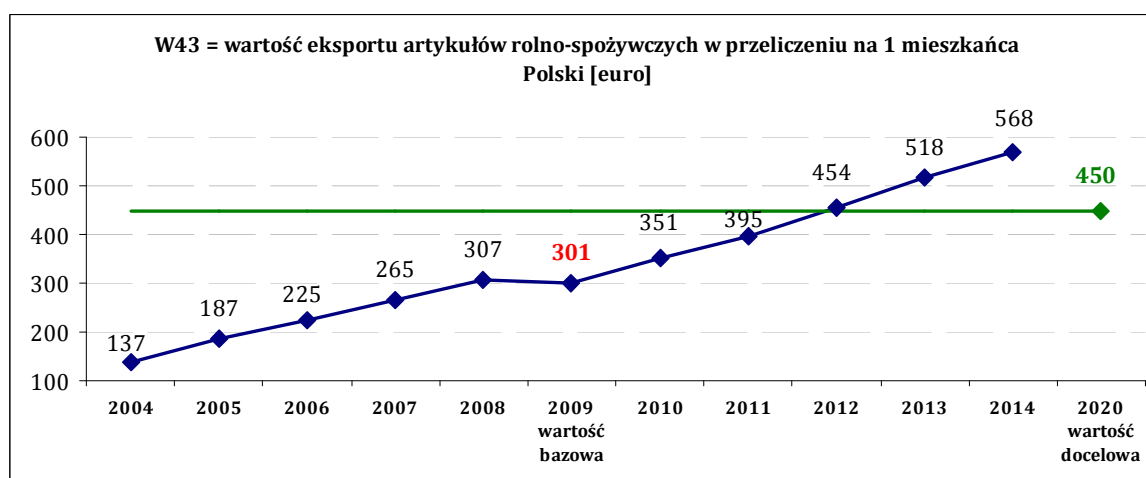

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS (Badanie budżetów gospodarstw domowych).

Wskaźnik W_{43} – wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski

Wartość towarów wywiezionych poza granicę Polski zaliczanych do grupy artykułów rolno-spożywczych wyrażona w euro w przeliczeniu na 1 mieszkańca, mierzona zgodnie z metodologią opracowaną przez Departament Statystyki ONZ, od 2009 r. nieprzerwanie wzrasta w tempie średnio kilkunastu % rocznie, wskutek czego już w 2012 r. przekroczyła wartość docelową. Tendencja ta świadczy o stale rosnącej konkurencyjności polskiego sektora rolno-spożywczego.

Rysunek 27. Zmiany wartości wskaźnika W_{43} – wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski [euro].

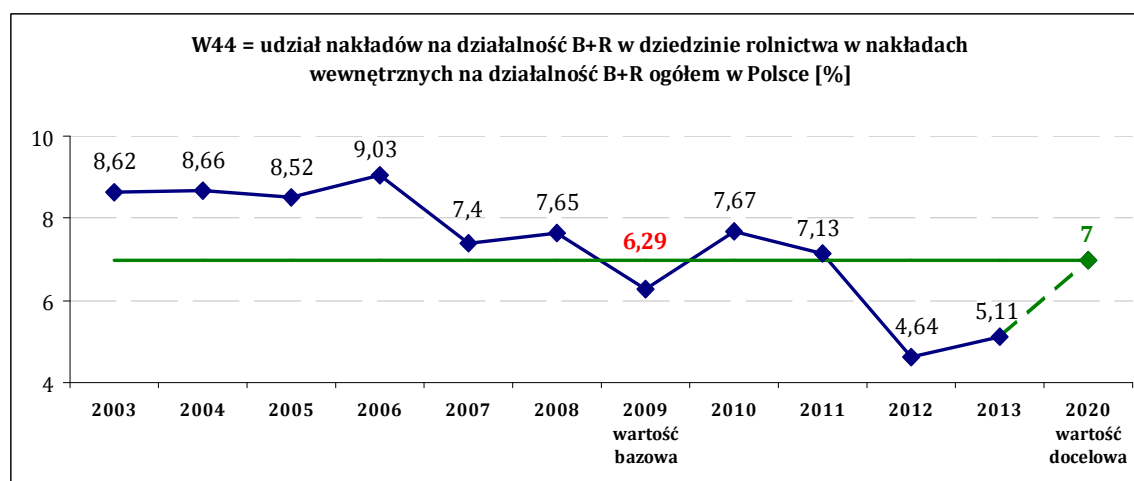

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

Wskaźnik W_{44} – udział nakładów na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa w nakładach wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce

Wzrost wskaźnika W_{44} w 2013 r., mierzącego relację nakładów na działalność badawczą i rozwojową w dziedzinie nauk rolniczych do nakładów wewnętrznych⁷⁹ na działalność badawczą i rozwojową ogółem w kraju, odwrócił obserwowaną w okresie 2010-2012 wyraźną spadkową tendencję wskaźnika. Niemniej jednak aktualna wartość wskaźnika jest wciąż znacznie niższa od wartości bazowej.

Rysunek 28. Zmiany wartości wskaźnika W_{44} – udział nakładów na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa w nakładach wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce [%].

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GUS.

⁷⁹ Nakłady wewnętrzne na działalność B+R to nakłady poniesione w roku sprawozdawczym na prace B+R wykonane w jednostce sprawozdawczej, niezależnie od źródła pochodzenia środków, czyli łącznie ze środkami uzyskanymi z zagranicy (eksport prac B+R). Obejmują zarówno nakłady bieżące, jak i nakłady inwestycyjne na środki trwałe związane z działalnością B+R, lecz nie obejmują amortyzacji środków trwałych.

Ogólna ocena realizacji celu szczegółowego 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich

Wskaźnik W_{51} – wskaźnik czystości wód

Wskaźnik W_{51} , bazując na wynikach monitoringu jakości wód podziemnych przedstawianych w corocznych publikacjach GUS pt. *Ochrona środowiska*, mierzy odsetek badanych prób (dane za 2010 r.)/punktów pomiarowych (dane za 2012 r.)⁸⁰ w których zidentyfikowano wody podziemne o dwóch najwyższych klasach jakości⁸¹. Wskutek informacji uzyskanych z GUS **skorygowano wartość bazową wskaźnika dla I klasy jakości wód podziemnych z 0% na 0,5%**. Ponadto, wskutek dostępności danych za 2010 r., **za wartość bazową dla II klasy wód przyjęto wartość z 2010 r. – 15,7%** (w SZRWRiR wartość bazowa była określona za 2007 r. i wynosiła 2,2%).

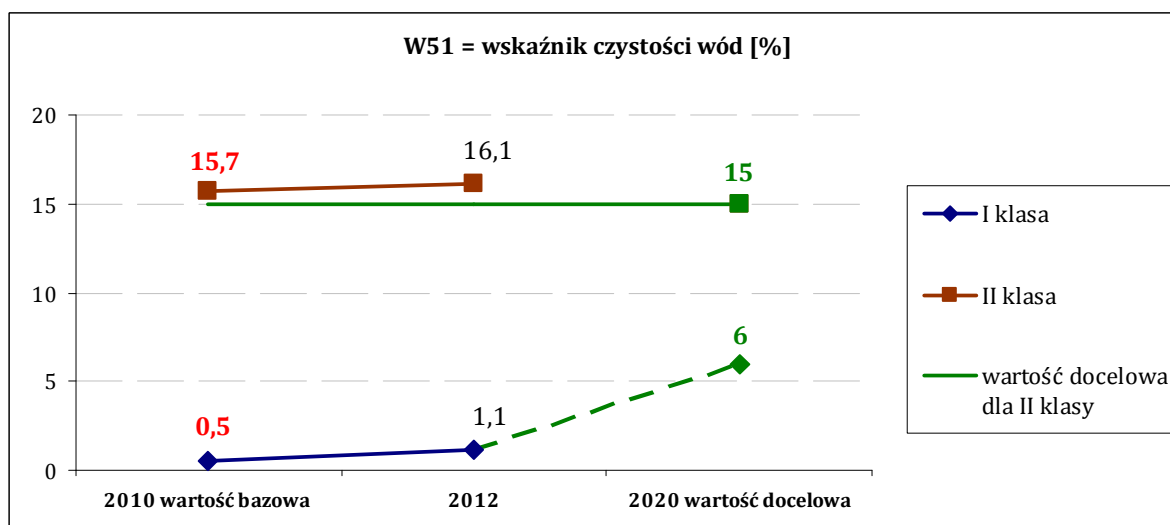
Monitoring stanu chemicznego oraz ocena stanu jednolitych części wód podziemnych w dorzeczach w raporcie za 2012 r.⁸² wskazuje na nieliczne punkty pomiarowe o tendencji wzrostowej wskaźników fizyczno-chemicznych jakości wód. Obserwowane trendy rosnące, tylko w niektórych przypadkach można określić jako spowodowane zanieczyszczeniem wód podziemnych pochodzenia antropogenicznego. W przypadku większości wskaźników podwyższone stężenia mogą być wywołane zarówno przez naturalne procesy geologiczne, jak i przez antropopresję.

⁸⁰ Dane za lata 2010 i 2012 pochodzą z monitoringu diagnostycznego obejmującego wszystkie 161 jednolite części wód podziemnych. W okresie 2010-2012 sieć pomiarowa uległa reorganizacji – liczba punktów pomiarowych wzrosła z ok. 800 do 1000.

⁸¹ Podczas przyszłej nowelizacji/aktualizacji SZRWRiR planowana jest zmiana miary i doprecyzowanie nazwy wskaźnika W_{51} w oparciu o uzgodnienia z Ministerstwem Środowiska.

⁸² *Raport o stanie chemicznym oraz ilościowym jednolitych części wód podziemnych w dorzeczach w podziale na 161 i 172 JCWPd, stan na rok 2012*, Państwowy Instytut Geologiczny - Państwowy Instytut Badawczy.

Rysunek 29. Zmiany wartości wskaźnika W_{51} – wskaźnik czystości wód [%].

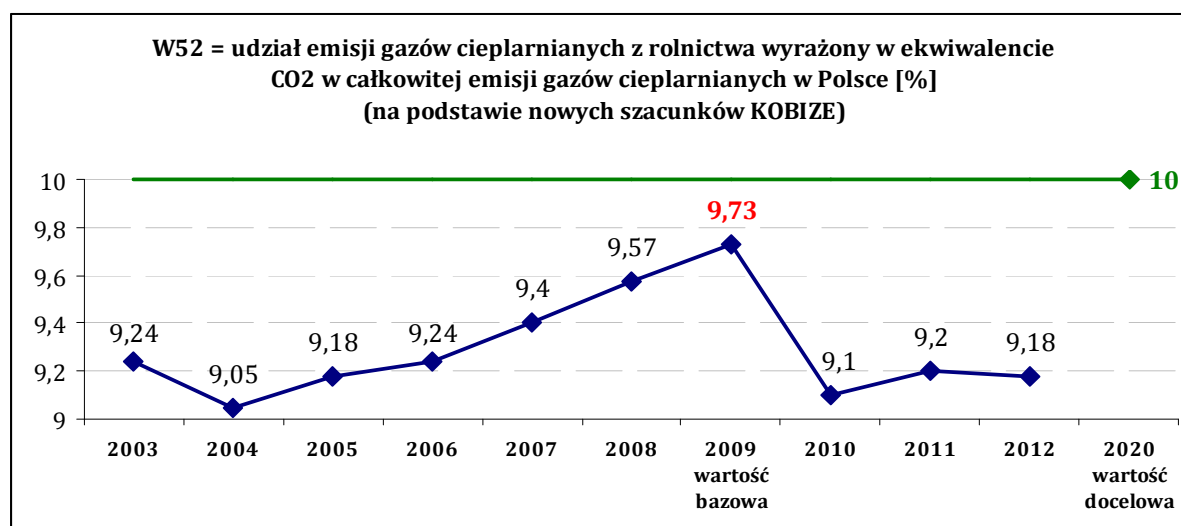

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych Inspekcji Ochrony Środowiska.

Wskaźnik W_{52} – udział emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa wyrażony w ekwiwalencie CO_2 w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce

Dane liczbowe dotyczące emisji gazów cieplarnianych wskazują na obniżenie udziału rolnictwa⁸³ w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce w stosunku do roku 2009. Jednakże metodyka szacowania poziomu emisji i związana z tym możliwość rekalkulacji szacunków⁸⁴ wskazuje na konieczność ostrożnego traktowania dostępnych statystyk. Właśnie na podstawie aktualnych danych powstałych w wyniku rekalkulacji, zawartych w publikacji Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami, **zmieniono wartość bazową wskaźnika W_{52} z 11,75% na 9,73%**.

Rysunek 30. Zmiany wartości wskaźnika W_{52} – udział emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa wyrażony w ekwiwalencie CO_2 w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce [%] na podstawie danych za lata 2003-2012 z Krajowego raportu inwentaryzacyjnego 2014. Inwentaryzacja gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988-2012.

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych KOBIZE/GUS.

⁸³ Sektor rolnictwa, zgodnie z metodyką IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change – Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu), obejmuje emisje CH_4 i N_2O z produkcji zwierzęcej, roślinnej, gleb rolnych i spalania resztek roślinnych, nie obejmuje natomiast spalania paliw przez pojazdy i maszyny rolnicze ani zalesień rolnych.

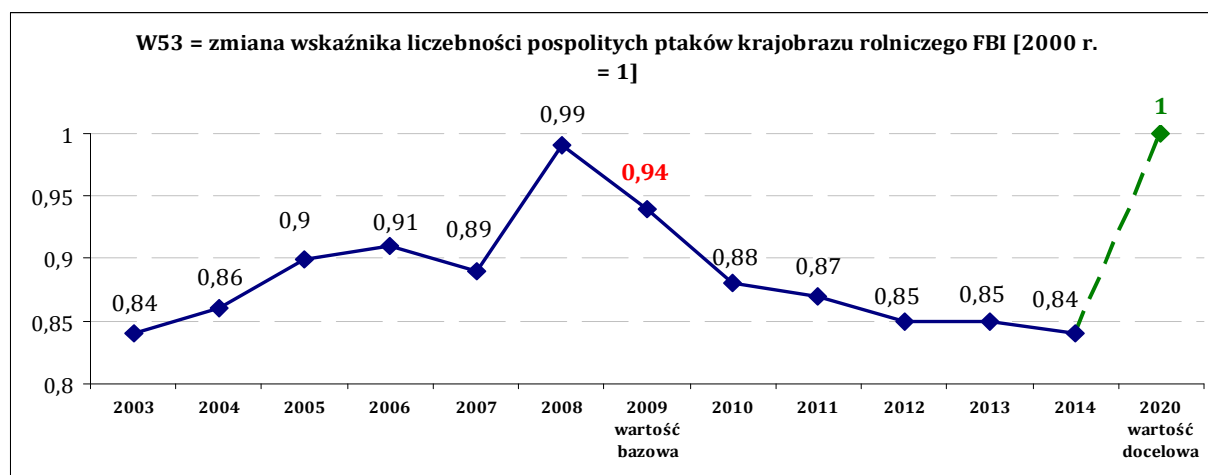
⁸⁴ KOBiZE wyjaśnia w swojej publikacji, iż „rekalkulacje dokonywane corocznie w inwentaryzacji gazów cieplarnianych są wynikiem stałego doskonalenia metodyki oraz korekt poprawiających spójność trendów emisji. Również dane o aktywnościach, pochodzące z GUS (będącym głównym źródłem danych), Eurostatu, czy Agencji Rynku Energii regularnie przechodzą weryfikację trendów historycznych. Ponadto rekalkulacje inwentaryzacji wykonywane są także w odpowiedzi na zalecenia zespołu międzynarodowych ekspertów (ERT) dokonujących regularnie przeglądu krajowej inwentaryzacji” (Krajowy raport inwentaryzacyjny 2014. Inwentaryzacja gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988-2012).

Wskaźnik W_{53} – zmiana wskaźnika liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego FBI

Wskaźnik FBI (Farmland Bird Index), tj. zagregowany indeks stanu populacji 23 gatunków ptaków typowych dla siedlisk krajobrazu rolniczego, będący oficjalnie stosowanym wskaźnikiem stanu środowiska w ekosystemach użytkowanych rolniczo, stale spada od 2008 r. Należy jednak zaznaczyć, że używany w krajach UE wskaźnik FBI generalizuje sytuację grupy ptaków o podobnych wymaganiach siedliskowych, a wśród wybranych do obliczeń gatunków znajdują się również takie, które w warunkach polskich niekoniecznie kojarzone są z krajobrazem rolniczym. W badanej grupie, obok gatunków silnie zmniejszających liczebność, znajdują się również te, które odnotowują istotny przyrost. Pośród gatunków objętych monitoringiem 36% wykazywało trend spadkowy liczebności, 32% trend stabilny, a jedynie 18% trend wzrostowy, natomiast w 14% gatunków nie określono trendów zmiany liczebności⁸⁵. Pamiętać należy również o istotnym wpływie na liczebność ptaków warunków pogodowych oraz obecności ich naturalnych wrogów.

W ślad za praktyką przyjętą przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, zmieniono rok referencyjny dla wskaźnika z 1990 na 2000, a dla celów prezentacji wartości wskaźnika rok referencyjny przyjmuje wartość 1 (zamiast jak dotychczas 100%). Ponadto wskutek informacji uzyskanych z GIOŚ **skorygowano wartość bazową wskaźnika z 96% (według nowej metody 0,96) na 0,94**.

Rysunek 31. Zmiany wartości wskaźnika W_{53} – wskaźnik liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego FBI [2000 r. = 1] na podstawie danych zbieranych w ramach programu "Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych".

Źródło: opracowanie MRiRW na podstawie danych GIOŚ.

⁸⁵ Biuletyn Monitoringu Przyrody. Monitoring ptaków Polski w latach 2012-2013, Inspekcja Ochrony Środowiska; Biuletyn Monitoringu Przyrody. Monitoring populacji ptaków w latach 2010-2012, IOŚ.

Stan realizacji strategicznych zadań państwa (według SRK), dla których MRiRW został wskazany jako organ wiodący

Zadanie	Wskaźnik	Stan wyjściowy (2010 r.)	Stan w 2014 r.	Stan docelowy (2020 r.)	Źródło danych za 2014 r.
Modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich, wykorzystanie unikatowych zasobów wewnętrznych umożliwiających specjalizację regionów	Struktura pracujących wg sektorów gospodarki (sektor I/sektor II/sektor III)	13,1/30,3/56,6	11,5/30,5/58,0	10/28/62	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, Główny Urząd Statystyczny
	Udział w dochodach wiejskich gospodarstw domowych dochodów z pracy najemnej i pracy na własny rachunek	54	59	64	Budżety gospodarstw domowych w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny
Poprawa jakości żywności i zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego poprzez wspieranie wytwarzania żywności metodami integrowanymi, ekologicznymi, tradycyjnymi i regionalnymi oraz z lokalnych surowców	Udział próbek artykułów rolno-spożywczych o niewłaściwej jakości handlowej (wskaźnik SZRWRiR)	15,9 (2009 r.)	17,5	12,5	Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych